

Анатоль Камінський

**ВІД
НАСИЛЬНОЇ ДО МИРНОЇ
РЕВОЛЮЦІЇ**

З передмовою Мирослава Прокопа

**Видання Політичної Ради Організації Українських
Націоналістів за кордоном /ОУНз/**

**Нью-Йорк - Лондон - Сідней
1996**

Анатоль Камінський

**ВІД
НАСИЛЬНОЇ ДО МИРНОЇ
РЕВОЛЮЦІЇ**

З передмовою Мирослава Прокоша

Видання Політичної Ради Організації Українських
Націоналістів за кордоном /ОУНз/

2358

~~1091~~

Нью-Йорк - Лондон - Сідней
1996

БІБЛІОТЕКА
ІМЕНІ О. ОЛЬЖИЧА
ВУЛ. ГРУШЕВСЬКОГО, 4

З М І С Т

Передмова.....	3
I. Стратегія визвольної революції	16
II. Ліквідація побічних фронтів і пошук союзників.....	20
III. Війна як фактор міжнародної кон'юнктури.....	31
IV. Еволюція революції.....	37
V. Зв'язки з КРАСМ, кур'єри, допомога і „допомога“.....	42
VI. Особа С. Бандери в центрі конфлікту.....	69
VII. Програмні розбіжності	80
VIII. Два „Прологи“.....	102
IX. Стратегія мирної революції	115
X. Діаспоральні організаційні структури і Край	125
Примітки.....	141
Того ж автора.....	143

Передмова

„Від насильної до мирної революції“ Анатолія Камінського є його черговою політологічною працею, в якій він розглядає проблеми революції як засоби боротьби поневоленого народу і питання революційних організацій, їх програми, стратегії і тактики, ролі сторонніх сил і под. В окремих працях він аналізує різні національні типи революцій, але в цій обмежується до української сцени.

Насамперед автор інформує про серйозні труднощі і завдання, які стояли перед керівниками організованого українського революційно-визвольного руху в Україні після закінчення Другої світової війни, а в дальшому обширно аналізує програмові переміни в ОУН в умовах німецької окупації і розповідає про те як ті зміни сприймали за кордоном. У цих питаннях автор користується першоджерельними документами і вносить досить багато світла у справи, довкола яких в діяспорі нагромадилося чимало неточностей, а то й неправди. В такому пляні ця праця А. Камінського як політолога і активного політичного діяча може служити вартісним довідником для дослідників одного періоду нашого найновішого минулого.

Автор ставиться критично до класичної концепції насильної революції, також до перманентних революцій. Соціальна база насильної революції надто вузька, елітарна, спирається на кадрах професійних революціонерів, в її дії важко втягнути ширші кола суспільности, а переважаючі сили ворога можуть завдати їй вирішальні удари. Правда, виключити успішности збройної насильної революції не можна, про це останньо говорить революційна боротьба чеченського народу, але там маємо до діла з трьома винятковими компонентами: винятково твердий народ загартований століттями

збройної боротьби, сприятливе географічне положення, врешті, серйозна криза у верхівці імперії. Якщо ж йдеться про безперспективність перманентної підпільної революції, то автор посилається на голосний свого часу приклад намагань ОУНб розбудувати свої підпільні кадри в Україні, що відкрило можливості для провокацій КГБ.

Автор свідомий, що наш вік, передусім друга його половина, дає багато свідчень про непридатність клясичних типів революції. Навпаки, життя повчас, що революцій нашого віку не можна замкнути в такі вузькі рамки, що вони - це довгий, суспільно-політичний, культурологічний, економічний і передусім психологічний, мирний, еволюційний процес підготовки народу. І така мирна революція неминуче конечна не тільки ради кінцевого акту визволення, але вона конечна також для того, щоб народ міг себе зберегти, щоб вижити, щоб не дати себе знищити,- і все це з урахуванням пригожого або непригожого відношення сторонніх сил, себто, міжнародної кон'юнктури.

Таку концепцію революції автор ілюструє ситуацією в Україні після знищення організованих кадрів ОУН і УПА в Україні на початку 1950-их років. Він пише:

„Із знищенням підпілля, точка ваги недвозначно пересунулася в оборонну площину і то скеровану не лише на оборону самого руху, але й українського потенціалу взагалі. Терор і русифікація набрали таких розмірів і інтенсивности, що треба було повсюдно боронити українську субстанцію на всіх відтинках та позиціях, у всіх ділянках народного життя - в освіті, культурі, науці, промисловості, індустрії, сільському господарстві, в адміністрації, партії ітд. Йшлося про те, щоб зберегти українську людину і зберегти та закріпити її позиції на всіх щаблях і у всіх площинах суспільного життя, не допустити до її тотальної асиміляції, зрусифікування і зтероризовання“.

Треба ще додати: щоб зберегти віру в народі, що він може перетривати також в умовах, коли Москва під маскою советизації проводить політику відтвертого народовбивства, ламає моральний хребет нації.

Ясно, що в умовах тотальної комуністичної диктатури, опанування окремих ділянок життя народу засобами провокації і превентивного терору, мирна революція, точніше, народна самооборона могла здійснюватися тільки легальними ме-

тодами, використанням теоретично обов'язуючих в державі законів і прав людини і народів, гарантованих міжнародними договорами. Тому природним явищем життя став український гельсінкський рух, культурологічні клуби, релігійні формації і под. А поскільки такі легальні формації, як зрештою всякі вияви спротиву зустрічалися з репресіями ворога, якому легко ліквідувати такі легальні структури, то життя підказує посередні форми, які в попередніх і в цій праці Камінський називає „безструктурною організованістю“. Це своєрідна духовна взаємопов'язаність між особами тих самих ідей і пропозицій, але без чітких організованих форм, без вертикалів, які можуть постати щойно тоді коли ворог серйозно послаблений.

А. Камінський аналізує проблему революційної стратегії організованого українського визвольного руху в другій половині 1940-их і початку 1950-их років, посиляючись на писання Петра Федуна-Полтави та Осипа Дякова-Горнового і каже, що основною суттю визвольної концепції ОУН-УПА-УГВР завжди були власні сили народу. Проте, така постановка в нічому не означала нехтування важливості двох інших елементів та передумов від яких залежали перспективи визвольної революції, отже, сили ворога і міжнародної кон'юнктури. Це особливо мали на увазі керівники українського революційно-визвольного руху повоєнних років, коли станули віч на віч з переважаючими силами імперії, яка вийшла переможцем у війні. В таких умовах, як писав тоді Полтава, невідкладною konieczністю було шукати союзників серед інших поневолених народів СРСР, бо тільки у такому спільному фронті можна було надіятися на часткове послаблення ворога чи тільки пом'якшування його тиску на українському фронті. В цьому напрямі, значить, до інших поневолених народів, звернулися тоді зусилля ОУН і УПА, куди, як згодом писав Полтава, вони спрямовували свою літературу, подібно як у східні області до свого власного народу, в ній закликали до самооборони і спротиву, до спільного фронту.

До речі, така революційна стратегія була продовженням політики визвольного руху під час німецької окупації України, свідченням чого були такі акції як конференція представників 13 народів СРСР в житомирських лісах в листопаді 1943 р., як окремі національні частини повстанців при УПА, співпраця між українським і польським проти німецьким під-

піллям, спроби підпільної публіцистики частково неутралізувати впливи російських шовіністів серед росіян вказуванням, що український визвольний рух бореться не проти російського народу, але тільки проти його шовіністичних елементів і под.

Це була широка платформа стратегії ОУН і УПА, яка в чималій мірі причинилася до того, що ті формації могли вести організовану боротьбу аж до початку 1950-их рр. При тому, основою основ цієї стратегії були, як сказано, передусім власні організовані сили народу на рідних землях. Без їх активності, не могло бути мови про співпрацю з іншими народами і заклики до неї, бо у світі рахуються лише з тими хто має силу. Без таких активних в Україні сил не можна було також сподіватися здобути для неї допомогу від сторонніх сил демократичного Заходу.

У зв'язку з тим автор розглядає домовлення між ЗП УГВР, як репрезентантом УГВР і організованого українського визвольного руху в Україні з діловими колами американського уряду на початку 1950-их рр. про допомогу тих кіл визвольній боротьбі в Україні і для ведення зовнішньо-політичних акцій. Одержування цієї допомоги було прямим результатом веденої в Україні визвольної боротьби під керівництвом УГВР. А самі зв'язки зі згаданими діловими колами були послідовним продовженням тих заходів, які ОУН і УПА та підготовча комісія для створення УГВР провадили ще під час німецької окупації України для того, щоб донести інформації про становище в Україні до відома західних демократій, себто пробитися з ізоляції, в якій нацисти відгороджували Україну і її боротьбу від аліантів.

Дивлячись з такої перспективи на згадане домовлення з початку 1950-их рр., між ЗП УГВР і американськими чинниками, автор робить слушний висновок, коли пише, що тоді „в зовнішньо-політичному аспекті справа визвольної боротьби в Україні була ставлена на відповідних форумах владних структур США аж до Білого дому“. А що в таких умовах ті владні структури серйозно рахувалися з голосом представників боротьби народу в Україні, м. ін. засвідчує факт, що уряд США серйозно прийняв гостру критику радіопередач „Голосу Америки“, яку виготовив Петро Полтава і переслав через ЗП УГВР. А рівночасно - що особливо важливе - американська допомога для ЗП УГВР, отже і для УГВР і визвольної боро-

тьби в Україні, в нічому не порушувала політичної незалежності українських партнерів, так що вони могли вести свою працю згідно з принципами платформи УГВР, що була схвалена на Великому Зборі УГВР в липні 1944 р., і в якій каже-ть-ся, що „УГВР твориться на принципі повної незалежності своїх прагнень від впливів сторонніх сил і чинників“.

Домовлення між ЗП УГВР і американськими державними чинниками в справах зв'язків і помочі визвольному рухові в Україні дало також можливості для розгорнення діяльності видавничих об'єднань „Пролог“ і „Сучасність“. А. Камінський, як заступник голови Середовища УГВР, секретар „Прологу“ і співробітник „Сучасності“, дає вартісні інформації про їх діяльність і наводить також текст цінної розповіді довголітнього редактора „Сучасності“ Івана Кошелівця про цей журнал і про його видання. Це були чималі досягнення і результат праці багатьох десятків людей різних поглядів і напрямків, діячів української культури, яких ЗП УГВР пощастило об'єднати добкола тих установ - без будь-якого групового пов'язання. Але, щоб знову пригадати, ці досягнення в діаспорі треба завдячувати передусім визвольній боротьбі народу в Україні.

Це є питання раціонального і чесного використання сторонньої допомоги у боротьбі народів, що прагне до незалежності. На жаль, ця проблема в нашій суспільності часто примітивізована і вульгаризована. Що більшовики десятиліттями ширили наклепи на ЗП УГВР, „Сучасність“ і „Пролог“, за здогадне „вислугування чужим імперіялістам“, це зрозуміло, їх турбувала діяльність тих установ. Але бували, і досі не перевелися такі самі наклепи зі сторони своїх рідних братів по-крові. Поганий приклад у свій час дали провідники ЗЧ ОУН, а сам Бандера писав в „Листі до членів ОУН“ у 1953р., що „співпраця ЗП УГВР з американськими чинниками являється найгіршим підривом української самостійницької акції за кордоном“. А було тоді загально відомо, що провідники ЗЧ ОУН тоді одержували допомогу від англійців, зокрема у наві'язуванні зв'язків з визвольним підпіллям в Україні - звичайно, бажаючи йому допомогти.

Якщо йдеться про питання допомоги сторонніх сил визвольним рухам поневолених народів у наві'язуванні зв'язків між еміграцією і материком, то автор бачить цю допомогу як природну складову частину стратегії і тактики тих рухів, оче-

видно, при умові їх політичної незалежності. В такому смислі він дивиться також на заходи ЗП УГВР і Проводу ЗЧ ОУН в повоєнних роках. Проте, він критично оцінює деякі конкретні технічно-організаційні акції обох сторін того часу, точніше, він вважає, що було серйозною помилкою висилати в Україну у 1951 році таких видатних людей як члена-засновника УГВР і члена Проводу ОУН Василя Охримовича як представника ЗП УГВР і, з другого боку, Мирона Матвієйка, члена Проводу ЗЧ ОУН, як делегата від тих же ЗЧ ОУН. Чимало шкоди, пише автор, принесла також двоторовість зв'язків, що було спричинене конфліктом між ЗП УГВР і Проводом ЗЧ ОУН і внутрішньою кризою в самих ЗЧ ОУН, конфліктом довкола програми.

А в тім, конфлікт з приводу програмних розходжень в ЗЧ ОУН стався передусім в результаті того, що більшість провідних діячів ЗЧ ОУН, які були ув'язнені в німецьких концтаборах, не брали участі в боротьбі проти німців в Україні, не мали можливості зустрітися з Наддніпрянщиною і відчувати неминучість потреби ревідувати окремі положення старої програми ОУН, точніше, відкинути усе, що надавало ОУН риси партії тоталітарного, монопартійного, антидемократичного характеру, бо це були риси, які точно нагадували програми КПРС і нацистської партії гітлерівської Німеччини, і їх український народ не міг прийняти.

Таку ревізію програми ОУН провів ІІІ НВЗбір ОУН в серпні 1943 р., але керівники ЗЧ ОУН сприйняли це критично як здогадний марксизм, кон'юнктурне пристосування до смаку демократичного Заходу і под.

ІІІ НВЗбір ОУН санкціонував також скасування провідницького принципу в керівництві ОУН, заступаючи його принципом колегіальності, що було дальшим кроком в напрямі демократизації. В дальшому, мінялося також в ОУН саме розуміння її ролі в суспільстві як одної, хай дуже важливої, але не одинокої політичної сили, що означало повернення до принципів політичного плюралізму. В такому також пляні сприймалося розуміння УПА, як збройної сили народу, а не інструменту в руках одної політичної партії, отже ОУН. Врешті це приводило також до визначення Проводом ОУН концепції УГВР як верховного політичного загально-національного керівництва визвольної боротьби народу, отже і ЗП УГВР як її репрезентанта за кордоном. Це була нова ісрархія

в структурі сил у взаєминах між ОУН, УПА і УГВР, що забезпечувала важливість їх окремих позицій і місць в суспільстві і рівночасно гармонійну співпрацю між ними.

Треба ще сказати, що III НВЗбір вніс нові елементи в соціально-економічну частину програми ОУН, в питання міжнародного характеру, ставлення до національних меншостей, у світоглядових проблемах, загалом, наближав програму цієї організації до актуальних прагнень і вимог українського народу, давав нову візію держави, за яку йде боротьба народу.

На жаль, як сказано, цієї здорової еволюції в розвитку політичного мислення і діяльності ОУН в Україні не приймали і остаточно не прийняли тодішні керівники ЗЧ ОУН, і існуючий конфлікт вирішили обидві сторони віддати керівникам визвольного руху в Україні для остаточного вирішення. У відповідях від тих керівників, що були одержані у 1950 і 1953 рр., Провід ОУН в Україні ствердив, що ЗЧ ОУН відійшли від програмових позицій III НВЗбору ОУН, а для поладнання конфлікту в організаційних питаннях Провід доручив покликати до життя перехідний керівний орган в постаті трьох уповноважених. Провід також підтримав незалежність своїх членів, в ЗП УГВР, яких він вислав за кордон.

Проте повернути єдності не пощастило. Хоч Провід ЗЧ ОУН погодився на вирішальну роль ОУН в Україні, згідно отже з визнанням принципу про пріоритет батьківщини над еміграцією, він почав вимагати щоб крайові рішення піддати під розгляд самих ЗЧ ОУН. Крім того в колах ЗЧ ОУН почали поширяться вістки про начебто недостовірність крайових документів, дарма, що впродовж пів року розмов трьох уповноважених, таких сумнівів ніхто не видвидав. Згодом, точніше після тридцять років, становище Проводу ЗЧ ОУН підтримав Василь Кук, прямо заявивши, що рішення з України з 1953 р. є фальшивкою КГБ.

Камінський основно аналізує ті документи і звертає увагу на разючу подібність, майже ідентичність, документів з України з 1950 р., яких достовірність Провід ЗЧ ОУН не піддає під сумнів, з документами з 1953 р., які Кук називає фальшивкою КГБ. Рівночасно Камінський стверджує, що порозуміння в справах програми ОУН і між Проводом ЗЧ ОУН і ЗП УГВР, без сумніву, підсилило б престиж ЗЧ ОУН в громаді. А недопустити до порозуміння було дуже легко,

кинувши підозріння на автентичність рішень з України. Ясно, що це, отже дальший конфлікт не був в українському інтересі, цього міг прагнути тільки ворог. Автор пише, що в розмові з Куком він звернув йому увагу на це, але Кук не міг на це відповісти, сказав тільки, що, мовляв, КГБ уважав, що до порозуміння і так не прийде, бо обидві сторони дуже розсварені. Тоді однак залишається питання: якщо так, то для чого було тоді офіцерам КГБ трудитися і готувити фальшивку?

В окремій частині своєї книжки автор дає ретроспективну характеристику діяльності видавництва „Пролог“ за сорок років, від початку 1950 до кінця 1980 рр. Автор бачить два чітко розмежовані періоди цієї діяльності, при чому межевою подією, яка знаменує сходження вниз „Прологу“, він вважає прихід до керівництва цієї установи молодих людей у 1981 р., коли головою „Прологу“ став Роман Купчинський. Це вимагає уточнення. Купчинський вже до того часу багато років працював в „Пролозі“ під керівництвом старших і по певному часі увійшов до його управи.

Як студент-активіст він був від другої половини 1960-их і у 1970-их рр. серед тих молодих людей, які вели доволі широкі акції для оборони українських політичних в'язнів, мобілізували для цієї справи також інтелектуальні кола американського суспільства.

Коли Р. Купчинський очолив „Пролог“, він спочатку виявив чи мало енергії та ініціативи у видавничих і організаційних справах. Однак відносно швидко, якщо йдеться про його вік, Р. Купчинський почав виявляти разючі слабости характеру, недостачу почуття відповідальності передусім у фінансових справах, також у зобов'язаннях у відношенні до громадських фондів.

Крім того, особливо при кінці свого правління на пості голови „Прологу“, він проводив у практиці своє бажання „усамостійнитися“ від політичного середовища, яке його виростило, вів до розтрати великого морально-політичного капіталу, який він одержав від попередників. Цю свою рису він передав своєму наслідникові, Петрові Содолеві, який першим своїм рішенням на новому пості відмовився пошанувати принципи взаємин між „Прологом“ і ЗП УГВР, згодом, Середовищем УГВР, дарма, що Президія того Середовища

виявила йому повне довір'я і пропонувала вибрати його головою „Прологу“.

Така політика „усамостійнювання“ від політичного середовища, привела Содоля, як вказує автор, до самовільного присвоєння майна цієї громадської установи і перетворення її у приватне підприємство, а намагання Президії Середовища, як далі пише автор, завернути Содоля з цього згубного шляху, не дали результату. Про ці заходи я, як тодішній голова Середовища УГВР, постійно інформував Президію і конференції Середовища, і мої звіти надруковані у тогочасних „Листах інформації Середовища УГВР“. Зупинити самоволю при допомозі правових заходів, практикованих в державі, в даному разі, не було ніяких виглядів, а тиск української громадської opinio мало перспективний, бо, як у нас кажуть, в українському громадському житті важко скомпромітуватися.

Ще один розділ в кжизі А. Камінського посідає питання взаємин між політичними партіями в діаспорі з партіями в Україні. Правда, це часове, перехідне явище, бо як довго можуть існувати українські політичні партії в діаспорі, коли в Україні забезпечується повна свобода політичної діяльності, отже нікому не треба шукати свободи вияву на чужині. Проте, також як часове явище, ця проблема заслуговує на увагу. Автор інформує про відоме становище Середовища УГВР і ОУНз до питання діяльності тих установ в Україні, точніше, про їх рішення ще в перших місяцях відродження незалежності України, не переносити туди власних організаційних клітин, навпаки, старатися нав'язувати зв'язки з програмно близькими силами в Україні і співпрацювати з ними на принципах асоційованого членства. Автор цитує оригінальні документи про таке домовлення між, з одного боку, Середовищем УГВР і ОУНз, з другого Демократичною партією України.

Дві інші ОУН, себто ОУНб, якої головою є Слава Стецько і ОУНм, яку очолює Микола Плав'юк, залишаються вірні давнішій постановці про імпортування власних організаційних клітин в Україну, часто з анахронічними супутниками, як позірна конспірація з псевдонімами і под. (це в демократичній українській державі!), звичайно, побіч їхніх наверхніх структур громадського характеру. А побіч них діють в Україні різні націоналістичні формації, що народилися і працюють виключно в Україні від початку відновлення незале-

жності України, передусім ОУН в Україні і Державна Самостійність України, програми яких в основному нав'язують до 1929 р., значить постання ОУН.

Я згадую про 1929 рік, отже про засновуючий Конгрес українських націоналістів, безперечно історичну подію з житті українського народу. Проте, хочеться також згадати про пізніші Великі збори чи конгреси, передусім про III Надзвичайний Великий Збір ОУН у 1943 р., перший до того часу збір, що відбувся на рідних землях, бо він, як-не-як, має переломове значення в розвитку модерного українського організованого націоналізму, в його звороті до першоджерел української національної демократії. Постановами того Великого Збору зацікавилися серйозні західні дослідники і вони оцінили їх як виняткове явище в розвитку української політичної думки. На ґрунті програмних постанов того збору могли народитися такі видатні постаті українського націоналістичного руху як Петро Федун-Полтава і Осип Дяків-Горновий, які своїми писаннями серйозно збагатили українську політичну думку, а рівних їм авторів жадна ОУН пізніших десятиліть не дала. А в тім вони, як публіцисти і рівночасно члени ОУН і вояки УПА, ледви почали розгортати свої крила. А все таки, незалежно від тих фактів, за винятком Середовища УГВР і ОУНз, писання тих авторів і постанови III НВЗбору ОУН залишаються, на ділі, поза серйозною увагою інших українських націоналістичних формацій. Думаю, зі шкодою для них.

Нова праця А. Камінського ставить перед читачем деякі сумежні питання. Насамперед: чи така тематика актуальна в сучасній Україні? Чи це тільки есеї про минуле, матеріали для студій на політологічних факультетах українських університетів і дослідних центрів, академічні дослідження плюс свідчення активного політичного діяча? Яке, напр. значення для України має сьогодні вивчення різних типів революції, студії документів про різні політичні партії революційного типу та конфлікти між ними, коли існує українська держава і вона стоїть перед важким завданням державобудування, а поганий стан її народного господарства зосереджує на собі увагу мільйонів громадян української держави, які з її відродженням в'язали свої сподівання не тільки на свободу, але й на добробут, ті, кому приходить ся турбуватися хроніч-

ним запізнюванням заробітних платень, або ті, які болять станом української культури в українській державі?

Я думаю, що для тих громадян України студії про програми і дії політичних партій минулого і сучасного актуальні і важливі, - якщо тільки усвідомити їх ролі в державі. Коли мова про минуле, то з досвіду минулого можна таки дещого повчитися, а якщо йдеться про сучасні організовані українські політичні партії, як рушіїв політичної і громадської активності, то стає ясно, що хоч дуже вони ще слабкі, без них і без громадських організацій, народ був би тільки об'єктом дій кожночасної державної влади, і вона сама рішала б і про життєвий стандарт пересічного громадянина, і про бюджетні призначення на розвиток української культури. А туку владу ми вже мали.

Або питання мирної революції. Автор пише, що „класичним прикладом мирної революції є розвал Радянського Союзу“. Це, очевидно, питання є дискусійне і тому, логічно, автор зразу перелічує цілий ряд факторів зовнішнього типу, які вплинули на розвал імперії, зокрема мілітарно-економічний тиск з боку США, політичний тиск демократичних сил Заходу загалом у сфері підтримки боротьби поневолених народів імперії за людські і національні права та ін., хоч це по суті не міняє історичного факту мирних перетворень, на ділі, мирної революції в СРСР, з виїнятком швидко здушеного путчу комуністичних авантюристів в Москві.

Крім того, якщо йдеться про офіційні кола демократичних країн, передусім США, то вони не поспішали розвалювати Радянського Союзу, а дехто з їхніх найвищих репрезентантів, цього боялися і перестерігали народи СРСР перед здогадною небезпекою „екстремного націоналізму“. Значить, ставка Заходу була на дві сторони, але все таки сторонні сили, чи як автор їх називає, „елементи третього рамени“ відіграли серйозну ролі в національно-політичних і соціальних процесах в СРСР на переломі 1980 і 90-их рр. Коли б їх не було, з розвалом СРСР треба було б ще пождати, дарма, що ця будівля була призначена на поступенний „мирний“ - розклад, - всупереч опініям багатьох західних експертів про здогадну її стабільність. Царська Росія також несла в собі бацили розкладу, але без Першої світової війни, Ленін кінчав би свою політичну кар'єру емігрантом в Швейцарії. Та й мирна революція в Україні на переломі 1980 і 90 років мала б

обмежені можливості без згаданих сил „третього рамени“. Врешті, вирішальною тоді показалася глибока криза і боротьба на верхах імперії. Там у 1917 р. почалася більшовицька реакція і там після 73 років почала розвалюватися.

Але мирна революція, чи революція мирними етапами, має ще інші виміри. Як згадано вище, її роля є не тільки в тому, щоб в кінцевому етапі привести визволення народу, але також в тому, щоб дати йому змогу перетривати, щоб зберегти здоровий первень нації. Я думаю, що в такому пляні мирна, еволюційна революція актуальна для народу також після його визволення, зокрема для українського, точніше, для тих тисячів чи мільйонів громадян України, для яких та держава не є ще їхнім колективним ідеалом, і вони розглядаються за іншим, „всесоюзним“ - і роблять це деякі одиниці, які цю державу мали б репрезентувати як депутати її Верховної Ради. Бо коли, як автор пише, в результаті мирної революції - у відміну від насильної, збройної - на місці залишаються владні структури старого режиму, тоді - а так власне є в Україні - тоді боротьба тих, хто ніс прапор самостійної України в умовах її поневолення і боронив її право жити, отже їхня мирна революція, актуальна сьогодні не менше як в минулому. А потрібна вона ще й тому, щоб протиставитися, або принаймні рівноважити в державі позиції і впливи згаданих старих владних структур і таким чином посувати вперед процес державобудування.

І по-моєму такий процес, значить свого роду мирна революція, проходить в сучасному українському суспільстві і вона - треба бути оптимістом - мусіла б поступово захоплювати також ширші елементи владних структур режиму, які Україна одержала у спадщині від комуністичної номенклатури. Живим прикладом такого процесу, еволюційної мирної революції, можуть бути окремі одиниці сучасної верхівки української держави - від її президента починаючи. Бо як інакше пояснити факт, що людина, яка будучи головою уряду самостійної України, питала яку державу їй будувати, а ставши президентом України, допускала можливість іншої як українська, офіційної мови, що ця сама людина могла впродовж порівняно недовгого часу стати не тільки символом, але й справжнім репрезентантом незалежної української держави і цей принцип державності тривало

і послідовно обстоювати перед всіма громадянами України і стороннім світом?

Дехто може оправдано завважити, що серед владних структур сучасної України, як і серед суспільства загалом, є, побіч чесних людей і патріотів, також багато пристосованців, карієристів, а то й закритих ворогів своєї держави, що такими мотивами керувалися також окремі люди в грудні 1991 р., коли голосували за самостійну українську державу. Напевно так було і такі люди бувають в кожному народі.

Але важливе є те, хто в такій грі перемагатиме, отже за відомою формулою: хто кого? Бо йдеться тут про перемогу в сучасній українській державі справді державотворчих, патріотичних сил, отже, і тих, хто вже в умовах поневолення бюрсовся за право народу жити і таким залишився досі, як і тих, хто щойно у 1991 році, чи згодом, вирішив для себе - в процесі, який можна назвати мирною революцією, - що незалежна українська держава це єдиний його орієнтир і від нього він ніколи не відступить. Тільки такі категорії людей зможуть творити справжню провідну верству незалежної України і вони будуть рішати якою на ділі буде українська держава.

Зайво пояснювати, яке велике і відповідальне завдання в цьому процесі розвитку українського суспільства мають, в парі з вільною пресою, українські політичні партії, громадські організації, наукові, культурні, чи інші установи, словом, організована громадськість. Її роля - бути носіями і двигунами мирної революції в умовах державотворення, спрямовувати її політичну думку і дію, і роля ця не менше важлива як під час боротьби народу за державну незалежність. В такому пляні дослідження А. Камінського про минуле є повчальні також для сучасности.

Мирослав Прокоп

I. Стратегія визвольної революції

Серцевиною революційної стратегії визвольно-революційної боротьби ОУН-УПА-УГВР в 40-их і 50-их роках була ставка на власні сили народу, на власний національний потенціал, що його організувала і ним керувала всамперед ОУН, а після її створення в липні 1944 р. Українська Головна Визвольна Рада /УГВР/. Притому, якщо її метою було здобуття Української Самостійної Соборної Держави /УССД/ на етнографічних українських землях, то концепційно засяг самої стратегії боротьби не обмежувався тільки до української території, а поширювався на простір цілого СРСР. Кожночасне цілеспрямування і параметри цієї боротьби - на українській і неукраїнській території - визначалося існуючими можливостями і потребами цієї боротьби. Але за всяких умов українська територія залишалася головною базою і головним плацдармом визвольної боротьби, згідно з принципом первенства власних сил народу на його території у цілісному визвольно-революційному процесі. Інші елементи революційного потенціалу - поза територією України - визначалися і трактувалися як допоміжні і секундарні. Незалежно від того, що у декого на еміграції були теж тенденції „вирівнювати“ вагу і роль обох чинників - краєвого і еміграційного - у цілому революційному русі, (звичайно, з посереднім покликуюванням, наприклад, на роль Леніна і його оточення за кордоном у большевицькому русі).

Забігаючи дещо наперед, нагадаємо тут, що у 1953 р. С. Бандера і Провід ЗЧ ОУН, погодившись на мандат Проводу ОУН в Україні на т. зв. Колегію Трьох (С. Бандера, Л. Ребет, і З. Матла), вимагав, щоб такий же мандат Колегія Уповноважених одержала також від Конференції ЗЧ ОУН. Ніхто однак не міг заперечити, що тільки на Рідних Землях проходила організація і максимілізація революційної боротьби, яка всилу об'єктивних обставин, мусіла - в тих чи тих формах і укладах - переноситися теж на інші території СРСР і його сателітів, на поза-українські терени, де був ворог.

Як писав Петро Федун-Полтава в 1948 р.,

„ми боремося за побудову Української Самостійної Держави на українських етнографічних землях шляхом національної і соціальної протибольшевицької революційної

боротьби в усьому СРСР“ і що „цю формулу треба розуміти так:

1/ Підпільну і масову революційну протибольшевицьку боротьбу ми організовуємо в основному на Українських Землях. На організацію цієї боротьби на Українських Землях ми кидаємо всі наші сили...

2/ Серед усіх народів СРСР, серед працюючих мас усіх національностей СРСР, в тому числі також і серед росіян, в даний момент ми в першу чергу ведемо тільки революційну протибольшевицьку пропаганду...“¹⁾

Нагадаймо боротьбу ОУН-УПА-УГВР на Закерзонні і в зв'язку з нею революційно-підпільну діяльність в Польщі та революційну протибольшевицьку пропаганду рейдуючих відділів УПА в переході через тодішню Чехословаччину на Захід, які й поширили параметри нашого фронту теж й на територію сателітних країн, згідно з концепційною стратегією цілісної визвольно-революційної боротьби.

Підкреслення П. Полтавою того факту, що в „даний момент“, тобто в 1948 році, поза Україною, „ми ведемо тільки революційну протибольшевицьку пропаганду“, виразно означало, що такі стратегічні параметри і цілеспрямовання пропагандивних акцій, були подиктовані тодішніми можливостями і вимогами дійсності на неукраїнських територіях. І одночас, що УГВР не лише не виключала в майбутньому перетворення пропагандивних акцій на організаційне оформлення революційних підпільних структур інших народів, але якраз їх враховувала у своїй стратегічній концепції та в інвентарі потенційних союзників. Бо ж немає сумніву, що постановка таких структур було остаточною метою українського визвольно-революційного політикуму. І саме пропагандивні акції мали цьому сприяти і дати поштовх до наростання цих структур.

Йшлося про здобуття і мобілізацію союзників проти спільного ворога, чи як писав на іншому місці той же П. Полтава,

„ставлячи в нашій визвольній революційній боротьбі на власні сили, ми разом з цим усвідомили собі той факт, що нам приходится вести нашу боротьбу проти однієї з найсильніших мілітарних держав світу, проти імперії, яка сьогодні панує над 1/6 земної кулі із 200 мільйонами людей у ній. Наш противник - міцний. Питання про союз-

ників у нашій визвольній протибольшевицькій боротьбі стає тому перед нами як одне з важливих питань нашої революційної стратегії...“²⁾

Звідси концепція Антибольшевицького блоку народів /АБН/, що її реалізовано ще за німецької окупації і створення азербайджанського і інших чужинецьких відділів при УПА.

У своєму інтерв'ю Данилові Кулинякові, кореспонденту „Молоді України“ Василь Кук подав, що він

„1944 р. організовував і очолював Національно-Визвольну Революційну Організацію /НВРО/, діяльність якої мала бути не лише в Україні, але й на всій території СРСР, скерована на піднесення національно-визвольної боротьби інших поневолених народів СРСР“.³⁾

На жаль, В. Кук не подав жодних конкретних даних стосовно самої діяльності в НВРО.

На важливість і конечну необхідність мати союзників в СРСР у нашій боротьбі вказував, серед інших провідних політиків, теж і Осип Дяків - Горновий, який підчеркував особливо вагомість антирежимного ферменту і спротиву серед росіян і у зв'язку з тим потребу розрізнення і відрізнєння російського народу, російських народних мас, від його імперської верхушки у формі КППС. Цього вимагала якраз стратегія здобуття союзників і неутралізації ворожих елементів в самій російській нації. Як він писав,

„відокремлення України звернене не проти російського народу, а виключно проти російсько-большевицьких імперіалістів, знищення яких є також в інтересах російського народу. Змагаючи до відокремлення України і перебудови СРСР, на незалежні держави всіх народів СРСР, ми рівночасно прагнемо до якнайтіснішої співпраці в політичній, економічній і культурній галузях з російським народом як і з усіма іншими народами. Російський народ - наш безпосередній сусід, з ним у нас багато спільних інтересів і співпраця наша може розвиватися дуже успішно, якщо буде вона будована не на імперіалістичних співвідношеннях, а на справжній дружбі і рівноправності“.⁴⁾

В керівництві визвольного руху існувала свідомість того, що успіх української революції залежить від розвалу СРСР, тобто від революційних рухів теж й інших народів Радянського Союзу, в першу чергу неросійських і побажано - теж самого і російського народу. Водночас у них було повне осми-

єлення того, що піонерська, провідна роль у цьому загальному революційному процесі належить українському підпільному рухові, який не тільки всилу своїх розбудованих організаційних і військових структур і загальної підтримки населення в Західних областях України, але теж всилу своїх програмних положень, як писав П. Полтава „являє собою серйозну політичну революційну силу в масштабі всього СРСР“.⁵⁾

Йшлося про співзвучність і актуальність нашої програми із стремліннями народних мас всіх поневолених народів; програми, яка визначивши скерування нашої боротьби проти обох тоталітарних імперіалізмів - російського і німецького, - одночасно ясно сформулювала позитивну програму - за що ми боремося, а саме за національну, політичну і соціальну демократію у незалежних державах.

Власне ідейно-політична платформа мала бути головним інструментом мобілізації союзників для спільного фронту боротьби, які повинні появлятися в процесі поглиблення і поширення невдоволення і антирежимних настроїв та перетворення їх у революційні підпільні формації інших народів. Цьому мало сприяти передовсім розхитання совєтського режиму наслідок воєнних подій. Так, чи інакше, у цій стратегії успіх української революції був тісно пов'язаний з антирежимними, революційними процесами в цілому СРСР, а принаймні на певній вагомій частині його території, чи у відповідних силових центрах імперії. Такої можливості, щоб Україна сама могла вирватися з російської імперії - ніхто серйозно не брав до уваги, вона вважалася просто нереальною. Це підтвердив, зрештою, пізніший розвиток подій всередині Радянського Союзу, який не пішов по лінії наростання і розбудови революційних рухів поневолених народів. Совєтський режим зумів до цього не допустити, доклав всіх зусиль і засобів, щоб ізолювати підпільні осередки посталих міжчасі революційних рухів в Україні і Прибалтиці та протягом десяти років знищити найбільш небезпечний для Москви український революційно-визвольний рух.

II. Ліквідація побічних фронтів і пошук союзників

Шукання союзників у визвольній боротьбі не обмежувалось до території Радянського Союзу. Провід УГВР-УПА-ОУН шукав їх теж на Заході. Вислані за кордон представники УГВР-УПА-ОУН, т. зв. Референтура зовнішніх зв'язків /Р 33/, на чолі з М. Лебедем, як Генеральним Секретарем УГВР для зовнішніх справ, мали завдання чим скоріше добитися політичної і матеріальної підтримки для революційної боротьби в Україні від Заходу. А передовсім максимально поінформувати його про визвольну боротьбу УГВР-УПА-ОУН.

Ще перед тим дуже важливим питанням була ліквідація побічних фронтів. В цьому плані Провід підпілля за німецької окупації провів низку переговорів і заключив договори чи встановив домовлення із різними партнерами і сторонами серед наших безпосередніх західних сусідів.

Так вже з 1942 р. з ініціативи Проводу ОУН відбулися перші розмови з представниками польської підпільної формації „Звйонзек Валькі Збройней“ (Союз збройної боротьби), які після короткої перерви, відновилися знову в 1943 р. і 10 лютого 1944 р. закінчилися підписанням „Протоколу“ між ОУН і ЗВЗ. У „Протоколі“, серед іншого, стверджувано в V-ому параграфі, що „існування самостійних держав української і польської лежить в інтересі обох народів і є історичною необхідністю“.6)

„Протокол“ підписав представник „ЗВЗ“ в порозумінні з Делегатурою Польського екзильного уряду в Лондоні. З української сторони його підписали о. Іван Гриньох, Євген Врецьона і Віктор Андрієвський.

В ході переговорів польська сторона пропонувала українським партнерам поїздки до Лондону для зустрічі з Польським екзильним урядом, але до цього не дійшло, через відмову української сторони. Виявилося, що полякам особливо залежало на тому, щоб до Лондону полетів Василь Мудрий, колишній віцемаршалок польського Сейму. Не було сумніву, що польська сторона хотіла використати присутність В. Мудрого в Лондоні в своїх власних інтересах, у зв'язку з претензіями з різних боків щодо Західної України (Москви і поляків).

Знову ж українська сторона пропонувала чим скоріше обмінятися своїми представниками, тобто, щоб при польському Екзильному уряді був репрезентант українського підпілля, а при українському підпіллі - репрезентант польського уряду. Польська сторона не була, однак, захоплена такою пропозицією і до виміни представників не дійшло.

У „Протоколі“ заступники української сторони фігурували як „сторона А“, а польські як „сторона Б“.

В параграфі Х „Протоколу“ мовилось про те, що

„Обі сторони визнають, що мирна полагода польсько-українських відносин можлива тільки при взаємному пошануванні боротьби за державну самостійність обох народів та непосяганні по землі одної чи другої сторони.

Обі сторони станули на становищі, що питання остаточного устійнення кордонів між Україною і Польщею буде вирішене урядами обох суверенних держав, української і польської.“

На окрему увагу заслуговує IX параграф, в якому мова йшла про дальший евентуальний розвиток міжнародних подій і становище обох сторін до двох можливих варіантів:

„Сторона Б заявляє, що слід взяти до уваги дві можливості:

а) в дальшому розвитку міжнародних політичних і воєнних подій наступить розвал або таке серйозне розхитання ССРСР, що заіснують можливості відбудови Української Самостійної Держави, то тоді польсько-українські відносини необхідно поставити в площину порозуміння і співпраці двох суверенних держав,

б) в дальшому розвитку укладу міжнародних політичних відносин ССРСР залишається великодержавою в умовах несприятливих для будови Української Самостійної Держави, то тоді польсько-українські відносини необхідно поставити в іншу площину, а саме в площину співжиття і співпраці двох народів в границях Польської Держави.

Сторона А заявляє, що заіснування можливостей, наведених стороною Б, не виключає однак розгляд тих питань.

Вважає доцільним перенести до розмов, які повинні відбутися між українськими представниками і офіційними чинниками сторони Б.

Сторона Б заявляє, що у випадку під б) сторона В не змінить своєї думки про потребу існування Української Самостійної Держави.“

А під сучасну пору:

Параграф XII:

„Обі сторони визнають необхідність розмежування сфер впливів і діяння на час визвольної боротьби до моменту вирішення питання кордонів як в пункті X.

Обі сторони визнають необхідність спільного пляну діяння на час визвольної боротьби до моменту вирішення питання границь як в пункті X.“

Параграф XII і XIV:

„Сторона Б заявляє, що її Уряд готов визнати найвище українське представництво в краю і за кордоном, як виразника і репрезентанта волі українського народу та його змагань до часу створення Уряду Української Держави та визнає потребу негайного і безпосереднього зв'язку того представництва з Польським Урядом.“

Обі сторони зобов'язуються не втручати у внутрішні справи одної чи другої сторони згідно з пунктом X.“

Відтепер, у своїй практичній дії, як сказано в параграфі XV і XVI:

„Обі сторони зобов'язуються припинити, як на внутрішньому, так і на зовнішньому відтинку ворожу пропаганду і діяльність неприхильну визвольним змаганням обох народів, українського і польського.

Обі сторони визнають, що стан напруження і боротьби, що характеризує нинішні польсько-українські взаємини, є шкідливий для інтересів обох народів, і в зв'язку з тим

в'язуються вжити всіх заходів до того, щоб той стан усеунути і довести до мирного співжиття."

Вартю нагадати, що перший раз за кордоном повний текст „Протоколу“ був надрукований в журналі „Український Самостійник“, органі ОУНз, ч. 25 за 1959 р.

Після підписання „Протоколу“ контакти між Делегатурою Польського екзильного уряду в Лондоні і Проводом ОУН продовжувалися далі. Так вже 8 березня 1944 р. відбулася у Львові чергова зустріч, в якій з української сторони брали участь: Євген Врецьона, Мирослав Прокоп, Зиновій Матла, Михайло Степаняк й інші. Пізніше, зокрема в 1945 р. активну участь у контактах з поляками брав теж полк. Калина (Юрій Ломатинський).

Ці зв'язки продовжувалися в 1945 і 1946 роках з Армією Крайовою /АК/ і ВІН-ом (Вольносьць і Неподлеглосьць). Зокрема частими були зустрічі і спільні наради з польською стороною в районі Любачів і Томашів Люблинський (північний відтинок) і в районі Перемишль - Березів (південний відтинок) в цих роках /1945/46/. Знаменним результатом цієї польсько-української співпраці у військовій ділянці була успішна акція УПА і ВІН-у на Грубешів в 1946 р.

Іншою була генеза і фінал українсько-румунських переговорів, які відбулися в Кишиневі в березні 1944 р. З нашої сторони представниками були о. Іван Гриньох і Лев Шанковський, а з румунської Думітру Баранчу (з Міністерства закордонних справ), полк. Йонеску й інші офіційні чини. Після доволі тугих, затяжних дводенних розмов устійнено вкінці „Пропозицію“, в якій сказано, що „Румунія визнає в масаді право на самовизначення народів“, включно з самовизначенням українського народу, але „під умовою визнання непорушності границь Румунської держави з 1939 р.“. Цього пасусу, очевидно, не могли прийняти наші делегати і вони заявили, що вони не були до цього уповноважені. На їхню пропозицію, що „границі між Україною і Румунією на теренах Буковини і Бесарабії вирішать комісії обох держав“, румуни відповіли, що це їх не вдовольняє і до підписання остаточного протоколу не дійшло. Водночас узгіднено, що військова співпраця буде далі продовжуватися. Вміжчасі румуни звільнили всіх українських політичних в'язнів.

З в'язнів, власне, все і почалося: зимою 1943 р. в'язні ОУН в Одеській тюрмі, а головню Тиміш Семчишин (псевдо Річка), довів своєму румунському слідчому, що Німеччина війну програє і що немає сенсу румунам поборювати українців. Навпаки, політичний розум наказує, що їм слід не ворогувати, а приятелювати і співпрацювати. Семчишина звільнили з тюрми і запропонували, щоб він зааранжував зустріч з представниками ОУН в Букарешті. Це він і зробив. Після Букарешту прийшов Кишинів.

Дещо подібним був початок переговорів з угорцями, з тим, що в даному випадку все почалося не з українських в'язнів, а з мадярських військовополонених. Ініціатива була з української сторони. Перші розмови відбулися літом 1943 р. на Волині з офіцерами штабу однієї угорської дивізії, які попали були в полон УПА і яких звільнено. Через них продовжувалися далші розмови в листопаді 1943 р. у Львові з представником Генштабу Угорської армії, підполк. Єно Падані. Вони закінчилися в половині грудня 1943 р. в переговорах з шефом Генштабу, ген.-полк. Ференцом Шомбатаї. Як писав М.Лебедь у своєму спогаді про о. І. Гриньоха,

„Наша делегація - о. Іван як голова та Мирон Луцький (брат Осипа) та вже згаданий Врецьона як член - виїхали зі Львова угорським військовим літаком у супроводі підп. Падані до Будапешту в повному засекреченні від німців: усі були вдягнені в угорські військові уніформи тощо. Крім того, наші делегати їхали при умові, що їхні правдиві прізвища може подати митрополит Шептицький.

У Будапешті нашим делегатам прийшлося ждати на ген.-полк. Шомбатаї, якого Гітлер був тоді викликав на розмову до себе. З його поворотом наших делегатів запросили до Міністерства оборони, де їх прийняв ген. Шомбатаї зі своїм штабом. Після довшого обміну думками обі сторони прийняли, між іншим, такі домовлення: Угорський уряд припинить усі воєнні дії проти українського населення; УПА припинить свої дії проти угорських відділів; обидві сторони обмінюються зв'язковими старшинами; угорці допомагають нам технічним обладнанням для радіозв'язку, медикаментами; в Будапешті буде неофіційно визнане українське представництво; надається азиль пораненим

попкам УПА і звільнення всіх українських політичних в'язнів". 7)

Спроби представників УГВР і конкретно РЗЗ (Референтури зовнішніх зв'язків) наві'язати контакти з західними аліянтами в 1944/45 рр. через Югославію і Італію не увінчалися успіхом і в Югославії принесли теж людські втрати.

Раннім літом 1945 р. відбулися зустрічі в Цвікау і Ерфурті між представниками американських військових властей і ЗП УГВР, що його репрезентував о. І. Гриньох і М. Прокоп. Контакт з американцями наві'язав був автор цих рядків, через С. Скабіка, працівника американської контррозвідки /СІС/ в Цвікау, українця з походження, здається навіть протеже проф. Л. Добрянського у Республіканській партії, доволі активного в українському житті в США. Відбулося кілька зустрічей, в яких нашим головним завданням було поінформувати американську сторону про визвольно-революційну боротьбу в Україні і охоронити біженців від репатріації „на родину“. Передано теж всякого рода інформаційні матеріали і мема. Слід згадати, що вже наприкінці 1944 р. ЗП УГВР і представники ОУН з України, випрацювали були низку інформаційних матеріалів на англійській і французькій мовах про визвольну боротьбу в Україні і загальне становище на Рідних Землях та у Східній Європі взагалі, різного роду меморандуми і звернення для передачі аліянтам. Були теж опрацьовані доволі детальні інструкції про те як ініціювати зустрічі з аліантськими властями, як з ними поводитися і т. п. Включно з нашими пропозиціями як допомогати в організуванні таборів біженців, аранжувати для них суспільну опіку тощо.

На початку 50-их років дійшло до наві'язання ділових тривалих контактів з американською стороною у Вашингтоні. Перші розмови відбулися в Італії і Німеччині. Пізніше ці зв'язки велися в основному через дослідно-видавниче Товариство „Пролог“. Ініціатива вийшла від американських чинників. З українського боку вели розмови о. І. Гриньох і М. Лебедь. Коментуючи книжку Є. Стахова „Крізь тюрми, підпілля і кордони“, М. Прокоп писав у щоденнику „Свобода“ ч. 67, з 8 квітня 1996 р.:

„У 1944 році Президія УГВР, Провід ОУН і Головне Командування УПА вислали з України на Захід о. Івана Гриньоха, Миколу Лебеда та інших учасників організова-

ного українського підпільного і повстанського руху в Україні, згодом ще Юрія Лопатинського, і доручили їм поширювати інформації про нього серед демократичних суспільств і урядів та старатися здобути для нього моральну і політичну допомогу. Таким чином, заходи в цьому напрямі були виконанням доручень з батьківщини, а одержана від американських державних чинників допомога посилювала можливості ЗП УГВР і „Прологу“ виконувати ті доручення і розбудовувати свою діяльність. При тому, що найважливіше, ця допомога ні в чому не порушувала політичної незалежності українських партнерів, так що вони могли вести і вели свою працю згідно з платформою УГВР, що була схвалена на Великому Зборі УГВР в липні 1944 року, в якій сказано, що „УГВР твориться на принципі повної політичної незалежності своїх прагнень від впливів сторонніх сил і чинників“.

Свідченням цього є, між іншим, характер і зміст праці Видавництва „Пролог“ і „Сучасність“, які за десятиліття зуміли об'єднати довкола себе широкий гурт провідних діячів української культури, опублікувати коло двох сотень книжок і праць з ділянок української літератури, мистецтва, суспільно-політичної думки, економіки, які знайшли признання в культурних колах діаспори і України. Вони також видавали місячник „Сучасність“, який став надбанням широких кіл української громадськості і який у свій час редагував Іван Кошелівець, Богдан Кравців, Юрій Шевельов. Від червня 1984 року до кінця 1991 року редактором „Сучасности“ був Тарас Гунчак, а від січня 1992 року її редагують Т. Гунчак та Іван Дзюба. Видання „Прологу“ і „Сучасности“ поширювалися різними шляхами також в Україні в часі її поневолення, що, з природи речі, хвилювало кремлівських володарів. Тому вони вели проти них постійні кампанії брехні і очорнювання, обвинувачували в намаганні „підривати єдність радянських народів“, у „вислужуванні американським імперіалістам“ тощо“.

Крім названої праці, що її проводив „Пролог“, треба ще згадати про політичну і оперативно-матеріальну допомогу американської сторони безпосередньо і посередньо підпільній боротьбі в Україні. В оперативно-матеріальній ділянці йшлося головню про допомогу у перекиданні представників і кур'єрів

МІ УГВР в Україну (напр. скинення з літака Василя Охримовича й інших), доставка друкарського і іншого вивінування, зброї, фінансових засобів і т. п.

В зовнішньо-політичному аспекті справа визвольної боротьби в Україні була ставлена на відповідних форумах влади структур США, аж до Білого Дому. Це дало можливість лідерам підпілля в Україні звертатись з відповідними мемами до відповідних американських чинників, які мали відношення до формування американської політики щодо УРСР. Загально відомим було, наприклад, звернення П. Полтави в справі мердач „Голосу Америки“.

В ті ж 50-і роки подібні зв'язки удержували ЗЧ ОУН під керівництвом Степана Бандери з англійськими чинниками. У цій співпраці дуже негативно відбився факт інфільтрації британських розвідчих органів Кімом Фільбі, агентом КГБ, який був в курсі стосовних справ. Так, наприклад, советські органи безпеки, повідомлені Фільбі, вже наперед чекали на представника ЗЧ ОУН Мирона Матвієйка при його скиненню з британського літака.

Складається враження, що збоку британських чинників, в зовнішньо-політичному відношенні, відчувалося певне намагання, принаймні на зовні, нав'язати українській стороні шкотського відповідника, у виді „Шкотської Ліги“ і подібних формацій, що мимоволі ставило українську справу на рівень шкотської. Водночас не було жодної півофіційної, ні тим більше офіційної заяви збоку Лондону чи відповідних його інституцій, про їхнє становище до питання української незалежної держави. Знову ж такі дипломатичні заходи, як спроби Форінь Оффісу в 1948 р. нав'язати дипломатичні зв'язки між Суданом і УРСР, які мали привести до створення суданської, а властиво британської станиці в Києві, суперечили зовнішньо-політичній лінії ЗЧ ОУН, які весь час виступали проти будь-якого визнання УРСР і його агентур на міжнародних форумах. Того рода акції з сторони Заходу чи неутральних країн - ЗЧ ОУН вважали просто шкідливими для української політики і для української справи взагалі. Консеквентно, наприклад, ЗЧ ОУН теж і пізніше виступали проти членства УРСР в ООН і вимагали усунення Перманентної Місії УРСР при ООН.

Слід також згадати, що в той сам час, та сама Британська Служба вдержувала зв'язки з російським Національно-Трудовим Союзом /НТС/, відомою шовіністичною формацією.

Так, чи інакше, при тодішньому стані українсько-британських зв'язків в контексті і на фоні зовнішньої політики Лондону щодо Москви, щонайменше дивно звучали закиди ЗЧ ОУН і С. Бандери проти ЗП УГВР, що, мовляв, політика ЗП УГВР

„являється безпринципною орієнтацією на США, в той час, коли американська політика відносно України і інших підсоветських народів виразно взяла курс на піддержку проросійської єдинонеділимської концепції й московських імперіалістичних сил, цілком ігноруючи змагання України до державної незалежності“.⁸⁾

В цьому ж „Листі“ С. Бандера писав, що

„Вправді ЗП так само, як усі, без виїмку, українські політичні чинники за кордоном, ставиться негативно до московських імперіалістичних затій за кордоном, до намагання втягнути в їх орбіту українську справу. Теж критично ставиться до проросійської концепції в американській політиці. Але в площині практичної політики постава ЗП УГВР протилежна і ломить український фронт. Воно підтримує з американськими чинниками взаємини практичної співпраці, при чому виступає і діє в імені красвої УГВР, зловживаючи формальним умандатуванням. Співпраця ЗП УГВР з американськими чинниками в такій ситуації, при проросійському курсі американської політики, являється найгіршим підривом української самостійницької акції за кордоном і підсилення того курсу“.

На думку С. Бандери, читаємо в цьому „Листі“, на стор. 22-23:

„Закордонна політика ЗЧ ОУН і ЗП УГВР - це два протиставні політичні напрямки. Коли йде про практичну поставу й політичне відношення на американському відтинку, то ця протиставність більша й гостріша, ніж з будь-якими іншими політичними середовищами. По-перше через те, що ЗП УГВР заангажувалось у співпрацю з американськими чинниками найбільше, зпоміж усіх українських угруповань самостійницького напрямку і на тій співпраці спирає цілу свою роботу. Друга причина ця, що воно веде

тику свою політику як закордонне представництво визвольного-революційного руху і на нього спадають всі її наслідки. Противенство в політичній дії і поставі ЗЧ ОУН і ЗП УГВР має ще і значення розбиття і конфлікту внутрішньовизвольного-революційного табору за кордоном, конфлікту, розіграного перед зовнішнім світом і на тлі відношення до зовнішніх сил...ЗП УГВР... поставили все на американську карту, всю роботу сперли виключно на американську підтримку і задля тої співпраці пішли на розрив з Організацією...”

С. Бандера не подає, самозрозуміло, жодних доказів на те, що „задля тої співпраці ЗП УГВР... пішли на розрив з Організацією”, але дійшовши до такого дивного, необгрунтованого і сумбурного „висновку”, далі стверджує, що

„В цілій шкідливій роботі сучасного ЗП УГВР найбільшим лихом є те, що воно виступає як закордонний орган УГВР, як зовнішня репрезентація українського визвольного-революційного руху. Якщо б це було тільки самовільне приписування собі такої ролі, то й шкоди з цього було б значно менше. Але воно має змогу спиратись на формально-правні акти з краю, на становище Проводу ОУН на УЗ. Хоча ціла його політика й поступовання йде в розріз з напрямними й позиціями Проводу на УЗ, то при утрудненому зв'язку з батьківщиною ЗП має змогу далі діяти й виступати на підставі повноважень від Проводу ОУН на УЗ після смерті сл. п. Провідника Тура”.(Псевдо Р. Шухевича).

Згідно з такою „логікою”, С. Бандера і ЗЧ ОУН, виступали перед англійськими чинниками теж як представники визвольного-революційного руху, ба більше, як правдиві його речники і тим самим єдино правосильні. Навіть, якщо ЗП УГВР мало для цього формально-правні уповноваження від керівництва в Україні, С. Бандера і його Провід вважали, що „помилковий” зовнішньо-політичний курс ЗП не лише відбирає від ЗП право виступати перед чужинецьким світом, але управнює і зобов'язує ЗЧ ОУН робити це самим, з свого боку. Крім цього ЗЧ мали в запасі ще один „формальний атут”, а саме Тимчасове Правління, тобто уряд 30 червня 1941 р., незалежно від того, що він діяв тільки два тижні. В пізніші часи, зокрема в рр.

1970-их і 1980-их, Ярослав Стецько, як прем'єр цього уряду, використовував дуже інтенсивно цей свій титул, як „формальну карту“ у своїй зовнішньо-політичній діяльності. Були теж намагання трактувати Тимчасове Правління, як „органічного“ попередника УГВР, чи пак останню, як „продовження“ уряду 1941 року.

III. Війна як фактор міжнародної кон'юнктури

Залишаючи наразі на боці наскільки позитивною чи негативною в поодиноких ситуаціях була та чи та допомога з Заходу, організована тою, чи тою стороною, необхідно розглянути питання, наскільки самі лідери підпільної боротьби в Україні ставили на Захід в аспекті міжнародної кон'юнктури. А зокрема на війну між Заходом і Радянським Союзом та його блоком. Ця справа ставала особливо актуальною у зв'язку розвитку подій всередині СРСР, коли вже у другий половині 40-х рр. було ясно, що ставка на революційні рухи інших розчужених народів не мала виглядів на здійснення в найближчому майбутньому, а масові репресивні заходи режиму проти українського підпілля і населення, поставили сам революційно-революційний рух в позицію боротьби за власне самозбереження. Як відомо, вже в 1947 почалося перше розкладання підпілля згідно з рішенням найвищого керівництва, в першу чергу у військовій ділянці. В такій ситуації міжнародна кон'юнктура могла заключатися в одному, а саме у війні СРСР із Заходом. До речі, цей фактор не лише у 40-их і 50-их роках, а й раніше не виключався, і ще перед закінченням Другої світової війни дехто з наших провідних політиків враховував серйозно можливість і правдоподібність воєнного зіткнення між Радянським Союзом і Заходом, після розбиття Німеччини і її партнерів. Такий мілітарний конфлікт виглядав логічним і раціональним, а щонайменше можливим і дуже правдоподібним. Якщо б у міжнародних відносинах діяв закон якоїсь універсальної логіки, то він був би навіть неминучим. Але, на жаль, у міжнародній політиці часто не лише бракує логіки, а й навпаки багато чого діється наперекір всякій логіці і раціоналізації, плюс т. зв. імponderабілія.

Історія має свою власну логіку, яка з погляду нормального людського розуму, не раз зводиться до цілковитих нелогічностей. Без сумніву, що немалу роль у цьому відіграє ще той факт, що всяка логіка є теж суб'єктивною. Іншими словами, щось логічне для однієї сторони може бути зовсім нелогічним для другої і навпаки.

В даному випадку враховування можливості нової війни не було вже й так необгрунтованим. Адже навіть Черчіль в 1944

р. дав був таємну інструкцію магазинувати німецьку зброю, захоплену аліянтами, на випадок, якщо б Німеччина опинилася по боці аліянтів, внаслідок такого, чи іншого непередбаченого розвитку подій. Питання що було б сталося і як розвинувся б був хід подій у Східній Європі і у світі взагалі, якщо б бомба Штауфенберга розірвала була Гітлера, або якщо б Черчіль був перепер у Рузвельта свій план творення другого фронту, тобто висадку аліантських військ не у Франції, а на Балканах.

До речі, якраз брак належної інформації про відносини між Рузвельтом - Черчілем - Сталіном, отою вирішальною Трійкою, - сприяв припущенням, що війна між західними аліянтами і Радянським Союзом є не тільки можлива, а й правдоподібна. Провід УГВР-УПА-ОУН не розпоряджав необхідною фактичною інформацією, наприклад, про наївну політику Рузвельта по відношенні до Сталіна, про розбіжності між Черчіллем і Рузвельтом щодо візії і проєктів повоєнного міжнародного укладу.

Перед приступленням США до війни Рузвельт робив все, що було в його силі, щоб поза плечима Конгресу, дати максимальну допомогу Великобританії. Крім легальних заходів Рузвельт проводив закулісові акції і операції, які часто мали просто нелегальний „антиконституційний“ характер і в атмосфері пізніших - 70 чи 80-их років - його чекав би, чого доброго, й імпичмент. Тодішні операції, що ними з англійської сторони керував канадієць Віліям Стівенсон, права рука Черчілля в секретній оперативній царині, заслужено принесли йому репутацію і славу найбільш винахідливого, безстрашного і найбільш успішного спецоперативника, „супершпигуна“, конспіратора і т. п. Зрештою, сам Рузвельт носився серйозно з думкою побудувати на канадійсько-американському кордоні зброєневі заводи, з яких продукція безпосередньо, „автоматично“ мала переправлятися секретно в Канаду.

В ході війни зайшли однак деякі поважні зміни у відносинах між Черчіллем і Рузвельтом. У вересні 1943 р. Черчіль, одержуючи почесний докторат на Гарвардському університеті, у своїй промові, висунув концепцію майбутнього „великого альянсу“ між США і Великобританією, базованого на пов'язанні обох народів „вузлами крові й історії“, спільною мовою і т. п. Він закликав до ще більшого затіснення цих пов'язань, пропонував зберегти після війни спільний військовий штаб та

тій спільній інституції, ввести спільне громадянство і т. п. Рузвельт і його адміністрація сприйняли однак цю черчеллівську візію майбутнього назагал холодно, а то й скептично. Навіть в тому часі, Рузвельт, намагаючись “очарувати” своїм особистим шармом Сталіна (причому у Рузвельта аж ніяк не бракувало самовпевненості щодо його здібностей в цьому відношенні), робив все можливе, щоб прихилити кремлівського тирана до себе і зробити його партнером у здійсненні власної концепції післявоєнного мирного укладу. Немалу роль в тому, очевидно, відігравали такі дорадники Рузвельта як Гісс і ко.

Рузвельтові присвічувала ідея ширша, ніж „великий альянс“ Черчілля, а саме візія модерного „Святого альянсу“ 20 ст., в якому гарантами світового ладу і миру мали бути США, Великобританія, СРСР, Китай і Франція, які і стали в 1945 р. постійними членами ООН з правом вета. Для Рузвельта ключем для цього було домовитись в першу чергу з Сталіним, поскільки не США і Великобританія, а США і Радянський Союз були першими великопотугами. Деякі спроби Черчілля „балансувати“ між США і Радянським Союзом згідно з традиційною британською політикою „рівноваження сил“, виявили дуже скоро, що в нових обставинах Великобританія є за слаба для цього і що вона готова стати радше об'єктом „балансування“ між Вашингтоном і Москвою. Рузвельт робив речі і потягнення, навіть й прикрі для Черчілля, щоб, власне, переконати Сталіна, що він „не накладе“ спільно з Черчіллем проти нього. До речі, з свого боку Сталін нагнічував відповідну атмосферу довкола Рузвельта, зручно просуваючи свої „підозріння“, що Рузвельт є під впливом Черчілла і з ним „конспірує“ проти Сталіна. Навіть у такому випадку, як натиск Черчілла, в жовтні 1943 р. на Рузвельта відбули спільну окрему конференцію без Сталіна, як писав Черчилль у своїй біографії Черчілла, „Рузвельт не кивав, бо не хотів створювати враження, що вони разом з Черчіллем змовляються проти Сталіна. То була Росія, до якої звертав своє обличчя Рузвельт“. 9)

Коротко: Рузвельт і американська адміністрація аж ніяк не збиралися до розправи з Сталіним і його імперією після перемоги над Німеччиною і Японією; тим більше, що крім „особистого шарму“ Рузвельта, пізніше вони мали ще куди більш переконливий силовий аргумент, а саме атомну бомбу.

Іншими словами, якщо не пряником, то атомним батогом, вони сподівалися поставити Сталіна „на своє місце“ і примусити його бути „добрим партнером“, в майбутньому.

Тим не менше, можливість війни між США і Радянським Союзом, чи як загально мовилось, між Заходом і Сходом, мала весь час відповідну нішу в нашому алгоритмі силових міжнародних відносин. Зрештою, наші політики не помилилися в тому, що після перемоги над державами осі, прийшло до протистояння між Заходом і СРСР та його блоком, яке логічно мало б, а принаймні могло закінчитися збройним ударом чи Третьою світовою війною. Незалежно від того, що якраз ядерна зброя діяла тут радше, як превентивний фактор. Це з одного боку, а з іншого, локальні збройні конфлікти, які проходили як заступні „ерзаци“ в контексті змагу великопотуг, могли, навіть непередбачено, перетворитись у ширші конфлікти, вихоплюючись з-під контролю силових центрів, які й не хотіли б допустити до глобальної війни. Нічого дивного, що в 1950 р. Петро Федун-Полтава писав, що

„світ швидко наближається до нової світової війни. Особливо виразно про це говорить розвиток міжнародних подій протягом останнього року: і вибух війни в Кореї, і провал усіх дотеперішніх спроб мирно розв'язати корейський конфлікт, і крайньо непримирима, провокативно-агресивна політика московсько-большевицьких імперіалістів в усіх частинах світу, і величезні збройні майже всіх держав, і повна безуспішність усіх дипломатичних заходів, що їх уживається з метою послабити напруження сьогоденного міжнародного становища“...¹⁰⁾

Так думав не один Полтава, подібні погляди зустрічаємо і в інших членів Проводу в Україні. У своєму листі з липня 1950 р. Василь Кук писав до колег за кордоном - С. Бандери (Бийлиха), М. Лебеда (Ярополка), Я. Стецька (Карбовича), о. І. Гриньоха (Всеволода), С. Ленкавського, Б. Підгайного, Ю. Лопатинського і ін., що „можливість війни ми враховуємо серйозно і поробили вже потрібні заходи на цей випадок. До деякої міри, зорієнтують Вас про це залучені матеріали“.

Рахуючись з можливістю Третьої світової війни, Провід підпілля водночас підкреслював своє принципове, програмове відкинення війни, зокрема імперіалістичної війни, як засобу

національної і міжнародної політики. На тому ж самому місці II Полтава писав, що

„Найяскравішим, найнегативнішим і через те найганебнішим виявом імперіялізму, його дітищем та невідлучним супутником були завжди в минулому і є сьогодні майже безперервні війни між народами. Завжди в минулому, а особливо в нашу епоху, війни все були і є найбільшим несчастьям для людства. Вони завжди несуть народам лише мільйонові жертви в убитих та покалічених, нечувану руїну людського дорібку, духових цінностей, страхітливу нужду, невимовні страждання соток мільйонів людей. В цій царині людство не зробило ні кроку вперед. Як тисячі років тому, так і сьогодні у відносинах між народами панує вовчий закон грубої фізичної сили, право сильнішого. Український визвольно-революційний рух уважає війну за найганебніший залишок варварства між людьми, за найчорнішу пляму на сьогоднішній культурі, за найбільше зло сучасного людства. Війни, як засіб національної політики, український визвольно-революційний рух якнайрішучіше осуджує і заплямовує. Народи, всі передові сили людства повинні докласти всіх зусиль, щоб з таким трагічно-ганебним станом нарешті покінчити. Український визвольний рух іде сьогодні і завжди йтиме в майбутньому в перших рядах борців за усунення воєн з міжнародного життя. Заборону воєн, осудження їх і відкинення всіма народами світу, український визвольно-революційний рух, вважає за перший, але водночас найважливіший крок у напрямі знищення імперіялізму взагалі.

Будучи проти всякого імперіялізму та воєн, український визвольно-революційний рух є, безумовно, за мирне співжиття між усіма народами світу, за щире, глибоке дружбу та якнайтіснішу співпрацю між ними в умовах загальної національно-державної незалежності, загально шанованого суверенітету та повної рівноправності всіх народів. Український визвольно-революційний рух вважає, що тривкий мир і національно-державна незалежність усіх народів світу - нероздільні“. ¹¹⁾

Йшлося тут, очевидно, про принципові, основні ідейно-програмні і стратегічні постулати як остаточну мету. Це по-перше, а по-друге: був у цьому теж певний тактичний прийом.

А саме, протиставлення офіційній радянській пропаганді і дипломатії, яка безперервно горлала про те, що Радянський Союз бореться за мир. Цій фалшивій „боротьбі за мир“ Москви, підпілля протиставило дійсну анти-воєнну концепцію справжнього миру, про що й писав П. Полтава. І по-третє: відкидаючи війну як негативний фактор у міжнародних відносинах, П. Полтава ще додатково підкреслював основний стратегічний вимір визвольної політики, яким залишалася „підпільна масова революційна протибольшевицька боротьба“, а не ставка на інтервенцію ззовні, яка, звичайно, пов'язана з війною.

IV. Еволюція революції

Програмова еволюція українського визвольно-революційного руху в 40 рр. від авторитарного інтегрального націоналізму до демократизму, що її зафіксував передовсім III-ий Надзвичайний Великий Збір Українських Націоналістів /Ш НКЗУН/ в серпні 1943 р. і пізніші конференції ОУН в Україні, позначилася теж на самій концепції української революції, як такої. В протиставу до поняття і концепції 30 і початку 40 рр., коли визвольна революція ОУН мала виразно орденівський, вузько-елітарний характер, в половині 40-их і 50-их років, вона стала всенародною, тобто стала справою всіх українських патріотів, цілого народу, а не лише якоїсь вибраної його частини. Орденівське, звужене розуміння накинув ОУН Дмитро Донцов, який сконцептував її як справу туги організованої, монопартійної, односвітоглядної, авторитарної, чи й тоталітарної організації „лучших людей“. Програмові зміни, які пішли в напрямі демократії і демократизму взагалі, політичного і світоглядного плюралізму, внесли відповідні „корективи“ теж в саме поняття і дефініцію революції, поширили і зглибили її соціологічні, політичні, суспільно-економічні і культурологічні виміри та перетворили її із звуженого „орденівського“ поняття до загально-народного явища.

Участь у революції і її здійсненню перестала визначатися тою, чи іншою вузько-політичною, партійною чи світоглядною афіліяцією. Іншими словами, вона перестала бути лише справою членів „Ордену“, а стала ділом всіх українських патріотів, готових боротися за визволення свого народу і побудову української незалежної держави.

У світоглядній царині, у самій ОУН, дуже виразно і цілеспрямовано визначив це питання Осип Дяків-Горновий у своїй статті „Яка філософія - ідеалістична чи матеріалістична - обов'язує членів ОУН?“

Він писав:

„III Надзвичайний Великий Збір Організації Українських Націоналістів прийняв виразну постанову, що ОУН не зв'язується жодною філософією і що тому її члени можуть визнавати як філософський ідеалізм, так і матеріалізм. Ця ясна постанова, як також те, що в лавах нашої Організації борються як прихильники філософсь-

кого ідеалізму, так і матеріалізму, дають недвозначну відповідь на поставлене в заголовку питання, і ні в кого в цій справі не повинно бути двох різних думок. Та тим не менше таке питання стоїть сьогодні і тим самим вимагає точнішого в'яснення.

Наука філософії поділяється на два засадині напрямки: ідеалістичний, який твердить, що основою світу є ідея, дух, що існував першим і скоріше від природи, а матерія є витвором духу; і матеріалістичний, який в основу всього кладе матерію, вважає її за первинну і за об'єктивно існуючу, а дух, свідомість вважає за похідні. Кожний з цих двох основних напрямків ділиться на цілий ряд окремих шкіл.

Боротьба між філософським ідеалізмом і матеріалізмом не вирішена в науці ще досьогодні і зв'язування нашої Організації з якоюсь одною школою ідеалізму чи матеріалізму означало б для нас не прислуховуватися до розвитку науки, коли б він суперечив нашій філософії, означало б бути глухим на ті нові відкриття і досягнення науки, що були б не згідні з визнаною нами філософією. А коли б ми в обличчі таких суперечних нашій філософії наукових відкриттів і далі стояли на її позиціях, то це, в свою чергу, прирікало б нас на мертвеччину, на закріпощення, бо лише той політичний рух може бути живий, що йде разом з наукою і життям. Якщо б ми хотіли вийти із стану закріпощення, ми мусіли б порвати з нашою офіційною філософією, яка крахує в ударі з новими здобутками науки, і перейти на якусь іншу філософію.

Але чи ж не краще в такому випадку питання філософічного ідеалізму і матеріалізму залишити цілком науці? Так, власне, в нас ця справа виглядає. Ми не хочемо прирікати себе на мертвеччину, ми не хочемо не прислуховуватися розвиткові науки, як і не хочемо міняти однієї філософії на другу чи третю, і тому ми вирішення питання правильності ідеалізму залишаємо за наукою.

Тому також наша Організація дає повну свободу своїм членам визнавати як філософський ідеалізм, так і матеріалізм". 12)

Всупереч основним канонам інтегрального націоналізму, що вимагав філософічної цільності, стрункості і завершеності

ідеалістичного світогляду і власне на самій цільності і струн-
кості світогляду ставив акцент, О. Дяків Горновий писав:

„Марксистська теорія, напр., — це зразок цільної, струн-
кої і завершеної теорії. Але чи ця теорія може стати
сьогодні мобілізуючою в силу своєї стрункості і заверше-
ності? Ні. Ця теорія сьогодні ніде вже навіть не існує в
своїй початковій стрункості...

Ми не хочемо заради збереження цільності і стрункості
світогляду постійно міняти його, відмовляти цього року в
науковості тому, що торік проголошувалося за непохитну
істину. Такі щорічні зміни не скріплюють, а компроміту-
ють політичний рух і спричинюють важкі ідейно-політичні
кризи. Тому наша Організація не зв'язує себе ні з філосо-
фським ідеалізмом, ні з матеріалізмом і залишає їх
виключно науці“. 13)

Ба більше: концепція української визвольної революції
найшла своє поширення теж і в національно-демографічному
аспекті. В „Універсалі УГВР“ з червня 1944 р. мовилось ви-
разно, що „Всі національні меншини, що живуть на українсь-
ких землях, закликаємо включитися в українську визвольну
боротьбу. Їм забезпечуємо повні громадянські права в
українській державі“.

Осип Дяків-Горновий, у своїй статті „Українська Повстан-
ська Армія - носій ідей визволення і дружби народів“,
загадував, напр., про чехів,

„яких зараз так багато живе на Волині (і які), як під час
гітлерівської так і большевицької окупації весь час
прихильно ставилися і ставляться до УПА, допомагають їй
і так же як українці, терплять за це переслідування НКВД.
Вистарчить для прикладу загадати, що 22 квітня 1946 р.
сталінські опричники спалили в с. Софіївка (район Верба
Рівенської області) 16 чеських господарств“. 14)

Окремо слід згадати участь євреїв у нашій підпільній
боротьбі. Особливо треба підкреслити той факт, що в бага-
тьох євреїв їхній вклад у наші змагання був подиктований не
лише самим бажанням зберегти своє життя у жорстокій
дійсності німецької окупації, а й відчуттям обов'язку боротьби
проти спільного ворога. На жаль, стосовна сторінка історії

ОУН-УПА-УГВР ще до сьогодні не досліджена і не опрацьована.

Чекає теж свого дослідника участь росіян в ОУНівському підпіллі в східних областях України, головню на Донбасі, під час німецької окупації. Дальшого опрацювання вимагають теж матеріали про азербайджанський і ін. чужинецькі частини при УПА.

Розширення вузької, доктринерсько-орденівської, авторитарно-елітарної концепції революції Д. Донцова у всенаціональну і територіально всенародну революцію було природним, органічним явищем. Його диктувало саме життя, а саме сам розмах і масштаб революційного руху, який попросту вже й не міг вміститися у обмежені, віджили параметри партійної „елітарної“ революції. Попри вклад ОУН в УПА, остання не стала і не могла стати партійною армією, ані тим більше озброєною партією, і УПА була всенародною. Тим самим ОУН не могла бути політичним зверхником УПА і ним стала УГВР, яка знову ж не могла репрезентувати тільки якийсь один політичний рух, в даному випадку - націоналістичний у формі ОУН, але мусіла заступати й інші політичні течії і рухи, які існували в тому часі. Інша справа, що тоді, крім ОУН А. Мельника, яка відмовилася була від участі в УГВР через гостро задекляровану активну боротьбу проти німецького Райху, інших організованих політичних формацій не було. Але були індивідуальні представники політичних течій та напрямків в загальному і тому УГВР творилася власне на базі індивідуального представництва різних політичних трендів такими особистостями, як наприклад, Василь Мудрий, колишній лідер „Українського національно-демократичного об'єднання“ /УНДО/ в Польщі, колишній віцемаршалок польського Сейму; чи Василь Потішко, колишній с-р; Йосиф Позичанюк, безпартійний і інші.

Такий стан був зумовлений тим, що з приходом Червоної армії в Західну Україну у вересні 1939 р. існуючі тут дотепер легальні партії розв'язались, тобто самоліквідувались, а за німецької окупації, крім ОУН - самостійників-державників, чи як загально мовилось ОУН під керівництвом С. Бандери, діяла ще тільки ОУНм і якийсь час збройні відділи „Січі“, потім УПА-УНРА (Української народно-революційної армії) Тараса Бульби-Боровця, який згідно з його твердженням, мав контакти з екзильним урядом УНР Андрієм Лівичем, і

п штабі якого перебував якийсь час представник ОУНм - О. Штуль-Жданович.

До речі, о. Штуль - Жданович, який опинився після війни у Франції, довгі роки, після смерті полк. Андрія Мельника, очолював ОУНм.

Слід згадати, що самоліквідація легальних українських партій в Західній Україні з приходом Червоної армії, в 1939 р., не оберегла їхніх діячів перед брутальним ударом НКВД, який відразу приступив до їх виварештування. Збереглися ті, які зуміли скритися і опісля пробралися до Польщі, по німецькій стороні кордону. В протигагу до деяких польських, французьких й інших колишніх легальних партій в країнах під німецькою окупацією, які організовано пішли в анти-німецьке підпілля і боролися революційним шляхом, жодна легальна українська партія цього не зробила. Зробили це поодинокі особи, як речники політичних течій, а не організованих партій.

Прикметно, що об'єктом енкаведівських репресій в тому часі, тобто на самому початку приходу радянських військ, стали теж члени КПЗУ (Комуністичної Партії Західної України), що, зрештою, було „логічним“ в контексті сталінської чистки в Компартії Польщі наприкінці 30-их рр.

У. Зв'язки з Краєм, кур'єри, допомога і „допомога“ закордону

Зв'язок ЗЧ ОУН і ЗП УГВР із УГВР-ОУН-УПА в Україні самозрозуміло мав за завдання в першу чергу вдержувати організаційний контакт між ними, забезпечити допомогу підпільному рухові і здійснювати виміну матеріалами та інформаціями, потрібними для боротьби в Краю - з одного боку і для зовнішньо-політичної діяльності стосовних формацій /ЗП і ЗЧ/ - з другого. При зустрічі керівних представників обох формацій за кордоном вже на самому початку, ще перед закінченням Другої світової війни, витворилися тут серйозні ускладнення, коренем і суттю яких були ідейно-програмні розбіжності між ЗЧ ОУН і ЗП УГВР та членами ОУН, висланими з України. У спілкуванні цих представників УГВР-ОУН-УПА із керівництвом ЗЧ ОУН ставало ясным, що С. Бандера і його оточення, великою мірою, не лише не мали розуміння для програмних перемін, які пішли в напрямі демократизації в Україні, з усіма її імплікаціями теж в структурально-організаційній і інституційній системі визвольного руху, а й вважали їх помилковими, „відходом від націоналістичних позицій“ 30-их і початку 40-их років, а тому несприйнятними для себе і шкідливими для цілого націоналістичного руху. Слід пам'ятати, що лідери, які вийшли з німецьких концтаборів, не пройшли цієї самої програмної еволюції, яка відбулася в Україні, в ході боротьби проти німецького і російського тоталітарного імперіалізму, і вона їм не тільки політично, а й психологічно була чужа, незрозуміла, невластива і зайва. Адже ці люди не лише пішли в німецькі концтабори, а й вийшли з них, з доктринерським, монопартійним, авторитарним ідеологічним багажем і декому із них було навіть важко осмислити суть заіснувавших вміжчасі змін. Були, очевидно, серед них і виїмки, але власне виїмки, які радше підтверджували загальне правило.. До таких, наприклад, належав Лев Ребет і Володимир Стахів, перший віцепрем'єр, другий міністр зовнішніх справ в уряді Я. Стецька з 1941 р.

Як вже вище згадано, базовані на нових програмних позиціях структурально-організаційні зміни у попередній авторитарній системі, які її ламали, автоматично ускладнювали взаємини між „Емігрантами“ і „Краєвиками“, що приводило до дальшого наростання напруження і таки протистояння між

ними. Суть цих змін полягає у тому, що УГВР стала найвищим політичним керівництвом революційної національно-визвольної боротьби в Україні і таким визнавала його ОУН і УПА в Україні. Згідно з таким укладом в Україні, логічно ЗП УГВР і Місія УПА не могли підлягати ЗЧ ОУН. Це означало, що ЗЧ ОУН мали визнати статус ЗП УГВР як відпоручника УГВР в Україні за кордоном і якщо не хотіли визнати бодай рівноправність ЗП, щоб задержати свій окремішний статус, то мали визнати зверхність УГВР в Краю і тим самим мусіли б щонайменше тісно співпрацювати із ЗП УГВР і Місією УПА.

Щоб зрозуміти де тут була „закопана собака“ потрібно ще взяти до уваги той факт, що С. Бандера і його оточення не лише вважали заіснувавши зміни шкідливими і зайвими, але що вони їх дуже скоро „зінтерпретували“ по своєму. А саме, що все це були формальні, чи й фіктивні переміни, чи „данина“ часові і кон'юктурі, а в суті речі все наділі зали-шалося по-попередньому. Тобто серцевиною визвольно-революційної боротьби в Україні була далі ОУН, вона визначала статус УГВР і УПА; коротко вона була властивим силовим і монопольним інституційним центром.

Згідно з такою інтерпретацією і настановою, Провід ЗЧ ОУН, який складався з людей, які не брали участі у визвольній боротьбі після 1941-го року в Україні, ні в творенні УПА, ні у прийнятті постанов ІІІ-ого НВЗУН в серпні 1943 р., вже з 1946 року повели акцію, спрямовану на те, щоб підпорядкувати собі ЗП УГВР, як також підпорядкувати собі прибулі на Захід рейдуючі відділи УПА. Як сказано в Комунікаті ЗП УГВР з березня 1950 р. „щоб зробити їх інструментом своєї партійної політики, чим (Провід ЗЧ) дав доказ своїх монопольних тенденцій“.

Недвозначним, щоб не сказати разючим, підтвердженням того було „змушення“ Дарії Ребет, о. І. Гриньоха, Євгена Врецьони, Миколи Лебеда, Василя Охримовича, Мирослава Прокопа, Павла Турули та Івана Бутковського, Зиновія Марцюка й інших, висланих за кордон представників УГВР і ОУН - здати свої мандати та призначення з Краю і на їх місце „обрання“ та „призначення“ інших, що сталося на конференції ЗЧ ОУН у Міттенвальді, Німеччина, 28-31 серпня 1948, в атмосфері добре підготованого масового психологічного тиску, замішання і т. п. Був це політично й інституційно-правно грубо помилковий, нелегальний, насильницький, дуже небез-

печний крок збоку ЗЧ і зокрема самого С. Бандери, хоч на самому початку йому виглядало, що „опозиція“ дійсно „розгубилась“ і він її „викінчив“.

По-перше, мандати краєвиків могли їм відібрати тільки ці інституції, які їх давали, тобто стосовні керівні органи в Україні; по-друге, при добровільній резигнації умандатованих преставників Краю, вони могли здати чи передати свої мандати тільки інституціям, від яких вони ці мандати одержали, а не кому іншому; по-третє, ЗЧ ОУН не мали жодних компетенцій і прав - ані відбирати мандати, ні передавати їх кому іншому, чи то шляхом „обрання“ чи назначення; по-четверте, таким своїм потягненням ЗЧ ОУН поставили ЗП УГВР і представників ОУН з України в примусове становище формального протистояння щодо ЗЧ, тобто створили всі передумови для дальшого загострення конфлікту між ЗЧ і ЗП.

Таке потягнення збоку С. Бандери і його оточення було кардинальною політичною помилкою, що її раціонально важко пояснити. Тим більше, що це наступило після дворічних розмов і переговорів між ЗЧ і ЗП та узгодження спільного „Протоколу“, що його підписали були представники ЗП, а предствники ЗЧ відмовились це зробити вже після узгодження тексту. Адже для Проводу ЗЧ і передовсім самого С. Бандери мусіло бути ясным, що формальне створення ним „опозиції“ не сприяло в жодному разі компромісному поладнанні конфлікту, а навпаки посилювало, поширювало і ускладнювало його.

Якщо ж С. Бандера і колеги розраховували дійсно, на те, що одним блискавичним ударом Міттенвальдської конференції вони раз на завжди розгромлять і зліквідують „опозицію“, то це в найліпшому разі було доказом браку реального відчуття заіснувавшої ситуації з їхнього боку, на яке, мабуть, великою мірою, склалося їхнє психологічне відізолювання в концтаборах і політична короткозорість, яка впливала з надмірної в них самовпевненості і віри в силу апарату. Для них все ж таки не могло бути тасмницею, що якщо і в еміграції більшість членства ЗЧ ОУН підуть за ними і піддержать їх проти ЗП УГВР і висланників ОУН з України, то у всякому разі залишалася ще певна частина ЗЧ, яка не схвалювала такого „курсу“ Проводу ЗЧ і готова була стати по стороні його противників. Тим більше, що в цій частині членства були заслужені провідні діячі, які втішалися відповідною репутацією в Орга-

пізації і в суспільстві. А що важливіше, Провід ЗЧ ОУН був свідомий того, що і в ідейно-програмовому і організаційно-структурному відношенні, його позиції є щонайменше неспівмірні із позиціями визвольного руху в Україні, що їх заступало якраз ЗП. На це, вміжчасі, Провід ЗЧ мав „х“ доказів, що їх давали різні документи і матеріали від керівництва в Україні. Одне слово, враховуючи таку можливість, що „опозиція“ не здасть своїх позицій, Провід ЗЧ ОУН мусів був брати до уваги таку ситуацію, в якій він готов опинитися не лише у протистоянні із ЗП, а й з Краєм. Але, як показали пізніші події, з такою „альтернативою“ він не морочив собі голови. Навпаки, складається враження, що він був певний, що Провід ОУН в Україні схвалить Постанови Міттенвальдської конференції з 1948 р. Сталося однак зовсім навпаки: як сказано у 8-ому розділі, II частині „Становища Проводу ОУН на Українських Землях до різних спірних або актуальних питань за кордоном“ з липня 1950 р., що його підписав Ю. Леміш (В. Кук), Провід ОУН в Україні не визнав „виключення“ присланих ним за кордон членів Проводу ОУН, вважав їх далі і членами Проводу ОУН в Україні, і делегатами ОУН в ЗП УГВР, вийняв їх згід компетенції, тобто юрисдикції ЗЧ ОУН та ще виразно підкреслив в цьому ж „Становищі“, в 2-ому розділі, частина I, що „...ЗЧ ОУН в цілому ряді питань відійшли від духа і букви Програмових Постанов III-го НВЗУН“...

Одне слово, аргументація С. Бандери і стосовні постанови Конференції ЗЧ ОУН з серпня 1948 р. м'яко кажучи, не переконали Провід ОУН в Україні і він їх відкинув; причому осудив теж вступлення ЗЧ ОУН до УНРади, їхню ідентифікацію з доктринерським націоналізмом Д. Донцова і т. п.

Нагадаємо дещо із постанов Міттенвальдської Конференції ЗЧ ОУН та деяких пояснень до них у тасмнім „Інформаційно-директивнім повідомленні Проводу ЗЧ ОУН, ч. 4, за листопад 1948 р.“.

Так у Постановах II-ої Надзвичайної Конференції ЗЧ ОУН, що її у 4-ому пункті названо чомусь вже навіть “II-ою Надзвичайною Конференцією ОУН” (без ЗЧ) мовиться, що вона „постановляє до Питання ідеологічно-політичного стану в ЗЧ ОУН,, наступне:

„5. Окремі члени ОУН на еміграції, діючи з рамені Організації, в її імені й на доручених їм давніше Організацією постах, відступаючи від політики Організації, пропагували й втілювали інші навітлення в політичну практику, організаційно-устроєвий постулат Організації „єдинства, монолітності й революційної дисциплінарності“ й замінювали клубно-дискусійною псевдодемократичністю, яка порушує істотні риси ОУН.

6. Окремі члени Організації в своїх публікаціях за кордоном політично виєлеміновували, заперечували, або приховували політичну роль ОУН у національно-визвольній боротьбі в рр. 41-48. Українська Повстанська Армія без політичного надхненника й організатора, яким є, була й буде ОУН, втрачає характер політичного національно-визвольного чинника. Така інтерпретація елімінування ОУН, яка ідеологічно, програмно й політично надхнула й організувала боротьбу УПА, цілковито збігається з тезою політичних противників про те, що „боротьба українського народу проти окупанта являла собою протирежимний протибольшевицький і протинімецький - відгук, а не була національно-політичною, революційною, визвольною боротьбою“.

Так само була шкідливою невірна інтерпретація фактичної ролі ОУН у творенні й роботі УГВР - верховного революційного органу і репрезентанта визвольної боротьби, що має консолідувати й координувати всі самостійницькі і революційні сили.

7. Надзвичайна Конференція закликає всіх членів Організації протиставитися і рішуче поборювати всі прояви й спроби внутрішньої опортунізації ідеології, програми, в політиці, стратегії та організаційних засад українського революційного націоналізму, применшування ролі ОУН, заперечування і знецінювання роботи активного членства.

8. Надзвичайна Конференція закликає тих поодиноких членів Організації, в яких проявилися ідейно-політичні й організаційні хитання, зревідувати свої становища та вернутися на правильні позиції й своєю творчою працею спричинитися до дальшого формування й розбудови.

Ніякий член Організації не буде покликуваний до відповідальності, переслідування чи осуджування за свою поведінку й вчинки, dokonані в зв'язку з різницею поглядів та

становищ, які існували до дня закінчення II-ої (Надзвичайної) Конференції ЗЧ ОУН.

9. Надзвичайна Конференція доручає Проводові ЗЧ ОУН протягом найближчого часу повести рішуче упорядкування всіх справ Організації за кордоном та протягом недалі пів року скликати нову Конференцію ЗЧ ОУН для справ ідейно-політичних засад, програми, стратегії і тактики“.

Ще виразніше мовиться про ці справи в „Інформаційно-директивному повідомленні Проводу ЗЧ ОУН, н. 4 у підрозділі „Про т. зв. „опозицію“ в рядах ЗЧ ОУН“:

1)... Від 1945 р. в Організації за кордоном заіснували ферменти ревізії й заперечування основних постулатів націоналізму. Окремі члени ОУН на еміграції стали на позицію заперечення націоналізму, як ідейно-політичної концепції. Вони станули на путь інспірації або толеранції наступу на націоналізм. Це робиться в різних формах, нпр. під виглядом „критики“ „Вісниківства“ й інше. В цій атаці на націоналізм окремі члени ОУН ідейно-організаційно зімкнулись зі соціалістуючими, комунізуючими й атеїстуючими елементами еміграції, які ведуть відверту атаку на націоналізм ОУН під виглядом боротьби з „фашизмом“, тоталітаризмом, диктатурою, вождизмом, нетолеранцією в ОУН.

Частина членів ОУН, які входили в закордонне представництво УГВР (не всі - шість з загального числа ОУН дев'ять) зробили з цієї установи на еміграції інструмент протиставлення ОУН і його поборення. Коли ЗЧ ОУН приступили до УНРади, як до політичного чинника на еміграції, то в цей час Закордонне Представництво УГВР, формально заперечуючи права т. зв. уряду УНР, у своїй декларації з того приводу сприйняло ідеологічно-програмові заложення УНР, цебто здекларувало ідейне протиставлення заложенням ОУН і плятформі УГВР.

Крім цього в брошурі „В 4-ту річницю УГВР“, видану в інтенціях УГВР (нібито) автор - член ОУН розпочав ідеологічне поборення ОУН.

11. Надзвичайна Конференція ЗЧ ОУН, яка відбулася 28-31 8. 1948 р., ті явища засудила й покликала відносних людей до порядку. Ті члени ОУН на Конференції заявили, що

складають свої мандати в ЗП УГВР і зобов'язалися стати дисциплінованими членами, але фактично своїх обіцянок не виконали, ведучи й далі роботу проти Організації.

Провід ЗЧ ОУН вживав і вживає всіх можливих організаційних заходів, щоб відновити єдинство й монолітність в Організації. В цих цілях і була скликана зокрема П. (Надзвичайна) Конференція, але жодних вислідів, крім дальшого погіршення стану, немає. Тому Провід ЗЧ ОУН мусів застосувати відповідних організаційних заходів (про які Вас повідомлено окремо,) і Вас взиває стати на шлях чуйности й береження Організації від розкладу“.

У 3-ому пункті стосовно Повідомлення мовилось

“Про переслідування і дискредитацію національно-політичної діяльності й особи д-р Дмитра Донцова:

В останніх часах різні сили повели кампанію ідеологічної і політичної дискредитації і творчости особи Д. Донцова.

Супроти цього Ліга Політв'язнів зайняла становище в обороні Д. Донцова як особи й політичного національного діяча. Це становище відповідає інтенціям Організації (відповідна заява опублікована була в газеті „Час“).

Закордонні частини й українське громадянство зобов'язані стати в захист Д. Донцова в різний, відповідний до ситуації й обставин, спосіб“.

У всякому разі, розраховуючи на свою повну перемогу над „опозицією“ і „перебравши“ її мандати, С. Бандера почав відразу діяти в імені цих мандатів.

В свою чергу, це викликало гостру реакцію збоку ЗП УГВР і їхніх прихильників.

Так, в „Комунікаті“ ЗП УГВР з березня 1950 р. мовилось про те, що

„Провід ЗЧ ОУН з 1946 року попровадив за кордоном акцію, скеровану на те, щоб підпорядкувати собі Закордонне Представництво УГВР та перетворити його в свою партійну надбудову, щоб підпорядкувати собі (подібно як деякі інші політичні середовища на еміграції) прибулі на Захід рейдуючі відділи УПА і зробити їх інструментом своєї партійної

політики. Пропагуючи за кордоном політичні ідеї не згідні ні з постановами Ш Н.В.З. ОУН, ні з платформою УГВР, ні з пізнішими офіційними заявами керівних політичних та військових чинників в Україні, а в політичній практиці застосовуючи методи незгідні з сучасними засадами українського національно-визвольного руху, Провід ЗЧ ОУН дав докази, що й далі стоїть на позиціях однопартійної диктатури.

Одночасно поодинокі члени ЗЧ ОУН продовжують і далі неправно виступати в імені УГВР, УПА та цілого українського революційного національно-визвольного руху, використовуючи фірми УГВР та УПА у своїх партійних цілях, включно із збірковими акціями УПА.

У зв'язку з повище зазначеним подається до відома:

а) Пан Ярослав Стецько не є ні членом УГВР ні ЗП УГВР. Повновласті дані йому заступати названі чинники в АБН відкликаються.

б) Відкликається повновласті ООЧСУ, її управи і членів виступати та перепроводжувати будь-які акції в імені УГВР та УПА.

в) За збірки, перепроводжувані на УПА чи то чинниками ЗЧ ОУН чи іншими, без доручення ЗП УГВР (або його органу Місії УПА), яке, згідно із Заявою Головного Командування УПА, є уповноважене виступати від імени УПА закордоном, ЗП УГВР не несе жадної відповідальності. Перепроводжувати збіркові акції на УПА можуть тільки установи й особи, що узгіднять ці справи з Місією УПА при ЗП УГВР та будуть з нею розраховуватися із зібраних фондів.

г) Жадні органи УГВР не давали доручень членам фракції ЗЧ ОУН репрезентувати УГВР та УПА в Українській Національній Раді і виступати там чи в будь-яких інших випадках в їх імені.

г) У зв'язку з неправильними інформаціями українського громадянства в справі збирання документів до процесу В. Кравченка в Парижі, що його перепроводжувала окрема комісія під головуванням п. Івана Вовчука, ЗП УГВР стверджує, що воно не давало доручення п. Іванові Вовчукові такі матеріали збирати, цих матеріалів до свого

розпорядження не отримало і тому не несе жадної відповідальності за дальшу долю цих матеріалів”.

Наслідки заіснувавшего конфлікту лягли важким тягарем і на сам політикум, і на оперативний аспект зв'язків. І для однієї, і для другої сторони, тобто і для ЗЧ і для ЗП, якщо не пріорітетним, то однаково важливим із допомогою для Краю в широкому розумінні цього слова, стояло питання про те, щоб якнайшвидше наладнати і вдержати комунікаційний канал з Проводом в Україні, представити йому свій пункт бачення щодо заіснувавшего конфлікту, переконати його щодо правоти і правильності своїх позицій і свого поступування та прихилити його на свою сторону.

Нічого дивного, що навіть в кількостевому вимірі, пошта, яка йшла в Україну, великою мірою виповнялася якраз матеріалами, що мали відношення до конфлікту. В оперативному відношенні це приводило подекуди до недотягнень в ділянці прослідження і контролі людей, в конспірації та компартименталізації (строного розмежування поодиноких відтинків зв'язкової оператики); до небезпечного в такій роботі поспіху чи й навіть примикання очей на справи, які вимагали куди соліднішої інвестиції та холодної об'єктивності.

З обох боків були пороблені деякі кардинальні помилки в персональному відношенні, у висилці людей в Україну. Так, наприклад, висилка шефа СБ Мирона Матвієйка з сторони ЗЧ ОУН (скинутого з англійського літака в ніч з 14 на 15 травня 1951 р.) противилася всім політичним і оперативним засадам і правилам революційної діяльності. Враховуючи можливість попадання його в руки КГБ, що й сталося скоріше, ніж будь-хто міг припускати, (він попав відразу у ворожі руки), означало готовність передати в руки совєтської контррозвідки величезний багаж політичних і внутрішньо-організаційних таємниць, а передовсім інформації про саму Службу безпеки, якими він розпоряджав. (Це таксамо, якби американський уряд був вислав Гувера, шефа Федерального бюро розслідувань, чи шефа ЦРУ). Таке легковажне потягнення, на жаль, не свідчить якнайкраще про політичну і особисту відповідальність самого С. Бандери, який, до речі, властиво „спровокував“ був М. Матвієйка на таку місію. В одній із зустрічей з С. Бандерою Матвієйко сильно критикував роботу КЗ (Красвого зв'язку), у відповідь на що, Бандера відповів: „Якщо Ви дума-

сте, що КЗ робить погану роботу і Ви всіх критикуєте, то пробіть Ви краще"... Тоді Матвієйко, у розгарі діалогу, заявив, що він готовий це зробити. С. Бандера сказав, що він приймає це як згоду Матвієйка піти в Україну і на тому стало. Як переповідав авторові цих рядків Б. Підгайний „гонор Мирона (Матвієйка) не дозволяв йому вицофатися“, хоч можливо, він сподівався, що Бандера змінить свою думку, беручи до уваги ризиковість висилки шефа СБ. Дещо іншої думки в цій справі був М. Лебедь, який підозрівав М. Матвієйка у пов'язанні з советськими органами безпеки, хоч на це не мав прямих доказів, а принаймні їх не подавав. Отже, мовляв, М. Матвієйко „не випадково зголосився на охотника в Край..“

На маргінесі згадаємо, що С. Мудрик-Мечник у своїй книжці „Закордонні Частини Організації Українських Націоналістів“ твердить, що

„ В проводі ЗЧ ОУН було вирішено вислати в Україну провідного члена, щоб він був докладно ознайомлений у всіх політичних справах і конфліктах, що створило опозицію. Було вирішено, що в Україну буде висланий Мирон Матвієйко. Опозиція зі свого боку в Україну вислала Василя Охримовича. Для зв'язку М. Матвієйко мав радіо з надавчим апаратом. Перед відправленням в Україну С. Бандера та Іван Кашуба мали розмову з Матвієйком, у якій обговорювали всі випадки, які можуть зустріти його, включно з тим, що він може потрапити ворогові в руки. Було домовлено, що Матвієйко має два псевда - „Усміх“ і „Кузен“. Коли він потрапить у руки чекістам, які схочуть його перевербувати, щоб свою пошту чи телеграму підписав „Кузен“. М. Матвієйко і В. Охримович відлетіли в Україну в травні 1951 р. Але не разом і не в один час . По деякому часі почали від Матвієйка приходити телеграми з підписом „Усміх“. Виглядало, що все ніби в порядку. Однак, прийшла телеграма з підписом „Кузен“. 15)

Автор цих рядків перевіряв цю справу з людиною, яка приймала і реєструвала всі телеграми від Матвієйка (та й не тільки від нього). За її твердженням телеграми з підписом „Кузен“ не було, а якщо б вона була, то тоді тим більше дивним виглядає те, що С. Бандера, помимо неї, продовжував далі висилати кур'єрів. Після встановлення Колегії Уповноважених в 1953 р. з якої в скорому часі виступив С. Бандера,

зв'язки з англійськими чинниками залишилися в руках КЗ, що ним керував Б. Підгайний. Згідно з деякими джерелами, по якомусь часі англійці нав'язали з ЗЧ ОУН С. Бандери посередні контакти, „через НАТО“, точніше через італійців і німців. Зв'язок з Матвієйком продовжувався далі.

Літом 1960 р. лондонський „Таймс“ приніс вістку про самогубство полк. Гібсона, який очолював англійську сторону в контактах з ЗЧ ОУН. Дехто пояснював його самогубство тим, що, мовляв, переконавшись остаточно тоді про те, що Матвієйко є в руках КГБ і пішов на співпрацю з ними, Гібсон, який домігся був продовження своїх зв'язків із ЗЧ ОУН, наче б то, помимо застережень деяких його колег і зверхників, застрелився.

Про скинення М. Матвієйка Василь Кук пише так у своєму „Роз'ясненні до документів з 1951-53 рр...“, до якого ми ще повернемося:

„Найперше появилися зв'язкові від ЗЧ ОУН. Їх скинено з англійського літака в ніч з 14/15 травня 1951 року. Очолював групу Матвієйко Мирон. Про вислання цієї групи в Україну КГБ було заздалегіть поінформоване й ждало на її появу. Про це розповідає советський розвідник, англієць Кім Фільбі в своїх спогадах „Моя тайная Война“, М: 1980, стор. 153-155. Фільбі очолював англійську контррозвідку, координував цю роботу з американською розвідкою і тому був добре поінформований про те, що робило американське ЦРУ. „Американці і англійці“ - пише Фільбі - „обмінювалися точною інформацією щодо часу і географічних координат своїх операцій“ для того, щоб уникнути можливих непорозумінь під час перекидання парашутистів,, 16)

Слід замітити, що тут, В. Кук „підписується“ під дещо перебільшені, „перейаскравлені“ і узагальнені твердження Фільбі щодо обміну „точною інформацією щодо часу і географічних координат“ між американцями і англійцями. Попри всі домовлення і тісну співпрацю, якої на жаль, не було в цій ділянці між ЗЧ ОУН і ЗП УГВР, деякі речі обі сторони, тобто Лондон і Вашингтон, як кажуть, держали „тісно при камізельці“. Ба більше: англійці, наприклад, скинули групу Матвієйка скорше (14/15 травня всупереч іншому спільному домовленню; а американці групу Охримовича-19 травня). Також, в наслідок „атмосферичних труднощів“ змінювались

координати... Це й пояснює, чому В. Охримович не попав підразу в руки КГБ, так як Матвієйко. Отже виглядає, що координати місця висадки групи Охримовича не були відомі англійській стороні, а принаймні не знав їх Фільбі.

Далі В. Кук пише:

„Зрозуміло тепер чому група Матвієйка була скинена прямо до рук КГБ. На них ждала провокативна „підпільна група повстанців“. Матвієйко, нічого не підозрюючи, в добрій вірі, передав під охорону „повстанців“ радіоапаратуру, розповів про своє завдання і ждав на зв'язок до Проводу підпілля. Після того, як кагебисти все потрібне їм вияснили, напоїли Мирона усыпляющим часом і літаком відвезли до Києва. Справу „парашутистів“ (назва умовна) вели і нею керували уповноважені представники московського КГБ. У Києві, згодом у Москві почалася „обробка“ Матвієйка й повіривши, що в Україні жодного підпілля вже немає, погодився на співпрацю з органами КГБ. Які матеріали отримали від нього ЗЧ ОУН мені невідомо. До мене по організаційному зв'язку прийшла одна записка, від нього, у якій він назначав мені з ним зустріч. Але, і спосіб у який ця записка до мене дійшла, і її зміст вказували на це, що то робота КГБ. Щоб не наражати людей, через яких записка була передана до підпілля, я на неї не відповідав...“⁽¹⁷⁾

І на кінець:

„Що ж стосується Матвієйка, то все зв'язане з ним і людьми біля нього, почавши з травня 1951 року, було повністю контрольоване КГБ. Помер Матвієйко Мирон 10 травня 1984 року в с. Павлові Радехівського району на Львівщині й там похоронений. Остались дружина і трьох його дітей; Ярослав, Дарія і Ігор“.⁽¹⁸⁾

В протигагу до М. Лебеда та деяких його співробітників, В. Кук не думає, що Матвієйко мав будь-які пов'язання з КГБ перед своїм скиненням в Україну.

Павло Судоплатов, вбивця полк. Євгена Коновальця, пише у своїх споминах, що в групі Матвієйка, МГБ мало свого агента. Судоплатову і його заступникові Іларіонові Камазукову, вдалось було „вбудувати“ його в групу підпільників, ака пробивалася з України до Чехословаччини, а потім до Німеччини.

„Британська розвідка підбрала їх і перевезла на вишкіл до Англії... Наш агент піддержував з ним контакт, коли він був з Бандерою в Мюнхені, але коли їх перевезли до Англії, ми рішили не ризикувати контактом з ним... Наш чоловік мав єдиний наказ, коли він був в Англії - вислати заковану поштовою картку на адресу в Німеччині, подаючи тентативний шлях повороту в Україну... Було дано спеціальні інструкції командуванню противоздушної оборони не атакувати британського літака, який буде летіти з Мальти із групою Матвісйка... Ми хотіли охоронити нашого чоловіка, ми хотіли їх взяти живими...„ Далі його опис співпадає з тим, що подав В. Кук.

В травні 1951 р. - пише далі Судоплатов - в Москві сам Віктор Абакумов, міністр безпеки і його заступник, шеф контррозвідки, Євгеній Пітовранов, переслухували Матвісйка, а опісля долучився Судоплатов, на доручення Абакумова. На початку, якийсь час, він був лише перекладчиком, бо Абакумову і Пітовранову важко було розуміти західно-українську мову Матвісйка. „Я працював з Матвісйком приблизно місяць, вживаючи класичні методи допиту“ - продовжує Судоплатов. „Після одномісячних переслухань, він (Матвісйко) здав собі справу з цього, що крім прізвищ кількох другорядних агентів, не було нічого, що ми не знали б про українські еміграційні організації і бандерівський рух. Він був дуже заскочений, коли я йому зарецитував біографії всіх їхніх лідерів, гіркі конфлікти поміж ними і деталі їхнього життя. Я запевнив його, що я не хочу його вербувати... „Вміжчасі Матвісйкові показували „культурні здобутки“, індустрію і т. п., як це МГБ робило звичайно теж з іншими арештованими, щоб їх заломати. Згідно з Судоплатовим, Матвісйко подався. За згодою Абакумова Судоплатов зааранжував Матвісйкові зустріч з самим Л. Г. Мельніковим, Першим Секретарем ЦК КПУ, в Києві. Потім Матвісйка перевезли до Львова, де він жив у віллі МГБ. Тут він втяв МГБістам „штуку“. Одного дня зник і ніхто не знав де він подівся. „Можна собі уявити який це вчинило шум“ - пише Судоплатов. Матвісйко повернувся по трьох днях, коли переконався, що „адреси, які він не подав Судоплатову під час допитів і що про них ніхто не знав в групі Матвісйка, були недійсні і зв'язку на них не було“¹⁹⁾ продовжує Судоплатов.

Ще щодо Судоплатова: слід згадати, що в його книжці немало неточностей і перекручень, і, наприклад, Матвієйко у нього не Мирон, а Євген. Ясно, що або сам Судоплатов, або американські перекладачі і редактори помішали його ім'я з ім'ям його першої дружини - Євгенії (Гени). Знову ж Едвард Радзінський, автор однієї з найновіших біографій Сталіна, яка появилась в 1996 р., перестерігає взагалі перед „правдомовністю“ авторів споминів - колишніх КГБістів. Нав'язуючи до того, що в останніх роках появилось і появляється ще далі багато споминів колишніх високих офіцерів КГБ, Радзінський вказує на одну із розмов з таким достойником безпеки і пише:

.... Але я ніколи не забуду слів одного колишнього офіцера КГБ: 'Пам'ятайте, що часом це є лише одна із малих КГБівських ігор - 'фабрикація з прицілом на публікацію'. Кажучи простіше: 'Бережись данайських дарів' (дослівно: бережись греків, що несуть дари). Це стосується зокрема споминів колишніх офіцерів КГБ. Іван Судоплатов, один із шпигунів Сталіна, може послужити таким прикладом. 'Спеціальні завдання' - є прекрасним титулом для цього. Спеціальні завдання означали зводити ворога на манівці, на фалшивий шлях, очорнювати західні ідоли, прикривати агентів в полі і називати неіснуючих агентів. Судоплатов продовжує далі свою боротьбу, будучи вже однією ногою в гробі... “20)

Чи це означало б, що Судоплатов може „прикривати“ теж і Матвієйка, в даному випадку?

Докладніше про М. Матвієйка читаємо в книзі Ю. І. Шаповала, в контексті справи Берії, де є теж згадки про Василя Бея.

Шаповал пише:

„Керівники центральних відомств МДБ - МВД, а серед них і Л. П. Берія, мали чи мало підстав і для невдоволення професійними якостями своїх працівників у західноукраїнських областях. Звернімось лише до деяких фактів, які ще не згадувались у публікаціях.

Так, 12 липня 1952 р. міністр держбезпеки СРСР С. Д. Ігнат'єв надіслав на ім'я Л. Г. Мельникова проєкт листа ЦК ВКП (б). В цьому документі, зокрема, зазначалось: «Доповідаю, що в результаті незадовільної роботи МДБ УРСР вказівка ЦК ВКП (б) про ліквідацію націоналісти-

чного підпілля і озброєних банд у західних областях України виконується погано...

За час з 1 серпня 1951 року до 1 липня 1952 р. провалено велику кількість операцій, внаслідок чого упущені понад 250 бандитів, за цей час при зіткненні з бандитами органи МДБ втратили вбитими 36 і поранено 76 чоловік. Через втрату пильності з боку працівників МДБ УРСР й місцевих органів, безвідповідального і довірливого ставлення до захоплених оунівців за останній час мали місце втечі важливих державних злочинців.

Наприкінці 1951 року зрадив і перейшов у підпілля значний проводир ОУН Бей Василь, залучений до співробітництва з органами МДБ, розшифрувавши перед підпіллям важливі відомості про роботу МДБ і спеціальні засоби оперативної техніки. Здійсненими заходами Бей у травні ц. р. вбитий.

У червні 1952 р. в м. Львові з конспіративної квартири від посиленої охорони зміг втекти член закордонного проводу і керівник так званої служби безпеки ОУН, викинутий англійською розвідкою на території Тернопільської області, Матвієйко, який використовувався по конспіративно-розвідувальних заходах (Матвієйко наступного дня після втечі прийшов у МДБ)».

Далі в листі зазначалось, що «міністр держбезпеки УРСР тов. Ковальчук, його заступники тт. Поперека, Шевченко та інші відповідальні працівники МДБ УРСР не здійснили необхідних заходів по наведенню більшовицького порядку в органах МДБ УРСР й не виконали вказівки ЦК ВКП (б) про поліпшення роботи з агентурою».

На цій підставі пропонувалось увільнити зі своїх посад М. К. Ковальчука, М. С. Попереку, В. Г. Шевченка, а міністром держбезпеки УРСР призначити тодішнього прокурора УРСР Р. А. Руденка. М. С. Перепеку і В. Г. Шевченка пропонувалось призначити начальниками УМДБ відповідно Львівської і Тернопільської областей.

Тоді ж, у липні 1952 р., на своєму засіданні Політбюро ЦК КП (б) У прийняло закриту постанову «Про факт втечі значного державного злочинця, заарештованого органами МДБ Української РСР». Цей документ з'явився як реакція на факт втечі з конспіративної квартири вже згаданого Матвієйка, хоча його прізвище в постанові не згадалось

жодного разу. За «злочинно-халатне ставлення до виконання свого службового обов'язку» були зняті з роботи, виключені з партії й піддані кримінальній відповідальності начальник 1-го відділу управління 2-Н В. Д. Демиденко, майори М. Н. Корсун та І. І. Калиниченко. Були покарані інші працівники. Міністру держбезпеки УРСР М. К. Ковальчуку оголошувалась догана, його заступники М. С. Поперека і В. Г. Шевченко також одержали догану і були зняті зі своїх посад. Міністром держбезпеки УРСР невдовзі був призначений П. І. Івашутін²¹⁾

Детальніше про те, за що покарали працівників КДБ, читаємо у примітці /39/:

„В постанові констатувалось, що «відповідальні працівники Міністерства державної безпеки УРСР, котрі безпосередньо працювали з ним, забули, що вони мають справу зі значним державним злочинцем, зжились з ним, всіляко догоджували йому, видавали значні грошові винагороди, влаштовували різні прийоми, вечірки (іменини, зустріч Нового року), в яких брали участь заступник міністра Шевченко В. Г., начальник управління 2-Н Шорубалка І. К., та деякі інші відповідальні працівники МДБ УРСР. Злочинцю робились подарунки, квіти, разом з ним за одним столом харчувались опер-працівники, котрі його охороняли, грали з ним у волейбол, влаштовувались випивки...» (ІЦДАГОУ.—Ф. 1, оп. 190 спр. 72,- Арк. 150-151)²²⁾

Є, між іншим, розбіжність між П. Судоплатовом і Ю. Шаповалом щодо того як довго тривала втеча М. Матвієнка із п'їлли МГБ: Судоплатов твердить, що його не було три дні, натомість Шаповал пише, що він вже вернувся наступного дня. Так, чи інакше, сам факт його „ескапади“ говорив би в його користь.

Про групу В. Охримовича В. Кук пише наступне:

„Друга група зв'язкових, від ЗП УГВР, очолена Василем Охримовичем, була скинена з американського літака 19 травня 1951 року на Дрогобиччині в районі Майданського лісу. Склад групи: Охримович, Мак, Рубан і Осип. Охримович відносно швидко зв'язався з місцевою підпільною організацією. Він залишив своїх зв'язкових-радистів у

лісі під опіку місцевого підпілля, а сам по лінії організаційного зв'язку дійшов без пригод до мене. До того він зустрінувся у районі на південь від ріки Дністер з членом Проводу Полтавою і в Рогатинських лісах з членом Проводу Кравчуком Романом („Петром“, „Максимом“). З ними він обмінявся інформацією про становище за кордоном і в Краю. Охримович привіз пошту від ЗП УГВР, листи від Логуша, Катерини, Володимира Стахова, від групи Левицького-Майстренка та інших. З Охримовичем я провів зиму 1951/52. Ми обговорили ряд справ, але остаточно вирішити їх повинні були на засіданні Проводу, спільно з Охримовичем. Що стосувалося повноважень ЗП УГВР то в цьому питанні всі були однозгідні, щоб potwierдити їх у тому обсягу, як вони були надані ЗП, коли відправлялися за кордон у 1944 році члени Представництва, очолені секретарем закордонних справ УГВР Миколою Лебедем.

Охримович дуже наполягав, щоб якнайшвидше встановити зв'язок зі ЗП і тому ранньою весною 1952 року відійшов до Р. Кравчука, а далі по лінії зв'язку з Карпатським Краєм, повинен був налагодити контакт зі своїми радистами, які мали знаходитись за Дністром, у районі Підкарпаття. За рік, від травня 1951 до квітня 1952, ситуація у тому терені значно погіршилась. КГБ, зміцнене спеціальними розвідчими кадрами, застосовуючи провокаторські підпільні методи боротьби, зуміло завдати сильних ударів по визвольному руху. У ту зиму загинули ще два члени Проводу ОУН - Петро Полтава-Волянський і Роман Кравчук - Максим, а рік тому, 8 листопада 1950 року загинув на Львівщині біля с. Велике Поле член Проводу Дяків Осип-Горновий. Створилося надзвичайно важке становище в ОУН і в усьому визвольному русі. Упавших у бою Провідників не було ким замінити. Наступ ворога все більше посилювався.

Охримович, довідавшись про смерть Кравчука Романа, повинен був радше повернути знову до мене й спільно обмірковувати як даліше поступати, але він дуже чомусь поспішав зв'язатися зі ЗП по радії і доповісти про ситуацію у Краю. Цей поспіх і призвів до його провалу... Я твердо переконаний, що Охримович, попавши до рук КГБ їм не

помагав, а старався зривати, провалювати їхні провокації.

За це його й розстріляли в травні 1954 року“.²³⁾

На нашу думку, висилка В. Охримовича в тому часі в Україну від ЗП УГВР була недоцільною і помилковою. Люди, які висилали Охримовича - М. Лебедь і о. І. Гриньох - не були достатньо поінформовані і зорієнтовані тоді в ситуації, в якій знаходилося підпілля в поодиноких теренах і в такій обстановці не було потреби ризикувати таким лідером, яким був Василь Охримович, навіть, якщо він сам собі того бажав. І незалежно від того, що у своєму листі з липня 1950 р. В. Кук писав, щоб з Закордону вислати авторитетних представників для вияснення конфлікту.

Зі зрозумілих причин, від самого початку ворог концентрував свою увагу якраз на зв'язках між Краєм і Закордоном та намагався їх постійно інфільтрувати. Операції советських органів безпеки проходили в цій ділянці двома шляхами: через інфільтрацію зв'язкових каналів самого визвольно-революційного підпілля і при допомозі пенетрації західних спецслужб, які мали відношення до ЗЧ ОУН і ЗП УГВР за кордоном, тобто передовсім британських, американських і західно-німецьких.

Щодо західних розвідслужб, то тут найбільший удар наніс якраз Кім Фільбі, агент советської безпеки в британських органах, який мав доступ до зв'язків ЗЧ ОУН.

(Докладніше про цю й інші оперативні афери Фільбі та інших агентів дивись у моїй книжці „Край, Еміграція і Міжнародні закуліси“, З передмовою Дарії Ребет, Видання Політичної Ради ОУНз, Манчестер-Мюнхен-Нью Йорк 1982, стор. 103-130).

Куди меншою „рибою“, ніж Фільбі, був Гайнц Фельве в німецькій Організації Гелена, яка в 1956 р. стала офіційною розвідувальною службою Західної Німеччини (Федеральної Республіки Німеччина), а перед тим, від 1951 р. сповняла цю саму функцію фактично. Раніше вона працювала з доручення американської служби /ЦРУ/.

Фельве, який мав свого “напарника” в особі Ганса Клеменса, мав відношення теж до українських справ, зокрема він знав про контакти ЗЧ ОУН з німцями, а також з приватними групами, такими, як наприклад, Група П. Самутіна, що його Екзильний уряд УНР підніс був до ранги полковника, а потім генерал-майора.

До найбільших успіхів радянських органів безпеки на відтинку інфільтрації зв'язків, що й були дуже серйозним ударом для визвольного-революційного руху, слід зарахувати передовсім пенетрацію зв'язкового каналу через Чехословаччину при допомозі агента Андрія Печери, жертвою якої впали Д. Маївський і О. Грицай, по дорозі до Німеччини, які загинули в грудні 1945 р.

Серйозної шкоди нанесло теж „вбудування“ радянською і польською безпекою „Зенона“, як провідника Організації в Польщі, на терені, який творив посередню ланку зв'язку між Україною і Німеччиною (точніше Заходом взагалі) та „вмонтування“ своїх агентів у зв'язкові канали ЗЧ ОУН та в оточення В. Охримовича в Україні. Загибель великої кількості провідних людей в Україні, як правило, була наслідком пенетрації чи „перероблення“ і завербування зв'язкових, по тій чи іншій лінії. Підсумовуючи треба сказати, що якраз конфліктів пересправи, завважили, немалою мірою на тому, що допомога із Закордону перетворювалась не раз у „допомогу“...

Афера „Зенона“ він же - „Рвучий“, „Казімеж Орловський“, а для УБ „Богуслав“, вимагає дещо ширшої нотатки. Під цим псевдом скривався Леонід (Леон) Лапінський, ОУНівський діяч, який у 1944 р. став провідником ОУН і шефом СБ III-ої округи на Закерзонні, яка охоплювала Грубешівщину, Холмщину і Підляшша. В якому часі він перейшов чи „перейшли“ його, на сторону ворога - точно не відомо. Польський дослідник, історик Генрик Пайонк, автор книжки „За Самостійну Україну“, твердить, що Лапінський співпрацював з УБ („Ужонд Безпеченьства“) і КГБ від 1947 р. і в березні 1948 р. „допомагав“ у арешті полк. УПА Мирослава Онишкевича-„Ореста“ у Вроцлаві. А перед тим, вже у вересні 1947 р. всипав свого зверхника по лінії СБ, шефа СБ на Закерзонні Петра Федоріва-„Дальничка“.

Сам Лапінський - Орловський подав про себе дещо у „Загальному звіті з діяльності організації ОУН в III-ій окрузі за час від 1. 5. 1944 до 15 .XI. 1947 рр.“, датованому 25. 8. 1951 р., що його він переслав до КЗ (Красового зв'язку) ЗЧ ОУН.

Він починає його словами:

„Я вступив до організації ОУН в 1941 р. Першим моїм зверхником і тим, що мене втягнув до Організації, був Зенон Тершаковець, магістер права, який походив з Комарна біля Самбора. Дальше зверхниками були: Роман Маргач і Михайло Баран з Галичини.

До вибуху війни советсько-німецької в місяці червні 1941 р. Тершаковець і Маргач відходять на схід, Михайло Баран до Галичини, а я лишаюся районним провідником Замійського району, який входив в Холмську Область. Обласним Провідником був тоді Німфа.

В 1942 році організаційною дорогою покликав мене до Львова член Організації, якого я пізнав 1940 року на вишкільному таборі в Турковичах, Лука Павлишин - учитель, псевдо Вовк, і сказав мені, що я буду звільнений з районного провідника Замійського району, і він мене покликає, як фахівця до 1-шого Крайового військового штабу ОУН на референта звязку.

1. Шефом штабу був - Вовк.
2. Рефер. організаційно-штабовим був - Орест (Богдан)
3. Реф. вишкільним був - Стець-Новицький Мирослав.
4. Реф. звязку - Волосовський (Зенон)
5. Реф. постачання - Новик - Арсен.

В 1943 році наш штаб зістав розв'язаний з невідомих мені причин. Вовк пішов на корінного в Карпати, Орест відійшов (пізніший к-ир УПА Закерзоння), правдоподібно в Тернопільщину.

Стець пішов на інспектора відділів УПА.

Новик-Арсен - не знаю де?

А я відійшов до Крайової референтури СБ - до Мікушки. Моїм безпосереднім зверхником був підреферент Мікушки - Чорнобіль, який очолював протибольшевицькі справи.

Ми з Чорнобилем вели справи і розвідку проти Народної Гвардії в Галичині, проти червоної партизанки, генерала Наумова, генерала Ковпака і Фьодорова.

В 1944 р. в місяці квітні Мікушка виделегував мене на Холмщину, як свого відпоручника при Холмській області по справах ведення розвідки по лінії польського і большевицького підпілля: АК, ППР, Гвардії Людовей, совітських партизан на Володавщині. Моїм завданням

було бути присутнім при протоколах СБ відносно повищих справ; всі важні справи зіставляти в звіт і пересилати чи доручати особисто Мікушці“.

Звіт „Зенона“ написаний назагал речево, але тут то там, він старається блиснути своїми вчинками і водночас проявити відсутність в нього будь-якого амбітництва, а навпаки показати свою глибокодумну, ділову скромність...

Так, наприклад, він пише, що

„В 1945 році, в місяці вересні-жовтні я організував спеціальну боївку, зложену з 30 очайдушних боєвиків СБ, з самих Холмшаків, озброєних в 9 ручних кулеметів і самі автомати, перебраних в мундури НКВД і УБ, до боротьби з відділами НКВД і УБ в Грубешівському повіті. Командиром цієї боївки був Зірка з Холмщини. В часі осені і зими 1945 року вславився цей відділ в боях з УБ під Грубешовом, в Модринцях і з НКВД під Масломенчами. В боях і рейдах поміж відділами НКВД і УБ, які тоді сильно перетворили терен, відділ цей сильно сцементувався в сильну бойову одиницю СБ. На початку зими 1945 року на наш терен прибув з України інспектор УПА Вороний на інспекцію відділів УПА. Тоді Прірва виступив з пропозицією перед Вороним, щоб цей забрав від мене відділ СБ Зірки і підпорядкував йому. Прірва тут кермувався великою амбіцією, щоби все, що найкраще підпорядкувати собі. Я перед Вороним не опирався і думав, обоятно, де буде цей славний відділ Зірки, в мене чи в другого, добре, що такий відділ є і я передав цей відділ Прірві...“

„Зенон“ твердить, що у серпні 1946 р. на відправі у Стяга, провідника Закерзонського Краю, цей доручив йому (Зенонові) і „Дунайському“ „дальше говорити з представниками „ВІН“-у („Вольносьць і Неподлеглосьць“) і довести до зустрічі керівних чиників УПА і ВІН-у...“

На цій же відправі Дальнич доручив „Зенонові“

„зорганізувати пункт для інформації чужинців в Варшаві. До цієї праці я призначив свого заступника на Володавщині Ікара, чоловіка інтелігентного і з добрим опануванням німецької мови. В місяці жовтні Ікар вже був у Варшаві. В гроші його забезпечував спочатку д-р Ярій з Володавщини, а потім наша Округа. Ікар набрав багато

літератури в чужих мовах. Нав'язав він зв'язок з американським кореспондентом Греном - але це був правдоподібно дописувач до лівих американських газет. Ікар передав йому літературу, вияснював йому цілі і завдання УПА, але він сказав що вірить Ікарові тільки 1/10. Потім Ікар нав'язав зв'язок з англійським кореспондентом в Варшаві Ляари Альльєн. Ікар стрічався з ним особисто, вияснював йому цілу боротьбу УПА і українського народу за Суверенну Українську Державу і проти большевизму. Ікар доручив йому матеріали за що бореться УПА і інші наші видання. Ляари Альльєн закидав українцям співпрацю з німцями, створення СС - дивізії і закидав, що німці перед війною фінансували ОУН.

Потім Ікар нав'язав зв'язок особисто з американською журналісткою „Ассошейтед Пресс“ Лбойд Рут, теж в Варшаві. Він з нею перевів розмову, потім переслав до готелю нашу літературу. На слідуючій стрічі вона дала Ікарові письмо, що літературу одержала, прочитала і зрозуміла боротьбу українського народу і УПА за свою державу. Просила вона про дальші інформації і літературу, але Ікар вже дальше не розвинув своєї праці, бо був арештований.

Причини арешту Ікара не є досі вияснені“.

До речі, „Зенон“ мав також відношення до розмов з польськими представниками ще від 1942 р., коли - згідно з його твердженням, - він нав'язав в Замості контакт з польським підпіллям, через свого колегу зі школи Туровського Яна, члена повітової команди польської „військової конспіративної організації“. В іншому місці звіту він згадує про те, що

„В 1946р. на Підляшші мій заступник від СБ при Ярому - Шпулеві - теж був нав'язав зв'язки з польським підпіллям. Ікар зв'язався з Гротом і Пайонком. Пайонк буз з польської розвідки і він хотів розтягнути інформаційну сітку далеко поза Керзоння на схід, то є на Україну в цілях ведення широкої військової розвідки проти большевицької розвідки. Плянунув навіть висилати по наших зв'язках розвідчі боївки польські в глиб Радянського Союзу. Але провід наш про це не хотів навіть говорити“.

Окремо „Зенон“ вияснює справу його поїздки до Варшави в лютому 1947 р. пов'язану з його лікуванням.

Варто згадати, що якраз шеф безпеки в КЗ ще раніше звернув був увагу на цей „лікувальний“ побут „Зенона“ у Варшаві...

„Зенон“ так пише про свій лікувальний побут в столиці Польщі:

„В 1946 р. я поважно захворів на шлунок. Цілий рік був я на дісті і дуже ослаб. Тому мої найближчі друзі: Левко і Дунайський все радили мені, щоб я вдався до лікаря, для встановлення докладної діагнози хвороби. В місяці лютому 1947 р. приїхав до нас з Варшави Ікар в справах організаційних і він мені запроєктував, щоб я з ним поїхав до Варшави і там вдався до доброго лікаря. Я з цією справою вдався до к-ра Дальнича, який писав про це до Стяга. По певному часі я дістав від Дальнича дозвіл на виїзд до Варшави, до лікаря і взагалі одержав я місячну відпустку, для поправлення свого стану здоров'я. Про свій від'їзд я повідомив Прірву і ми разом з Ікаром на початку місяця березня виїхали з села Журавці, де був з нами і Дальнич, до Варшави. У Варшаві був я коло 10 днів і мешкав я разом з Ікаром, ходив до лікаря на візити. Лікар ствердив сильне заквашення шлунка і хворобу печінки. Ікар задержував мене ще довше, бо хотів щоб я був присутній при його розмові з американською журналісткою з Ассошейтед Пресс Рут Лоуд, але до цієї стрічі не дійшло, бо вона тоді не мала часу. Так що я до 10 днів від часу приїзду до Варшави вернувся до III-тої Округи і ще мав 20 днів вільного часу... Мене заступав тоді мій заступник Левко. Відносно моєї поїздки, заявляю, що поїздка моя була узгоднена зі зверхниками, від яких я дістав формально дозвіл на виїзд до лікаря до Варшави і місячну відпустку на відпочинок. Про це докладно знали мої друзі з найближчого мого оточення і тодішній мій організаційний зверхник Прірва. Я скористав з нагоди, що був в нас Ікар і тому поїхав з ним до Варшави. Використання цього моменту, щоб на мене кинути підозріння, це велика злоба і кривда для мене, а теж свідчить про тенденційне навітлювання справи в цілях підірвання мого авторитету і нашої організації. Коли я вернув з Варшави і в пізнішому часі

ніхто ніколи навіть не згадував і не квестіонував моєї поїздки, щойно на еміграції хтось (може Прітва) пригадав собі такий мій великий і „підозрілий промах“ як поїздку мою до лікаря до Варшави, до чого, щоб рятувати своє життя, чи здоров'я, має кожна людина право, а між іншим і члени Організації“.

Згідно з О. Білевичем - „Борсуком“, який був у відділі „Зенона“ і якого пізніше всипав „Зенон“, Лапінський був, справді, тоді хворий і мав дозвіл від „Дальнича“ на поїздку до Варшави. В тому часі „Дальнич“ перебував у бункрі „Зенона“ в селі Нисмичі Грубешівського повіту.

Євген Місило, який опублікував обширний матеріал про „Зенона“ у Варшавському „Нашому слові“ („Зенон“. Календарій зради, н. 41, 13 жовтня 1991 р. і н. 42, 20 жовтня 1991 р.), вважає, що Онишкевича всипав „Зенон“.

П. Терещук в своїй „Роздуми над однією книжкою“, виданій на Заході в 1979 р. пише, що „у 1948 р. польська УБ завербувала Л. Лапінського до співпраці. Він проголосив себе Провідником ОУН в Польщі, жив у Варшаві і займався виловлюванням бувших членів УПА та ОУН. З доручення УБ він монтував паралельну сітку ОУН, яку потім передавав у руки УБ, як теж влаштовував і інші провокації...“

Натомість історик Гжегож Мотика припускає на основі його найновіших дослідів, що Лапінський міг бути пов'язаний з КГБ ще кілька років перед тим. Таксамо М. Канюк в журналі „Молодь України - 1972“ згадує, що Л. Лапінський, як „Зелений“ займав в структурі ОУН пост провідника III-ої округи і рівночасно співпрацював з органами НКВД і УБ.

Так, чи інакше, Лапінський був тим, який в рр. 1948-54 організував і „керував“ сіткою ОУН в Польщі, точніше сіткою ЗЧ ОУН, які в цей час будували і вдержували свої зв'язки в Україну через Польщу. В тому використовувано теж допомогу англійських чинників, головно для перекидки кур'єрів і боєвиків літаком, аеростатами (воздушними баллонами) і підводними лодками. Так у травні 1951 р. приземлилася парашутами група із 4-ох осіб у Сінявських лісах біля Любачева, яка по кількох днях впала жертвою облави КБВ („Корпусу Безпеченства Вевнентшнего“). „Сокіл“, який був вирваний з окруження, рік пізніше загинув в Чехословаччині. До речі, Чехословаччина була тереном, через який відбувалися переходи кур'єрів і боєвиків в оба напрямки - до Польщі

і з Польщі, - і перед, і після того, як вживано ще інші спроби перекидки. Перехід чехословацького кордону з Баварії і опісля чехословацько-польського кордону був найбільш зручним і порівняльно найлегшим з оперативного погляду.

В травні 1952 р. вжито для перекидки підводну лодку. Знову - група із 4-ох осіб висадилася з гумового човна на березі в районі Стільо. Облава тривала кілька днів, боївка відважно відбивалась, але вкінці її поляки розбили і схопили одного боєвика - Ілька Гринькова-„Павла“, що його УБ передав відразу КГБ. Інші загинули. З польської сторони теж були жертви, серед них - старший моряк Ковальські.

В травні 1953 р. здійснено 2 висадки аеростатами, що їх випустили з західно-німецьких суден, які були під контролем Організації Гелсена. Між іншим, в тому часі, англійці вживали німецькі судна Організації Гелсена теж для перекидки людей до Латвії і Естонії. Обидві операції були успішні. Але це не міняло того факту, що „Зенон“ контролював і надалі цілу сітку.

Власне сітка (мережа) ОУН, що коло її зорганізування так дуже інтенсивно заходився „Зенон“ в 1948-50 рр., мала бути базою для лінії зв'язку між Мюнхеном і Україною. В 1954 р. УБ-КГБ зліквідували цей шлях і його базу, намагаючись при тому „закрити“ і зберегти свого агента Лапінського, як того, що „впав на полі бою„. „Зенон“ симулював самогубство під час „наскоку“ УБ - за однією версією він вжив ціанкалій (між іншим, всі кур'єри і боєвики приходили із Заходу із ціанкалієм), за іншою - застрелився...

Слід підкреслити, що підозріння щодо „Зенона“ виникли були ще раніше, а причинився до цього головню Збігнев Камінський - „Дон“, що його вислав був КЗ (Красвий Зв'язок) ЗЧ ОУН (КЗ очолював Богдан Підгайний) з дорученням очолоти СБ і бути заступником „Зенона“ в Польщі. Це, очевидно, не зовсім було до вподоби „Зенонові“... По деякому часі „Дон“ щораз-то більше тратив довіря до „Зенона“ і повідомляв про це КЗ, домагаючись перевірки „Зенона“.

В ході ліквідації сітки в Польщі був теж арештований „Дон“ і в липні 1955 р. його засудили на смерть, замінивши опісля цей вирок на довічне ув'язнення. Наприкінці 60-их років „Дон“ вийшов на волю, але за якийсь час помер у Варшаві.

Є. Місило згадує, що він зустрівся з „Доном“ перед його смертю і „Дон“ „дуже уболівав над тим, що товариші... довгий час підозрівали його у зраді“. Є це ще одна іронія парадоксальних накопичень, бо ж якраз „Дон“ був тим який підозрівав „Зенона“ і в його „розробці“ мав піддержку з боку свого шефа з КЗ в Німеччині - „Горислава“.

До речі, „Зенон“ також „організував“ перехід „Скоба“, довголітнього агента КГБ, точніше кадрового працівника безпеки, з України до Щеціна, звідкіля з допомогою англійських чинників, його переведено у вересні 1953 р. до Лондону і опісля до Мюнхену. Зорієнтувавшись по якомусь часі, що до нього є підозріння, „Скоб“ „зникає“ нагло з Німеччини. Це той сам „Скоб“, який згідно з Василем Галасою - „Орланом“, брав участь у його схопленні.

Є. Місило стверджує, що у квітні 1954 р.

„ліквідація (сітки ЗЧ ОУН в Польщі) довела до масових репресій в українському середовищі.

Арештовано понад сто чоловік, три особи засуджено на кару смерті, кільканадцять на довголітнє ув'язнення. Щонайменше п'ять осіб після арештування вивезено в Радянський Союз і там засуджено на смертну кару; повернулося двоє. Всі ті, які відмовилися від співпраці з „Зеноном“ були арештовані і негайно, потаємно депортовані з Польщі до СРСР, де в найкращому випадку трапляли у сибірські табори. „Зенон“ особисто відповідає за смерть кількох членів ОУН, на яких виніс смертні присуди під закидом зради. В дійсності, ця трагічна доля зустріла тих, які у зраді починали підозрювати „Зенона“. Однак найбільше спустошення в українському середовищі викликали не арешти і репресії, а перш за все посіяна діяльністю „Зенона“ підозра зради. Треба собі виразно сказати, що люди, замішані в цю справу, незнаючи хто був зрадником, довгі роки шукали їх серед себе“.²⁴⁾

Жертвою „Зенона“ впав теж о. митрат Василь Гриник („Клерик“), який за посередництва „Дона“ і Лапінського передав до архієпископа Івана Бучка у Ватикані меморіал про важке становище греко-католиків в Польщі. Очевидно, що копію цього документу одержав відразу УБ. До речі, в меморіалі о. Гриник скаржився передовсім на неприхильне ставлення римо-католицької ієрархії до української церкви. 22

квітня 1954 р. арештовано о. Гриника і за „шпигунство на користь Ватикану“, засуджено на 15 років тюрми. В ув'язненні він перебував до липня 1956 р.

Ціла операція УБ-КГБ проти сітки ЗЧ ОУН в Польщі велася під кодом „S-1“. Контрольним офіцером „Зенона“ був майор УБ Станіслав Врублевскі, начальник II-го відділу III-го Департаменту Міністерства Державної Безпеки. Однак цілою операцією керував КГБ. Гжегош Мотика, історик і дослідник українсько-польських відносин так підбив підсумки операції „S-1“ для польської сторони:

„Внаслідок кількарічної операції „S-1“ ув'язнено або зліквідовано кількадесят членів ОУН-УПА, перебрано контроль над кур'єрськими каналами між Мюнхеном і Україною, здобуто певну кількість грошей і вивінування, врешті скомпромітовано діячів ОУН в очах англійців. 'Сітка' Зенона з терену Польщі була вирізком ширшої акції, що її вів НКВД в Україні. В 1954р. він цілковито зліквідував тамошній рух спротив“.²⁵⁾

В 1996 р. появилася у видавництві „69“, у Варшаві, книжка Генрика П'єсуха п. з. „Тайна історія Польщі - Від Б'єрута до Охаба - Спеціальні акції“, в якій автор твердить, що правдиве прізвище Лапінського - Гамівка Ярослав, нар. 26 липня 1918 р. у Волі Олешинській, повіт Любачів, в родині греко-кат. священика. Є це груба помилка: Гамівка - це інша особа, хоч теж був в ОУНівському підпіллі від 1945 р., а в 1947 р. пішов на службу до УБ - КГБ, зрадивши своїх людей, бункри, сховища зброї і медикаментів і т. п. Він мав бути причасним до зорганізованя фальшивої чоти „УПА“ „Чумаки“, що її завданням було схопити Ярослава Старуха - „Стяга“, провідника Закерзоння, але цей план не вдавсь. Дехто пам'ятає Гамівку ще з Перемиської гімназії, де він зробив матуру. Опісля студював 2 роки на Торговельній Академії у Львові. Також дехто з колишніх членів УПА-ОУН, які оперували в терені Лапінського і Гамівки, знали добре обох, ще з цивільного життя. До таких, між іншими, належить вже вищезгаданий О. Білевич - „Борсук“, який живе зараз в США.

VI. Особа Степана Бандери в центрі конфлікту

Крім програмних і практично-політичних розбіжностей між ЗЧ ОУН і ЗП УГВР та членами ОУН, висланими з України і їхніми прихильниками, сама особа С. Бандери, комплікувала додатково і так складний розвиток та наслідки конфлікту. Як писав про нього Петро Белей, відомий український науковець і публіцист в США,

„Його патріотизм і вірність тогочасній націоналістичній ідеології, революційним методам боротьби і сьогодні залишається поза всякими сумнівами, як і його мужність перед обличчям смерті. Найвиразніші риси його індивідуальності допомагають також краще зрозуміти діяльність спадкоємців його ідейно-політичної лінії в ОУН (б), провідників організації Визвольного Фронту на еміграції, бо ж відомо, що особливості творця залишають відбиток на його починах.

Навіть без особистого знайомства, на підставі його друкованої спадщини, дослідникові постаті Стапана Бандери впадає в очі його надмірна амбітність. Вона менше помітна в безпосередніх зустрічах, але завжди - в аргументації за ідеологічну „правильність“ його особистої віри, мовляв, - це не тому, що я так хочу, а тільки це єдино-правильно. А той факт, що на порозі двадцятого року життя він мріяв „уголос“ стати „гетьманом“, пояснює постійне намагання виступати „гетьманом“, коли ще був тільки „сотником“, а згодом „полковником“ в ОУН. Чи амбітництво коренилося у відразі до нашого старанно приховуваного, традиційного почуття меншевартості, чи у фізичних властивостях його особи, не має значення. Зате велике значення мало те, що його амбітництво не дозволяло йому толерувати чи методично співдіяти з інтелектом, в якому він міг підозрювати конкурента на „владу“ чи тільки вплив у своїм середовищі. Друга риса його особистості - очевидний брак ширшої політичної освіти чи самоосвіти. Він зразковий і неухильний сновідувач „корану“, написаного Д. Донцовим. Третья і найістотніша прикмета С. Бандери - це абсолютна перевага ідеологічності над політикою, тобто над потребою практичного пристосування і планування дії чи інструкції для конкретної цілі на шляху до головної мети. Він

міг домагатися втиснути в свої ідеологічні рамки дію, яка за природою речей випадала з тих рамок. Типовим зразком ідеологічної абстрактності Бандери в рішеннях найпрактичнішого характеру може бути такий випадок. В одній квартирі регенсбургського табору жив з родиною я і Петро Миколенко-Байда, майор УПА, полтавець, щирий патріот, колишній радянський лейтенант. Під його командою пробився відділ УПА з Лемківщини через Чехословаччину до Баварії. Одного дня Бандера викликав його до Мюнхена. Повернувся Байда дуже пригніченим. День і другий сидів у кімнаті, як сич в дуплі. Врешті, підозрюючи, що це походить від житлових непорозумінь, я „припер його до муру“. Виявилось, що його турботи не побутові. Бандера доручив Байді організувати українську партизанку („збройне рам'я визвольної політики“) у Баварських лісах на випадок війни Америки із Совецьким Союзом. Розчарування Миколенка в Бандері було цілковите. Як могло статися, повторював він, що людина, ім'я якої стало прапором визвольної боротьби останніх часів, не здає собі справи з того, що партизанка можлива тільки серед рідного народу, який сприяє і співдіє у збройній боротьбі. В удатного політика Леніна ідеологія щоразу слугує спокусливою принадою для союзників і фанатичних виконавців, а в Бандери навпаки: політична публіцистика і конкретна дія не сміють виходити за ідеологічні постулати, перед тим, як зважитися на будь-який політичний крок, він бажав мати не тільки ідеологічне виправдання, а й впевненість, що це ні в чому не порушить „передових позицій“ його та організації. З опонентами, які в дискусії переступали демаркаційну лінію його ідеологічної облямівки, він не збирався доброзичливо дискутувати, а з тими хто сприймав його точку зору „на віру“, в цьому не було потреби“.²⁶⁾

Ця характеристика є добрим фоном для цього, щоб розглянути особу С. Бандери в контексті конфлікту, в двох площинах: як політика і як міфічного символу „бандерівського руху“. В політичній кар'єрі Бандери маємо чотири різні періоди, в яких він виступав в різних ролях. В першому періоді, в 30-их рр. на пості Голови Екзекутиви ОУН в Західній Україні, він проявив себе як твердий, безкомпромісний політик-революціонер і цю свою репутацію зафіксував поведінкою на

Варшавському суді за вбивство Перацького в 1935-36 рр. та в польській тюрмі.

Другий період припадає на кінець 1939 року і початок 1940-их років, в яких він у конфлікті із ПУН-ом (Проводом українських націоналістів) А. Мельника, розв'язав його „розколом“ і створенням нової ОУН, з більш радикальним програмовим профілем, організаційною і ідеологічною стрункістю, активною оперативною дієздатністю. З його іменем пов'язане тут відновлення Української Держави 30 червня 1941 р. у Львові, якого він був головним архітектором.

Третій період - це час його ув'язнення німцями - 1941-1944, коли він був ізольованим від боротьби в Україні, що відбилося фатально на його діяльності як політика в четвертому періоді, тобто від виходу з німецького ув'язнення наприкінці 1944 р. (яке сталося, між іншим, завдяки зусиллям його пізнішого „противника“ о. І. Гриньоха), аж до його вбивства агентом КГБ Сташинським.

Цей період пов'язаний в життю С. Бандери із видвигненням його як міфічного символу „бандерівського руху“, що ним популярно називано весь визвольно-революційний рух. Справа в тому, що після ув'язнення Бандери і товаришів німцями в 1941 р., коли керівництво ОУН перебрав Микола Лебедь, ОУН і далі офіційно називалася „ОУН під керівництвом Степана Бандери“, у відрізненні до „ОУН під керівництвом Андрія Мельника“. (Зрештою, М. Лебедь формально називав себе Урядуючим Провідником). Ця назва залишилася й пізніше, коли в 1943 р. обрано не „урядуючий“, але дійсний Провід у формі Бюра Проводу, на чолі з Романом Шухевичем. Притому, впарі із зростом і посиленням визвольно-революційної підпільної боротьби і її розголошенням в загальному, як це часто буває в таких випадках із політичними рухами, популярно ідентифіковано її далі з „Бандерою“ і „бандерівцями“, згідно з формулою „ОУН під керівництвом С. Бандери“. Незалежно від того, що цією боротьбою не керував і не міг керувати Бандера, але Лебедь, а потім Шухевич. До речі, спроба замінити формулу чи термін „під керівництвом С. Бандери“ „чи керована С. Бандерою“, додатком „самостійників-державників“, не мала успіху і в населенні не прийнялась.

Не можна теж поминути того факту, що для утвердження цього терміну дуже причинилася совєтська пропаганда, що

для неї було дуже вигідно в даній ситуації ідентифікувати визвольну боротьбу з однією особою, подібно як вона ідентифікувала Перші визвольні змагання 1917-1920 рр. з С. Петлюрою, „петлюрівцями“ і „петлюрівщиною“, а тим разом з Бандерою „бандерівцями“ і „бандерівщиною“. Це, зрештою, притаманний російському політикумі, традиційний прийом, що його він стосував віками проти нас і інших народів. У нашому випадку згадаймо ще, хоча б, І. Мазепу, „мазепинців“ і „мазепинщину“.

Крім цього, всім авторитарним і тоталітарним режимам та формаціям притаманною є загальна ідентифікація, негативна і позитивна, з особою-провідником і не випадково нацизм породив гітлеризм із „Гайль Гітлер“, чи большевизм - сталінізм із „За Сталіна, за Родіну“...

Так, чи інакше, термін „бандерівець“ настільки утвердився в щоденній свідомості і вжитку на території цілого СРСР (і поза ним), що, наприклад, П. Полтава навіть написав в 1950 р. брошуру (на 34 сторінки друку) п. н. „Хто такі бандерівці та за що вони борються?“

В ній находимо, серед іншого, такий абзац:

„Найвище керівництво всією визвольно-революційною боротьбою українського народу здійснює Українська Головна Визвольна Рада /УГВР/ - революційний парлаємент і уряд українського народу на час його визвольної боротьби... Вона складається з представників різних українських самостійницьких партій і середовищ з усіх українських земель. УГВРаді підпорядковується УПА, все українське революційне підпілля, в її склад входить ОУН, керована С. Бандерою“...27)

Ясно, що хто як хто, але Федун-Полтава дуже добре знав хто керує ОУН і що у всякому разі не С. Бандера. І ясно, що популярно цю боротьбу ідентифіковано з особою Бандери, який виріс у міф і символ цієї боротьби, без того, щоб мати до неї практично і безпосередньо відношення, ні тим більше, щоб брати в ній участь і її вести. Але з погляду успішності власної пропаганди, чи просто пропагандивної стратегії, було доцільно для Полтави вжити цей, а не інший термін, що й він так пояснює.

Це не значить очевидно, що якщо б Бандера залишився був на волі, він не міг стати її керівником. Принаймні до 1943

р., тобто до приходу відомих програмних і інституційно-організаційних перемін в русі, він, напевно, був би Провідником ОУН, навіть, якщо у нього на початку й могли бути інші погляди на ведення антинімецької боротьби, що її проголосив і здійснював М. Лебедь, а потім Р. Шухевич. Є. Стахів у своїх споминах згадує про те, що у „грипсі“; переданому таємно М. Лебедеві С. Бандерою, через Стахова, під час побачення в берлінській тюрмі, зараз після арешту, Бандера перестерігав перед одвертою боротьбою проти німців. Це, однак, не означає що він був би не змінив цей погляд, якщо б не був в тюрмі, а зокрема, якщо б був опинився на українській території.

У всякому разі ця міфічна і символічна формула „під керівництвом С. Бандери“ мала далекойдучі імплікації і наслідки передовсім для нього самого. Внутрішньо він її уважав за визнання за ним і надаліше поста Провідника всієї ОУН, а не тільки ЗЧ ОУН, і з одного боку висував настирливо претенсії, щоб його таким уважали, а з іншого не був певний, що його таким визнали чи визнають в Україні. Це помимо того, що програмно-політична лінія і структурно-організаційний уклад, які вміжчасі заіснували, були зовсім виразні: по-перше Бандера не був Головою УГВР, бо ним був всамперед Кирило Осмак, потім Роман Шухевич а після нього Василь Кук; по-друге Головою Бюра Проводу ОУН не був Бандера, бо ним був Р. Шухевич а після нього Василь Коваль (В.-Кук); по-третє - Головним Командиром УПА - не був Бандера, а був Р. Шухевич, а опісля В. Кук.

Отже - де і чим був Бандера ? Відповідь ясна: був за кордоном і був Провідником, чи Головою Проводу ЗЧ ОУН. Провідником формації, якої ідеологічні заложення і настанови, м'яко кажучи, не зовсім відповідали програмно-політичній лінії всіх трьох вчислених головних інституцій визвольно-революційного руху - УГВР, ОУН, УПА.

Бо ж, як писав Голова Генерального Секретаріату УГВР Р. Лозовський (Р. Шухевич) у своїй заяві, опублікованій в „Бюро Інформації Української Головної Визвольної Ради“ ч. 2 за серпень 1948 р.,

„УГВР побудована на чисто демократричних принципах і заступає демократичні погляди... Її визнає і цілковито підтримує найсильніша сьогодні політична організація на Українських Землях - Організація Українських Націоналіс-

тів. ОУН стоїть також на демократичних позиціях. УГВРаді рідпорядковується Українська Повстанська Армія...”

Як Головний Командир УПА, генерал Тарас Чупринка (Роман Шухевич) підписав Заяву Головного Командування УПА з 25 вересня 1947 р., в якій знову ж мовиться про те, що

“УПА підпорядкована лише УГВР і визнає УГВР за єдине своє Представництво і Керівництво... УГВР безпосередньо на українських землях практично керує УПА і в політичній і в організаційно-персональній площинах. Виступати від імені УПА уповноважене лише Закордонне Представництво УГВР...”

Для повноти образу, нагадаємо, що Провід ОУН, тобто Бюро Проводу в Україні вислало в 1944 р. своїх представників за кордон (Дарію Ребет, М. Прокопа, В. Охримовича) і ніхто в Краю їхніх мандатів не відкликував, ані не призначував на їх місце інших. Ані ніхто не звертався до С. Бандери і Проводу ЗЧ, щоб вони репрезентували ОУН; ні тим більше, щоб ЗЧ взяли під свою зверхність ОУН в Україні, що було б цілковитим нонсенсом. Теж, якщо йдеться про особу С. Бандери, жодна інституція чи офіційна особа не заявляли, що він є Провідником також ОУН в Україні, тобто Провідником всієї ОУН, ані не звертались до нього, щоб він таким став. Всякого рода „твердження“, що С. Бандера був Провідником всієї ОУН, що, мовляв, після звільнення Бандери з ув'язнення Р. Шухевич зрезигнував з свого поста і передав його Бандері, рівночасно „порадивши йому залишитися на еміграції“, або, що Д. Маївський і О. Грицай йшли за кордон, щоб „приборкати збунтованих членів ЗП УГВР“ - є надуманими „аргументами“, без будь-яких документальних підтверджень. Це, зрештою підтверджує в своїм „Листі“ до Членів ЗЧ ОУН з лютого 1953 р. сам С. Бандера, де він виразно писав, що

„Опозиція“ закидала мені неправне приписування собі посту Голови Проводу ОУН, не визнавала його і це своє становище маніфестувала, як в організаційному відношенні, так теж у публичних політичних виступах. Провід ОУН на УЗ про це мусів знати з матеріалів, які дійшли з закордону до нього і з особистого реферування зв'язкових. Але в його становищі до спірних справ закордопом немає осу-

ду, ані відкинення такої постави „опозиції“. Становище Проводу ОУН на УЗ після смерті сл. п. пр. Тура в справі Бюра Проводу ОУН суперечне з організаційно-правними актами, з рішенням Наради на УЗ в 1945 р. з участю Бюра і Членів Проводу ОУН, покликаного Ш. НВЗ ОУН, під проводом сл. п. пр. Тура. Це становище подане закордон в такій формулі, що „опозиція“ на неї покликається і твердить, що Провід ОУН на УЗ не вважає мене Головою Проводу ОУН. Знаючи про поставу „опозиції“ в цій справі, Провід ОУН на УЗ повинен був так окреслити своє становище, щоб виключити можливість спирати на ньому два цілком протилежні твердження. В рямцях заходів, які зміряли до компромісового поладнання конфлікту в організаційно-правній ділянці, Провід ОУН на УЗ в 1950 р. виступив м. ін. з такими своїми пропозиціями і становищами: визнав кількох членів з бувших Проводів ОУН, з 1941 і 1943 рр., даліше членами Проводу, незалежно від правно-організаційних змін, які заіснували вміжчасі і створили новий правний стан. Ті визнання не спирались на обов'язуючих устроєвих засадах, тільки зміряли до створення закордоном надрядного керівного органу з членів ОУН, діючих в ЗЧ і з членів „опозиції“.

Провід ОУН на УЗ перейшов до денного порядку над рішенням П. Н. Конференції ЗЧ ОУН в справі „опозиції“, над заявами кількох членів „опозиції“ про їхнє уступлення з ЗП УГВР та над призначенням на їхнє місце інших кандидатів до ЗП УГВР. Всупереч цьому Провід ОУН на УЗ подав, що відносних членів „опозиції“ даліше вважає делегатами ОУН в ЗП УГВР.

Всупереч нормальному організаційному порядку Провід ОУН на УЗ підпорядкував собі кількох членів „опозиції“, висланих 1944 р. за кордон як членів ЗП УГВР, на час до поладнання конфлікту за кордоном. Таким чином вийняв їх з-під компетенції ЗЧ ОУН, Проводу й Конференції, як рівно ж з-під підлеглости Голові Проводу ОУН.

Ці потягнення Провід на УЗ поробив в цій інтенції, щоб допровадити через них до поєднання. Але в основі їх лежить таке потрактування справи, що в конфлікті за кордоном є дві рівноправні сторони, а правда і слушність лежить поміж ними, або потрохи по обидвох боках. Ті сторони - це цілість ЗЧ ОУН, з Проводом і Конференціями

- по одному боці, а „опозиція“ й опановане нею ЗП - по другому. Провід ОУН на УЗ взяв на себе ролю не тільки роз'ємника і суперарбітра, але, підпорядковуючи собі членів „опозиції“ в ЗП, тим самим взяв на себе відповідальність за роботу „опозиції“.28)

Цитований виїмок з „Листа“ тільки підтверджує той факт, що Провід в Україні не вважав С. Бандеру Головою Проводу цілої ОУН і „рішення Наради на УЗ з 1945 р.“ нічого в тому відношенні не міняли. Підтвердження претенсій Бандери не наступило, хоч він ще далі з них не резигнував і закидав Проводові в Україні, що той, подаючи текст „рішень Наради з 1945 р.“, не виключив „можливості спирати на ньому два цілком протилежні твердження“, тобто його власні і його прихильників з ЗЧ ОУН та „опозиції“, з якою стояв Провід в Україні.

Водночас, у деякій мірі, зокрема для непоінформованих і „передрішених“, існувала певна амбівалентність довкола особи Бандери і його ролі в підпільному русі у цілому, яка виходила із його міфу і символу як провідника визвольної боротьби „бандерівців“. Все це базувалось передовсім на формулі „ОУН під керівництвом Стапана Бандери“, з якої „висновувалось“ певні політичні, правно-організаційні й інституційно-структуральні компетенції, яких не було, а була „куртуазійна амбівалентність“, що її в найліпшому разі, в користь Бандери, можна визначити як „ретроспективну“ позицію „почесного провідника“, чи „почесного голови“, із вдячності за те, що під його іменем весь час була ОУН.

В такому ж сенсі, наприклад, був теж вжитий термін „всієї ОУН“ у пропозиції Проводу ОУН в Україні з липня 1950 р. щодо евентуального створення т. зв. Закордонного Центру Проводу ОУН. Відкинувши постанови II-ої Надзвичайної Конференції ЗЧ ОУН з серпня 1948 р., Провід ОУН на Українських Землях пропонував у своєму „Становищі... до різних спірних або актуальних питань“ з липня 1950 р. наступне: (цитуюмо цілево з Листа Степана Бандери з 20 грудня 1950 р. до Дарії Ребет, який був післаний ним „до відома Проводові ОУН на Українських землях і Головній Раді ОУН на Українських землях“:

„Вважаючи по-1. дд. членів Проводу ОУН на Землях з періоду після III-го Збору, що їх вислано за кордон, даль-

ше членами Проводу ОУН, а теж не визнаючи їх виключення з ОУН, що сталося останнім часом за кордоном, вважаючи по-2, членами Проводу всієї ОУН теж тих членів Проводу з 1941 р., які попали в німецькі концтабори (конкретно: С. Бандеру, Я. Стецька та С. Ленкавського), - Провід ОУН на Землях пропонує всім цим друзям членам Проводу створити за кордоном Закордонний Центр Проводу ОУН під головуванням Голови Проводу всієї ОУН С. Бандери. Завданням Закордонного Центру Проводу ОУН повинно бути керівництво всією закордонною політикою ОУН та діяльністю закордонних організацій ОУН. Закордонний Центр Проводу ОУН повинен діяти на тій самій основі, що Провід ОУН на Землях, тобто на основі вирішування всіх справ звичайною більшістю голосів...

Ясно, що вислів створити Закордонний Центр Проводу ОУН „під головуванням Голови Проводу всієї ОУН С. Бандери“ є тут вжитий у нав'язанні до минулого, таксамо як означення „членів Проводу всієї ОУН з 1941 р.“ й для інших членів, „які попали в німецькі концтабори“, тобто в чемностево-куртуазийному, ретроспективному і символічно-історичному сенсі. Адже не було тут мови про створення Проводу всієї ОУН, чи Бюра Проводу і все що Бандера мав, есентуально, очолити (при погодженні обох сторін), це Закордонний Центр Проводу. Ба більше, таким ствердженням Провід ОУН в Україні ще раз заявляв, що Голову ОУН не мала права обирати І-а Конференція ЗЧ ОУН з вересня 1947 р., до якої нав'язувала II-а Надзвичайна Конференція ЗЧ ОУН, і що ця перша не мала теж права вибирати чи затверджувати членів Бюра Проводу ОУН. Всі претенсії С. Бандери до „головства всієї ОУН“ були тут неправні і неправильні, бо як писала Дарія Ребет у своїй відповіді С. Бандері з 14 лютого 1951 р.,

„III. Ваше називання себе „Головою Проводу“ не спирається на жодному правному акті, що Вас до того управнював би. Таким правним актом не можна вважати того місця в „Становищі Проводу ОУН на УЗ“, яке говорить про Закордонний Центр під головуванням Голови Проводу всієї ОУН С. Бандери, в тому що:

1) це місце являється умовною пропозицією Проводу ОУН на УЗ.

2) згідно з устроєм ОУН, Голову Проводу вибирає Великий Збір,

3) останній Збір відбувся в 1943 році і на ньому Головою Проводу був вибраний сл. п. Р. Шухевич та на тому пості він остався аж до своєї смерті в дні 5-го березня 1950. Провід ОУН на УЗ не подає жодного правного акту між 5. березня і датою „Становища“, силою якого Ви мали би стати Головою Проводу. Якщо б такий правний акт (В. Збір) мав мати місце, то згідно з устроєм, повинні бути до участі в ньому покликані всі перебуваючі за кордоном члени Проводу ОУН і інші управнені до участі в Зборі члени ОУН - що не мало місця,

4) не можна теж уважати управнюючим Вас до того титулу рішення Конференції ЗЧ ОУН 47 р., про що свідчить вияснення Проводу ОУН на УЗ в „Становищі“, які звучать

Розділ 7. част. II.:

„Відносно Бюра Проводу ОУН Провід на Землях стоїть на становищі, що після того, як літом 1946 р. у звязку з смертю сл. п. Д. Маївського-Тараса, Нарада Проводу ОУН на Землях прийняла рішення про те, щоб Бюра не відновляти з уваги на малу кількість членів Проводу ОУН на Землях, Бюро Проводу ОУН фактично і формально більше не існує. Всі компетенції Бюра перейшли на Провід“.

Розділ 10. част. II.:

„Провід ОУН за Землях вважав, що Конференція ЗЧ ОУН (вересень 1947) не була уповажнена вибирати чи затверджувати членів Бюра Проводу ОУН. Зокрема Конференція не мала ніякого права вибирати чи затверджувати д. Тура, який був вибраний на Голову Бюра Проводу ОУН Ш-им НВЗ ОУН“.

Повижчі точки вказують на безправність сформування на еміграції в 1947 р. „Бюра“ під Вашим „головуванням“.

До речі, С. Бандера, і тим разом, знову ж зінтерпретував був пропозицію Проводу ОУН в Україні щодо створення ЗЦП ОУН „по своєму“. Всупереч пропозиції Краю, щоб Закордонний Центр Проводу складався конкретно із - С. Бандери, Я. Стецька і С. Ленкавського - від ЗЧ ОУН і „членів Проводу ОУН на Землях з періоду після III НВЗУН, що їх вислано за кордон“, тобто Дарії Ребет, М. Лебеда, М. Прокопа, В. Охримовича і О. Логуша (Іваніва), С. Бандера обстоював погляд, що до ЗЦП ОУН мали б входити тільки Д. Ребет, М. Лебедь,

М. Прокоп і Василь Охримович - (поминув Логуша), а нато-мість категорію тих членів, які попали в німецькі конц-табори поширив із трійки - він, Я. Стецько і С. Ленкавський ще на наступних: Осипа Тюшку, Зенона Матлу (Олександра), Миколу Климишина (Непоборного), Ріка Ярого (Карпата). Щоправда, щодо останнього, то він признавав, що цей не був в концен-траку, хоч був якийсь час ув'язнений німцями і що він від 1945 р. „не брав участі в діяльності Організації“. Арифметика С. Бандери була, як видно, дуже простою: на 4-ох „красвиків“ в ЗЦП ОУН мало бути 6, якщо не 7 - від ЗЧ ОУН. Отже пере-вага ЗЧ ОУН була гарантована.. На маргінесі варто ще згада-ти, що тих членів Проводу ОУН на Землях, що їх вислано за кордон, зараз після II-ої Надзвичайної Конференції ЗЧ ОУН, Провід ЗЧ ОУН завісив був в членських правах, за нездачу своїх мандатів „обраним“ Конференцією новим особам.

Між іншим, дехто з прихильників С. Бандери, добачував навіть у самих уживаних в ОУН чемностевих зверненнях в роді „Друже Провідник“, „документальних“ доказів, що Край визнавав його Провідником всієї ОУН...

Після низки домагань і спроб добитися визнання своїх пре-тенсій, в 1952 р. Бандера рішив остаточно поставити це пита-ня, як кажуть, рубом, тобто „або-або“ і публично зрезигнував з „Голови Проводу ОУН“, вияснюючи таке своє потягнення пізніше дуже обширно у вище цитованому „Листі“.

Яка ж була реакція? З Краю - жодна, а з боку ЗП УГВР і його прихильників: Бандера резигнував із посту, якого так, чи інак-ше, не посідав. Отже він не мав з чого резигнувати.

Внутрі ЗЧ ОУН - деяке заскочення, замішання, конфузія і водночас заяви вірності С. Бандері.

Виникає запитання які психологічні і політичні спружини і механізми примусили С. Бандеру посвятити у тому четвер-тому періоді його життя так багато праці, зусиль і напруги змаганням і боротьбі за „провідництво“. На нашу думку, справа тут не в самих тільки особистих амбіціях, але й в тому, що П. Балей називає „абсолютною перевагою ідеологічності над політикою“. Він вірив твердо, що займаючи таку, а не іншу позицію в конфлікті 50 рр., він обороняє чистоту українського інтегрального націоналізму, носієм якого була його ОУН, точніше його ЗЧ. Їх він ідентифікував з націо-налізмом, так як він його розумів, а себе особисто із ОУН, якої він не уявляв собі без його керівництва.

VII. Програмні розбіжності

Поставивши себе в позу непримирливих оборонців чистоти українського націоналізму та визнавши водночас формально Постанови ІІІ НВЗУН з серпня 1943, С. Бандера і його ЗЧ висунули відразу низку закидів проти програмних позицій Краю, включно з критикою поодиноких постанов того ж Збору, різних точок наступних Конференцій в Краю та загального тренду до демократизму, в якому вони радше бачили тенденції до „лівизни“, соціалізму і т.п. В загальних заввагах до Постанов ІІІ НВЗУН мовилось, наприклад, що вони побудовані на взір інтернаціональних рухів і що „така побудова є нереальною в засаді“, що ОУН не повинна заявлятися проти всякого імперіалізму, який під сучасну пору загрожує, чи поневолює народи, бо така формуловка „неправильна і фалшива“, що Постанови не охоплюють всіх питань визвольно-революційної боротьби, зокрема, якщо їх порівняти з постановами ІІ-го Великого Збору, вони недопрацьовані і т.п.

В конкретних заввагах мовилось про відхід від націоналізму до соціалізму, а навіть неокомунізму і тітоїзму; закинення ідеалістичного світогляду, як обов'язуючого в ОУН; відхід від провідницького принципу; визнання колективної власности і тим самим колгоспів і т. п. Відповідь на ці закиди находимо в Листі В. Кука - Ю. Леміша з липня 1950 р., що його цілитуємо з видань ОУН-КУН-у „з-під стягу Степана Бандери„:

„6. До ідеологічно-програмних питань.

Найперше постараюся дати короткі вияснення відносно закидів на адресу наших ідейно-програмних позицій, що їх ми бачимо в закордонних виданнях.

1) Ми стоїмо на тих ідейно-програмних позиціях, що їх сформульовано на ІІІ-му НВЗ ОУН. Від цих позицій ніде офіційно не відмовляються також і ЗЧ ОУН. Вони зобов'язують усіх членів ОУН. Не вважаю, щоб ті позиції, що їх прийнято на ІІІ-му НВЗ ОУН, були запереченням позицій, викладених у Постановах ІІ-го ВЗ ОУН в 1941 р. Постанови ІІІ-го НВЗ ОУН - це логічне продовження постанов ІІ-го ВЗ ОУН і про протиставлення одних постанов іншим у нас мови немає.

2) У всіх наших виданнях на тему ідеологічно-програмного порядку ми виходимо з тих положень, що були прийняті на III-му НВЗ ОУН, і в дусі цих постанов деякі питання докладніше уточнюємо та інтерпретуємо. Цього вимагас під нас життя і практичні потреби безпосередньої боротьби.

3) Дуже дивно і незрозуміло нам, на якій основі роблять за кордоном висновки про те, що ОУН на Землях - за колгоспи. В Постановах III-го НВЗ ОУН ясно сказано, що ми - проти большевицької системи в організації сільського господарства. Отже, проти колгоспів! З цього випливає і наша практична протиколгоспна акція.

Правда, в постановах III-го НВЗ ОУН говориться про користування селян землею і про свободу селян самим вибирати ті чи інші форми господарювання. Але на цій підставі робити заключення, що ми - за збереження колгоспної системи, це рішуче неправильно. Хоча ми є проти колгоспної системи, проте силою накидати селянам такий чи інший спосіб господарювання, згорі перерішувати, що тільки, наприклад, індивідуальний спосіб в УД буде допускатися, а інших буде заборонений, вважаю, було б неправильним. З цих причин дається селянам повну свободу у виборі форм господарювання.

Коли ж заглянути до постанов II-го ВЗ ОУН, то в них про земельне питання також у подібний спосіб говориться, а саме:

„в) власником усієї землі... є сам український народ і його держава“,

„г) ...обмежене приватне, кооперативне і спілкове право власності на господарювання землею...“,

„П. ...за право приватного землеволодіння...“,

„ОУН є проти руйнування колгоспів у час революційного зриву...“

Отже і постанови II-го ВЗ ОУН говорять радше про господарювання землею, про землеволодіння і виразно за приватну власність на землю не висловлюються. До того виразно є проти руйнування колгоспів, отже, за їх збереження, хоча б на час революційного зриву.

Ми не обстоюємо того, що таке формулювання, як є в постановах III-го НВЗ ОУН у земельному питанні, є влучним і наскрізь правильним, але на цій підставі робити

заклучення, що ОУН на Землях - за колгоспну систему, позбавлене будь-якого ґрунту.

4) У питанні нашого ставлення до большевизму ми рішуче не йдемо по лінії його виправлювання, а відкидаємо і побо-рюємо його в цілому і в усіх відношеннях. У практичний боротьбі нам далеко вигідніше бити по большевизму на основі його практики, що її кожний бачить і переживає, ніж воювати з різними большевицькими ідеями, що їх вони в пропагандистських цілях виголошують і ніколи не реалізують. Наприклад, большевики виголошують „кожна нація має право на власну суверенну державу“, „усі нації як малі, так і великі повинні мати рівні права“, так само виголошують вони і протиімперіалістичні ідеї, і ідеї проти визиску і експлуатації трудящих, і ідеї рівноправності всіх громадян у державі, рівноправності жінок і т. п. Чи можемо ми ці „їхні“ ідеї заперечувати і висловлювати протилежні ідеї тому тільки, що це говорять большевики? Думаю, що ні. І тому, замість воювати з такого роду таки правильними ідеями, ми воюємо з большевицькою практикою, яка на ділі є прямим запереченням того, що вони часто декларують.

Коли ж ідеться про большевицький комунізм як ідеологію в цілому, ми його рішуче заперечуємо, протиставляючи власну націоналістичну ідеологію. В цьому відношенні не допускаємо ніякого компромісу. Правда ми досі такої праці, що спростовувала б большевицьку комуністичну ідеологію в цілому, не маємо, але це тому, що в нас немає практичних можливостей, це написати. Думаю, що така праця більш під силу тим друзям, що є за кордоном. Не маємо також і повного, завершеного курсу націоналістичної ідеології, але це також нелегке завдання для нас. Вправді, ми вже таку спробу зробили й ідеологічний вишкіл випустили. Має він, може, і багато недоліків, але випустити мусіли, бо треба на чомусь вишколювати кадри. (Цей вишкіл Вам пересилається). Було б дуже бажаним, щоб за опрацювання нашої ідеології взялися друзі за кордоном.

5) У питаннях соціального змісту нашої визвольної боротьби ми відкидаємо і большевицький соціалізм, і капіталізм. Боремося проти існуючої большевицької соціалістичної системи в економічному житті, але не думаємо

повертати і до капіталізму зі всіми наслідками, що він їх може в Україну принести. З цих причин нам закидають наші вороги і противники в одному випадку, - коли ми виступаємо проти большевицького соціалізму, що ми за повернення капіталізму, а в другому випадку, коли ми виступаємо проти капіталізму, - що ми за большевицький соціалізм, або що ми за націонал-комунізм чи соціал-комунізм. Такого роду закиди на нашу адресу, що їх закордонна праса публікує, це або наївність, або свідоме брехня. При визначуванні соціального змісту української революції ми виходимо з таких засад. Соціально-економічна система в Україні повинна:

а) відповідати духовості народу;

б) сприяти якнайповнішому ростові та розвиткові всіх продуктивних сил УД;

в) забезпечувати якнайвищий добробут цілого народу і заможне культурне життя кожного громадянина.

Виходячи з повищих засад, ми в наших виданнях у той чи інший спосіб, пишемо про соціальний зміст українського визвольного руху. Питання соціально-економічного змісту в ОУН досі ніким повністю не викладене і мало надій, щоб у скорому часі це сталося, тому, зовсім природно, різні автори по-різному до цих питань підходять, різно розв'язують окремі проблеми. Проте основні лінії в соціально-економічних питаннях у нас устійнені і їх всюди придержуємося, так що в тому відношенні відхилень від генеральної лінії, визначеної III-ім НВЗ ОУН, в нас немає. Коли ж ідеться про цензуру основних видань ГОСП-у, то всі вони були цензуровані.

Соціально-економічного змісту української революції ми ніяким терміном не окреслюємо. Не називаємо його ані „соціалізмом“, ані тим більше „капіталізмом“. Обидва терміни однаково добре скомпромітовані й народові ненависні.

Під терміном „безкласове суспільство“, в основному, розуміємо такий суспільний лад, де виключеним буде будь-яке упривілейоване становище одного класу чи „лучших людей“ і де унеможливлений буде визиск та експлуатація. Безкласовий характер українського народу підкреслював і Грушевський коли доказував „безбуржуазність“ нашого народу. Проте ми не заперечуємо цим існування в УД

різних соціально-економічних груп, прошарків чи класів так, як це прийнято розуміти в кожній економічній науці, ані не виводимо з безкласового суспільства будь-якої „уравніловщини“. Можливо, що термін безкласове суспільство для багатьох за кордоном є неприйнятним, нагадує большевицьке соціалістичне суспільство і т. п. Але в нас на Землях цей термін має новий наш зміст і є для нас зовсім прийнятний. Большевицьке соціалістичне суспільство має наскрізь класовий характер і його ніхто з безкласовим суспільством не утотожнює.

Термін „усуспільнення засобів виробництва“ вживаєм остільки, оскільки ми в постановах III-го НВЗ ОУН говоримо про національно-державну власність на велику промисловість і т. п. і про кооперативну власність на дрібну промисловість і т. п. Обстоюючи національно-державну чи суспільно-кооперативну власність у ряді галузей народно-го господарства, ми вважаємо зовсім природним те, що в цих галузях засоби виробництва будуть усуспільненими. Всюди там, де допускатиметься приватна власність, то потрібні для виробництва засоби будуть також у приватній власності.

б) У всіх термінологічних питаннях ми придержуємося того, щоб наші видання були для народу зрозумілими і то в першу чергу для тих, що вже від давна знаходяться під большевицькою окупацією та інших термінів не знають або мало розуміють. Спеціально ми не боронимо і не обстоюємо ніяких термінів та формулювань і можемо змінити їх на інші, коли ці інші будуть кращі від тих, що їх вживаємо зараз. Виходячи з практичної користі, ми в пропагандистських виданнях більше звертали уваги на зміст, а форму вислову старалися наближати до загальнозваної для більшості українського народу. Основним для нас усе був і є український революційний націоналістичний зміст. З черги подам кілька думок до ідеологічно-програмних позицій ЗЧ ОУН.

1) Не виглядає нам доцільним зв'язувати сьогодні ОУН з будь-якою філософічною системою, наприклад, з ідеалізмом, волюнтаризмом тощо. Всі ці філософічні системи дуже мало мають значення у нашій визвольній боротьбі, і тому ми всяку філософію на даному етапі нашої боротьби залишили на боці до кращих, спокійніших часів. Зле ми на

цьому не виходимо, що не морочимо голови собі, кадрам і народові такими філософічними питаннями: що є первинним (дух, воля, матерія), а що вторинним і т. д. і т. п. Так само рішуче шкідливо було б нав'язувати українському визвольному рухові й ОУН філософічну систему християнського ідеалізму, як це помічається в матеріалах ЗЧ ОУН.

Подібно мається справа з обов'язковим визнаванням членами ОУН християнської моралі. Сьогодні ОУН в процесі боротьби виробила власну націоналістичну, революційну мораль і тільки ця мораль повинна всіх членів ОУН зобов'язувати.

Спроби накинути революційній ОУН філософічну систему християнського ідеалізму і християнську мораль не тільки нічим не виправдані, але, у великій мірі, політично шкідливі. Нам прямо незрозумілі мотиви такого ставлення цієї справи в ЗЧ ОУН. ОУН на Землях не стоїть на позиціях атеїзму, рішуче протиставляється большевицькому нищенню релігійного життя і активно виступає там, де це актуально в обороні церкви, але зв'язувати націоналістичну ідеологію з християнським ідеалізмом і християнською мораллю в такій формі, як це роблять ЗЧ ОУН, для всіх нас на Землях цілком не до сприйняття. Такою постановкою ми створили б для ОУН незвичайні труднощі у розгортуванні визвольної боротьби, зокрема, на СУЗ.

Питання релігійної віри трактуємо як особисту справу кожного члена ОУН, кожного громадянина. І така постановка наскрізь себе виправдує. В рядах ОУН повинні мати місце всі, що рішилися боротися за УССД, без огляду на їх ставлення до релігії, без огляду на визначення себе членами тої чи іншої церкви.

Турбус мене те, що у виданнях ЗЧ ОУН є досить виразні тенденції негування постанов ІІІ-го НВЗ ОУН. Це вважаю дуже небезпечним і для цілості ОУН шкідливим явищем.

2) У соціально-економічних питаннях ЗЧ ОУН у своїй тотальній негачії большевизму задалеко заганняються у своїх писаннях у бік капіталізму. Це зокрема, видно у статті „Проблеми промисловості України“ („Визвольна політика“) та в інших публікаціях. Цю статтю ми поширили між кадрами як дискусійну. Читачі сприймають її з великим здивуванням і з різними запитаннями. Ніхто з них не підоз-

ріває, що це може бути офіційна позиція ЗЧОУН у цих справах.

Вважаю, що всяке пропагування капіталізму в Україні буде для народу непопулярним і не мобілізуючим. Хоч важко народові сьогодні під соціалізмом, але він не хоче вертати і під капіталізм. Під час большевицько-німецької війни Власов викинув лозунг „За Росію без большевизму і капіталізму“. (Про це пишу між іншим, а не на аргументування того, чому ми повинні бути проти капіталізму).

Недоцільно було б пропагувати, замість большевицького соціалізму такий же ближче невідомий „плюралізм“, що про нього згадує д. З. К. (Зиновій Карбович-Я. Стецько - примітка А. К.)

У всіх наших писаннях на ті чи інші сьогодні ще теоретичні питання ми підходимо виключно під кутом зору життєвих потреб і вимог нашої визвольної боротьби. Сподіюся, що коли б різні теоретики, далекі від безпосереднього життя народу, стали до безпосередньої праці і боротьби, то усі теоретичні розбіжності між ними зникнули б - і була б одна практика та одна теорія. А доки це неможливо, то між ставленням цих справ на Землях і за кордоном будуть частинні розходження. Дуже важливим є те, щоб ці розходження не збільшувалися, а постійно зменшувалися. Вимогою ОУН на Українських Землях є те, щоб у питаннях ідеологічно-програмних ЗЧОУН більше орієнтувалися на розв'язку цих питань на Землях, де є можливість перевірити їхню вартість у безпосередній боротьбі й життєвій практиці“.

До питання конфлікту за кордоном В. Кук зайняв становище у наступній точці:

„7. Питання опозиції.

Абстрагуюсь від причин і тла, на якому постала опозиція. Але сам факт, що в ЗЧОУН наступив розкол, це для цілого визвольного руху, в тому числі і на Землях, просто трагічне! Ми вповні свідомі всіх далекойдучих наслідків цього факту, коли б розкол у якийсь момент поширився і на ОУН на Землях. Факт розколу прийняли ми як дуже болючий удар по всій нашій дотеперішній боротьбі. Це прямо руйнування того всього національного капіталу, який ми здобули ціною крові і колосальних жертв цілого

народу. Удар цей - тим болючіший, що одержусмо його не від ворога, а від наших таки друзів.

Справу розколу ми спільно дуже докладно і дуже довго обмірковували. Погодитися з існуючим фактом, акцептувати його ніяк не можемо. Не дозволяє нам цього робити добро справи визвольного руху на Землях, серйозність ситуації, в якій ми знаходимося. Нашим найгарячішим бажанням, нашою категоричною вимогою до Вас і всіх друзів ЗЧОУН, як і друзів з т. зв. опозиції, є те, щоб цей розкол був усунений, щоб між усіма членами ОУН за кордоном знову була згода.

З цією метою пропонуємо:

- 1) Припинити в пресі, в публічних виступах і в приватних розмовах будь-яке взаємне поборювання.
- 2) Провести спільну нараду представників ЗЧОУН і опозиції з метою погодження всіх спірних питань ідеологічно-програмного порядку на платформі постанов III-го НВЗ і нашого „Становища до актуальних або спірних питань“, які висилаємо, та погодження всіх спірних питань практичної політики на внутріукраїнському і закордонному відтинках, також на базі цього становища.
- 3) У непогоджених питаннях зачекати на вирішення чергового Великого Збору ОУН, або погодитися на вирішення цих питань проводом ОУН на Землях.
- 4) У випадку, коли б, незважаючи на все, до злагоди не дійшло, пропонуємо вислати представників з керівних членів від обох сторін на Землі для точного виявлення всіх справ, щоб ОУН на Землях могла прийняти в цих справах відповідні рішення.

До остаточного вирішення справи конфлікту ми друзів, яких провід ОУН на Землях вислав за кордон для політичної боротьби як своїх представників до ЗП УГВР, вважаємо далі членами ОУН і представниками ОУН у ЗП УГВР. Ми твердо переконані, що при добрій волі з обох сторін прийде до згоди. Ми не бачимо ніяких серйозних розходжень, щоб їх не можна було полагодити.“

В.Кук зайняв теж становище до внутрішньоукраїнської політики за кордоном і дав їй таку оцінку:

„5. Внутрішньоукраїнська політика за кордоном.

Дуже понурий і відштохуючий образ являє собою український політично-партійницький табір. Основний тон - це партійна гризня, найгіршого сорту лайка, оплюгавлювання і очорнювання кожного „несвого“ і т. п. Нам усе це вже дуже незрозуміле, противне в усіх відношеннях. Деякі старі кадри (їх уже небагато) пригадують собі подібні образи партійницько-політичної моралі з-перед 15-20 років, а молодші - то не мають навіть уявлення про такого роду „політику“. Коли перечитую закордонну пресу і вдумуюся в це закордонне „політикум“, то маю враження, що це поставали з гробу давно померлі і повторюють свої давно віджилі пісні. З кожного рядка їхньої преси так і чується, що не мають вони найменшого уявлення про нашу Україну сьогодні. Вони бачать її такою, як багато років тому залишили. Це може чи ненайбільше їх нещастя. Вони не знають, можливо, і знати не хочуть про Україну сьогоднішню, Україну, яка за цей час змінилася до невпізнання. Сьогоднішня Україна - це не партійницько-політикуюча, це Україна воююча! Сьогодні в Україні немає місця на партійництво, тут всюди є один суцільний національно-визвольний революційний фронт. Кожного, хто хотів би цей фронт розривати в ім'я своєї партії, народ потрактував би як ворожого агента. У цьому всеукраїнському фронті боротьби знайшли місце всі, кому дорога ідея УССД. Об'єднання національно думаючих українців на Батьківщині - це реальний факт! Невипадково тому в нас діє тільки одна революційна ОУН, одна УПА і одна УГВР, як один суцільний фронт. У нас прямо немає ґрунту для існування різних партій чи організацій, або для будь-якого протиставлювання існуючих організацій (ОУН-УПА-УГВР) чи суперечок між ними. Можливо, що у змінений обстановці, після знищення большевицької окупації, у власній державі ці відносини зміняться. Перенесення на Українські Землі в час нашого визволення і державного будівництва цієї закордонної партійної гризні дуже погано і шкідливо могло б позначитися на житті українського народу. Ми не мислимо української держави з тоталітарною монопартійною диктатурою. Вважаємо конечним так до боротьби, як і до будови державного життя, притягнути всіх членів і вартісних українців, без огляду на їх партійну приналежність, соціальне положення чи т. п. інші

різниці. Ми відверто заявляємо, що ми - за демократичний устрій в УД, але ми також за сильну державу, за твердий порядок у ній, проти анархізму.

Важко мені на основі того, що мені відомо, мати ясний образ практичної політики і точну оцінку правильності всіх практичних заходів, що їх застосовували Ви за кордоном на внутрішньоукраїнському відтинкові. Фактом є те, що все внутрішньоукраїнське життя на еміграції - роз'єднане, затомізоване і розсварене до самого краю. Я взагалі мало вірю в те, щоб можна було будь-кому і будь-коли нашу еміграцію об'єднати. Багато вже було спроб об'єднування української еміграції, в тому числі і наших. І всі вони провалилися. Треба припускати, що і надалі всякі об'єднувальні акції на еміграції приречені на невдачу. Наприклад, створено АБН, потім об'єднано його разом з „Прометесом“ та „Інтернаціоналом Свободи“ в АЛОН, витрачено на це багато енергії - і у висліді нічого з цього не вийшло. Постає питання: чи варто було об'єднуватися для того, щоб знову роз'єднатися? Або приклад з УНРадою. ЗЧОУН вступили до УНР, чим значно скріпили її позиції та піднесли її авторитет. Але чи сварки і гризні партійні від цього об'єднання зменшилися? Аж ніяк ні. Проти нас як воювали раніше, так воюють і тепер. Витративши стільки енергії на перебудову УНР - ЗЧОУН, як це видно з заяви Вовчука, поміщеної в „Сурмі“ від м. березня 1950 р. - напередодні залишення сеї інституції. Коли ми стояли осторонь створення УНР - нам закидали, що ми проти об'єднання, коли вступили до неї і там хотіли проводити справжню визвольну політичну лінію - нам закидали, що ми розбиваємо УНР зсередини і, коли, врешті, залишимо цю збиранину - на нас знову поллються помії, лайки, що ми руйнівники всякого об'єднання і т. п. І знову питання: чого варте таке „об'єднання“?

Цілий цей еміграційний опортуністичний табір, так як я собі його звідси уявляю, це - смердюче багно, повне верескливих партійних жаб. І лізти ще й нам у це багно для того, щоб усі ми були „об'єднані“, аж ніяк не є потрібним і нижче нашої гідності. Своїм вереском вони ані нікого не налякають, ані нічого не завалять, ані тим більше нічого не зорганізують.

ЗЧОУН, як про це твердять і противники, це найсерйозніша, найбільш організована політична сила українців на еміграції. До того ЗЧОУН - це частина тої ОУН, що бореться на Українських Землях. Саме ці моменти повинні позиції ЗЧОУН незвичайно скріплювати. В почутті власних сил і спроможностей, власної вартості та гідності я вважаю, що ЗЧОУН повинні були стати осторонь усіх партійних чварів і партійних хитромудрих „об'єднувальних“ конструкцій. Думаю, що краще було б, коли б усі вони сварилися, об'єднувалися роз'єднувалися без нашої в цьому участі. Найважливіше для нас - це фактичні реальні організовані кадри, сильна політично і морально організація. Виховати і вишколити кадри як ті, що прийшли зі Земель, так і новоприйняті та належно підготувати їх до майбутніх завдань, що їх ждуть на рідних землях - це чи не найкраща була б допомога ОУН на Землях.

Ми раді були б, якщо б у виданнях ЗЧОУН більше писалося на теми, пов'язані з життям і боротьбою українського народу, на теми, що виховували б і вчили б, на теми, що справді об'єднували б. Мені здається, що творчою серйозною конкретною роботою, спокійно примирливою поставою до інших самостійницьких політичних українських середовищ ЗЧОУН далеко більше спричинилися б до фактичного об'єднання українців на еміграції, ніж полемікою і боротьбою з ними по цілому ряду зовсім несуттєвих для визвольного руху питань і справ. Я свідомий того, що для ЗЧОУН, може, і важко було стати осторонь цього партійницького розгاردішу. Та ще й тоді, коли всі вони на організацію по-собачому накидаються. Але, з другого боку, всяке втягування кадрів у такого роду партійні війни тільки їх деморалізує і, що найважливіше, відтягає від думання про основні завдання. Такі в цих справах мої та інших друзів думки“.

Відповіддю на вияснення, які Провід в Україні мав одержати від В. Охримовича, представника ЗП УГВР і М. Матвієй-ка, представника ЗЧ ОУН, мало бути рішення з 1953, яке В. Кук зараз оспорує, твердить, що його він не вислав, не підписував; і публічно назвав його провокацією КГБ. В стосовній депеші потверджувано повновласті Генерального Секретаря УГВР для зовнішніх справ М. Лебеда і ЗП УГВР та окремо

мовилось, що „Провід Організації Українських Націоналістів на Українських Землях уповажнює Лева Ребета, Зенона Матлу та Бийлиха (С. Бандеру) тимчасово перебрати керівництво Закордонних Частин ОУН і реорганізувати Закордонні Частини згідно з позиціями Проводу в Україні - Голова Проводу ОУН на Українських Землях - Ю. Леміш“.

За підписом Ю. Леміша сказано теж про те, що „Провід ОУН на УЗ стверджує, що Бийлихо (С. Бандера) відійшов від постанов III НВЗУН, він ні формально, ні фактично не є Провідником ОУН. Провід сподівається, що Бийлихо в ім'я цілості ОУН припинить розкольніцькі акції і закличе до порядку Мирона“.

З правного погляду це рішення мало подвійне джерело та подвійну основу: точка 4 Листа Ю. Леміша, в якій він писав, що „у випадку, якщо б, незважаючи на все до злагоди не дійшло, пропонуємо вислати представників з керівних членів від обох сторін..., щоб ОУН на Землях могла прийняти в цих справах відповідні рішення“ і постанова III Конференції ЗЧ ОУН 1951 р. в Лондоні про передання справи конфлікту до остаточного вирішення Проводом ОУН в Україні.

У своєму „Роз'ясненні“ з травня 1991 р. Василь Кук пише на 1-ій сторінці:

„... хочу вже зараз авторитетно заявити: 1. Провід ОУН на Українських Землях вищеназваних документів не писав і за кордон не вислав і 2. Провідник ОУН на УЗ їх не підписував. Названі документи - справа рук КГБ, чергова їхня провокація“.

В доказ того він вказує теж на брошуру Леся Топольчука „За фальшивим мандатом - Як М. Лебедь пошив у дурні С. Бандеру“, в якій

„вміщено докладні тексти 'документів'“ та що у большевицьких публікаціях всю вину за фальсифікацію документів звалюється на „опозицію“, конкретно на М. Лебедя, Л. Ребета та інших, щоб в такий, надто примітивний, спосіб скрити провокаторське авторство московсько-київських кагебістів.

Якщо за кордоном як належить проаналізували б зміст депеш-документів та шляхи, якими вони до них попали, то не так вже важко було б їм здогадатись хто був їх авто-

ром. У всякому разі заки давати таким документам хід, авторитетно покликатися на волю батьківщини, найперше необхідно було перевірити достовірність отриманих інформацій.

А цього, на жаль, не зроблено“.

А, власне, цю перевірку було зроблено, обома сторонами, самозрозуміло теж з сторони Бандери, доказом чого було прийняття цих документів „бона фідє“ самим С. Бандерою. Зі зрозумілих причин, якраз йому зокрама залежало на такій провірці. І вирішальним в цьому була не лише перевірка обох тотожних радіодепеш, що їх одержали ЗП, а опісля ЗЧ, з технічно-оперативного погляду, яка не виказала жодних елементів, що викликали б підозріння. Вирішальним був зміст документів, який був лише екстраполяцією і логічним завершенням тих стверджень, поглядів, настанов і сугестій, що їх находимо в Листі В. Кука з липня 1950 р.

Згадати б, хоча, із „Становища Проводу ОУН на УЗ до різних спірних і актуальних питань за кордоном“ ствердження про те, що „... ЗЧ ОУН в цілому ряді питань відійшли від духа і букви Програмних Постанов III НВЗбору...“ (2-ий розділ, I-а частина).

Якраз у співставленні і в контексті змісту його листа та інших матеріалів, які прийшли за кордон з України до 1950 р., при об'єктивній аналізі, названий документ не міг викликати сумнівів. Не лише змістом, але й навіть своїм „тоном“ і „духом“ він був „співмірним“ до „становища“ чи „Листа“ і інших матеріалів з Краю. Тому претенсії Кука в тому відношенні до Закордону дещо дивні. Тим більше, якщо зважити, що він твердить, що Лист з липня 1950 р. він свідомо переслав через агентуру, що він і пояснює в наступний спосіб:

„весною, ЗЧ ОУН вислало до Краю двох кур'єрів - „Помсту“ і ще одного. Добирались вони на Україну через територію Польщі, нелегально перейшли польсько-радянський кордон і на Львівщині шукали зв'язків до Шухевича. Довідавшись про його смерть, поїхали шукати зв'язків до Проводу в Тернопільщину. Відносно швидко вдалось їм зв'язатись з місцевим підпіллям і далі по організаційних лініях зв'язку врешті були доставлені до мене. З пошти, що вони принесли від Ст. Бандери, Я. Стецька та інших

осіб, Провід ОУН в Краю вперше довідався про черговий серйозний конфлікт у нашій організації за кордоном. Відносно автентичности листів та матеріалів сумнівів не було. Я добре знав почерк авторів листів і їх методику писання і все в цьому відношенні співпадало. Що ж стосується кур'єрів, то в нас, членів Проводу, не було найменшого сумніву, що вони агенти КГБ. Досить було послухати їхні біографії (один з них був арештований в Польщі й звільнений за „браком вини“), їх примітивні легенди про перехід кордонів та „шукання“ зв'язків до Проводу, щоб зникли всякі сумніви щодо їх агентурності. У тому ж самому часі прибув до нас кур'єр від ЗП Мороз і також приніс пошту з інформаціями про конфлікт і також безсумнівний агент КГБ.

Постало питання: розкривати агентурну роботу присланих нам кур'єрів із за кордону й переривати зв'язок, чи вдавати, що маємо до них довіря і відправити їх у поворотну дорогу з нашою поштою. Кордони в тому часі були так сильно контрольовані, що нелегально їх перейти було майже що неможливо. Рішили використати їх для пересилки за кордон підпільних видань та пошти, у якій жодних секретів не було. Посилати з кур'єрами-агентами нашого зв'язкового було небезпечно. Тому що під час переходу кордону його могли „зліквідувати“, а на допитах про все довідатись. Через цих кур'єрів передано підпільну пропагандивну літературу, листівки, пошту. У своєму листі я у дуже загальній формі представив ситуацію у Краю та висловив пропозицію, якщо є у них така можливість, прислати до нас авторитетних осіб для вияснення суті конфлікту.

Ми не сумнівалися у тому, що СБ за кордоном без труднощів, легко розкрис агентурність своїх кур'єрів. Їхні легенди були типові в роботі КГБ, зшиті білими нитками. До того ж ми не вірили в можливість прислати в Україну відповідних осіб для з'ясування конфлікту й надіялися, що врешті-решт обі групи порозуміються і помиряться. Організацію в Україні ми про конфлікт не повідомляли, бо це був би удар по всьому визвольному русі. Сталось інакше, ніж ми сподівались. Обі сторони доклали максимум зусиль, щоб вислати своїх представників в Україну, використавши для цього відповідні засоби західних держав“.²⁹⁾

Не можна не звернути уваги на пасус автора листа про те, що, мовляв, „у своєму листі у дуже загальній формі представив ситуацію в Краю та висловив пропозицію, якщо є у них така можливість, прислати до нас авторитетних осіб для вияснення суті конфлікту“. Якщо, дійсно, з'ясування становища в Україні автор міг вважати загальниковим, то важко назвати таким окресленням принаймні деякі інші частини листа. Це стосується зокрема, хоча б, вищечитованого пункту „4“, в якому подано конкретні пропозиції, що їх аж ніяк не можна назвати загальниковими. Тим більше у виду твердження В. Кука, що він зовсім не хотів, щоб Закордон прислав „авторитетних осіб для вияснення суті конфлікту“ і що „до того ж ми не вірили в можливість прислати в Україну відповідних людей...“ Адже, хіба у автора листа була можливість вжити „х“ формул загальникового чи й конкретного змісту, які щонайменше не пропонували б прислання „авторитетних осіб“ та взагалі поставили б питання конфлікту, дійсно, загальниково. Справа в тому, що в цілому, назалежно від того, наскільки В. Кук вважав його „загальниковим“, його лист давав дуже цінний матеріал для використання у грі КГБ проти цілого визвольного руху. Згадати б, хоча, з'ясування щодо програмних й інституційних елементів конфлікту. А що лист попаде в руки КГБ, то він не міг сумніватися, знаючи добре, що КГБ буде його читати ще перед тим, заки кур'єри - агенти, яких він називає, передадуть їх властивим адресатам. І знову ж: В. Кук твердить, що „ми не сумнівалися у тому, що СБ за кордоном без труднощів, легко розкриє агентурність своїх кур'єрів...“ Претенсії в загальному - оправдані, але вони звучать дещо дивно в цілісному контексті тих справ, якщо зважити, що він не міг не припускати щонайменше, що якраз передача агентами - кур'єрами такого документу, як Лист, тільки скріпить їхню достовірність в очах СБ, а не навпаки. А що КГБ зробить все, щоб вони доставили пошту адресатам, в тому теж не могло бути сумнівів. Одне слово: як кажуть, щось тут не зовсім грає.

Вертаючись до змісту вище названого рішення з 1953 р. слід вказати, що помимо осуду С. Бандери за відхід від краєвих позицій, по суті, воно не було в некористь Бандери аж до такої міри, як це могло на перший погляд здаватись. Склад „Колегії Уповноважених“, яка мала тимчасово перебрати ке-

рівництво ЗЧ ОУН, давав виразну перевагу Бандері: два члени від ЗЧ ОУН - С. Бандера і Зиновій Матла і один від „опозиції“ - Лев Ребет. Це теж позначилося відразу, наприклад, на змісті документу „Плян і деякі уточнення до діяльності Тимчасового керівництва ЗЧ ОУН“ з 28 грудня 1953 р., що його підписали Лев Ребет, Степан Бандера і Зиновій Матла. Подаємо деякі точки:

„1. Провід ЗЧ ОУН завішує свою діяльність для уможливлення виконання завдань, які стоять перед Колегією Уповноважених.

В місце Проводу ЗЧ ОУН вступає в дію Тимчасове Керівництво ЗЧ ОУН у складі:

- 1) Колегія Уповноважених,
- 2) Політична Рада ЗЧ ОУН,
- 3) Екзекутива ЗЧ ОУН.

Організаційна система ЗЧ ОУН діє даліше з мандату Колегії Уповноважених.

2) Колегія Уповноважених творить тимчасове найвище керівництво ЗЧ ОУН. Колегія Уповноважених кермує цілістю праці ЗЧ ОУН:

- а) вирішує всі біжучі питання,
- б) затверджує постанови Політичної Ради ЗЧ ОУН,
- в) кермує і контролює діяльність Екзекутиви ЗЧ ОУН.

Ніхто з Колегії Уповноважених не сповняє окремих функцій в рямцях ЗЧ ОУН й ЗП УГВР.

Колегія Уповноважених діє колегіально й відповідає солідарно за свою діяльність.

6. Компетенції Проводу ЗЧ ОУН щодо покликування Теренових Проводів ЗЧ ОУН переходять на Колегію Уповноважених.

Екзекутива ЗЧ ОУН має право предклати свої пропозиції у цих справах.

7. Колегія Уповноважених у своїй діяльності бере до уваги Постанови дотогочасних Конференцій ЗЧ ОУН.

Зокрема Колегія Уповноважених підготовлятиме матеріали і пропозиції з ділянки програми, політики і дежавного будівництва для практичного використання найближчих Конференцій ОУН й чергового Великого Збору ОУН.

8. Колегія Уповноважених розв'язуватиме усі проблеми в аспекті єдності визвольного руху.

9. Всі члени ОУН за кордоном, а в тому і ці, які діють у системі ЗП УГВР, є підпорядковані організаційній системі ЗЧ ОУН.

10. Члени ОУН є зобов'язані у всій своїй діяльності політичній у рямцях ЗЧ ОУН й поза ними відстоювати ідейну й дієву ролі ОУН у сучасному революційно-визвольному русі.

11. З моментом вступлення у дію Колегії Уповноважених, члени, що перебувають за кордоном, а які були підпорядковані Проводові ОУН на УЗ, підпорядковуються Тимчасовому Керівництву ЗЧ ОУН.

12. Впродовж 3-4 місяців відбудеться Конференція ЗЧ ОУН для розгляду актуальних справ.

13. Тимчасове Керівництво ЗЧ ОУН після виконання своїх завдань скличе Конференцію, перед якою складе звіт зі своєї діяльності та яка покличе нові керівні органи ЗЧ ОУН“.

Слід звернути окрему увагу на точку 13: якраз вона відкривала С. Бандері широкі можливості і шанси „відвоювати“ свою позицію та переперти свою „лінію“ в майбутньому. Проекція тодішнього укладу членських сил в ЗЧОУН і поза ними, навіть якщо б він був й змінився значно в користь ЗП і його прихильників, вказувала радше на те, що на майбутній конференції С. Бандера буде мати більшість..

Зрештою, вже навіть в II і III частині „Плянну“... виразно зафіксовані погодження і стипуляції, на яких залежало в першу чергу самому Бандері. Так в II-ій частині маємо параграфи 19 і 20:

„19. ЗП УГВР й ЗЧ ОУН втримують свої окремі зв'язки з Рідними Землями. Узгіднення із ЗП УГВР справ зв'язку з Рідними Землями належить до компетенції Колегії Уповноважених.

20. Члени УГВР й ЗП УГВР, які з різних причин перестали брати участь у ЗП УГВР повинні повернутися назад до ЗП УГВР.“

Це в царині організаційно-структуральних справ. Подібно виглядали справи в ідейно-програмній ділянці, які зафіксовані в III-ій частині:

„21. Визнаємо за обов'язуючі в цілій ОУН Постанови III Великого Збору ОУН враз з уточненнями й доповненнями з 1950 року.

22. ОУН стоїть на протимарксистських позиціях.

Наше розуміння поняття „безкласового суспільства“ не покривається з інтерпретацією марксистського соціалізму.

23. Український націоналізм є національно-визвольний, всенародний, демократичний, протитоталітарний рух.

24. У закордонній діяльності, на зовнішньому й внутрішньому відтинках, протиставляємося тенденціям спільного фронту з російськими імперіялістами.

25. Явище комунізму і націонал-комунізму трактуємо як погубну для української визвольної справи політичну й ідеологічну орієнтацію. Червона Москва використовує марксизм, комунізм й націонал-комунізми для російської імперіялістичної експансії.

Білі російські імперіялісти використовують прояви націонал-комунізму серед поневолених народів, які на ділі являються інфільтрацією російського комунізму-імперіялізму як доказ, що комунізм не є явищем чисто російським.

Тимчасом - боротьба проти комунізму у всіх його формах - є по суті боротьбою із сучасним російським імперіялізмом.

26. Уважаємо, що участь групи УРДП - „Вперед“ у системі ЗП УГВР не вмісна, але не виключаємо участі цієї групи у дальшому розвитку і при участі у ЗП УГВР ширшого вахляря політичних середовищ. Ми є рішуче проти участі у формації визвольного руху тих політичних груп, які стоять на платформі комунізму й націонал-комунізму“.

Від самого початку С. Бандера настоював на тому, щоб мандат Проводу в Україні для Колегії Уповноважених був „спів-підтверджений“ мандатом від Проводу ЗЧ ОУН, про що вже була згадка. Тому, однак, противилось ЗП УГВР, а дехто добавчував в цьому домаганні навіть перші спроби з сторони Бандери зірвати заіснувавши домовлення. По всій правдоподібності, такий мандат таки була б дала майбутня конференція ЗЧ ОУН, що її мала організувати Колегія Уповноважених, ще перед вибором нового Проводу.

Найголовнішим у всьому було те, що полагодження конфлікту і з'єднання обох віток визвольного руху за кордоном означало значиме, величезне скріплення революційно-визвольного політикуму в діаспорі взагалі, робило його центральним фактором української національної політики за кордоном, поширювало і посилювало його перспективи і можливості у всіх відношеннях, зокрема теж в ділянці зовнішньополітичної діяльності, у сфері допомоги Краєві і т. п. І що найважливіше було вагомим морально-політичним підкріпленням для самого підпільно-революційного руху в Україні. На те, у свій час, в 1992 р. автор цих рядків звернув увагу Василю Кукові у розмові в Києві, коментуючи, що хіба, все це не було в інтересі КГБ, а що воно було зовсім реальне, доказом того було прийняття С. Бандерою стосовного рішення „бона фідє“, погодження на Колегію Уповноважених і участь в ній, підтримка його у цьому збоку таких колег як Степан Ленкавський (який однак змінив свою думку після того як Бандера покинув Колегію Уповноважених), Богдан Підгайний, Богдан Кордюк й інші; за виїмком, до речі, Ярослава Стецька, який одинокий був гостро невдоволений такою розв'язкою. Як дехто пояснював, причина була в тому, що в нових керівних органах Тимчасового керівництва йому не передбачався доволі високий пост...

В. Кук погодився, що таке поєднання і новий уклад у визвольному політикумі не був корисним для Москви і був навіть певним ризиком для неї, але завважив, що КГБ, мабуть, точно знав, що до такого з'єднання не дійде, тобто мусів мати докладні відповідні дані про ситуацію і персональні відносини довкола Бандери і врахував їх у своєму плані.

В. Кук, між іншим, не міг собі пригадати хто був „автором“ проекту самої Колегії Уповноважених, тобто чи його привіз В. Охримович із закордону, чи була це „місцева“ ініціатива. Він лише потвердив, що щодо повноважень для ЗП УГВР і Генерального Секретаря УГВР для зовнішніх справ М. Лебеда - в Проводі ОУН в Україні всі були однозгідні, щоб їх поновити у такому обсязі, в якому вони їм були надані ще в 1944 р.

А щодо ЗЧ і „опозиції“, то це питання В. Кук мав ще розглянути і узгоднити з Романом Кравчуком. До цього, однак, не дійшло; Р. Кравчук (Петро, Максим) загинув зимою 1951/52 р.

В. Кук дуже наголошував на тому, що він і його колеги найрадше були б взагалі не займались цими справами і що Закордон повинен був поладнати конфлікт сам, а не передавати його на вирішення Краю.

Яке ж було становище ЗП УГВР, точніше Середовища УГВР до „Роз'яснення“ В. Кука ? Відповідь на це запитання находимо в „Листку інформації Середовища УГВР“ за жовтень 1991 р. де під рубрикою „Заява Проводу ОУНб і В. Кука“ сказано:

„Національна трибуна“ (Нью-Йорк) від 6 жовтня 1991 р. надрукувала заяву Проводу ОУН під керівництвом Слави Стецько і заяву В. Кука (Ю. Леміша) про документи Проводу ОУН в Україні, які 1953 р. ЗП УГВР передало С. Бандері. Тепер Кук твердить, що ті документи були спрепаровані органами КГБ, а Провід ОУН(б) з цим солідаризується. Така заява Проводу ОУН(б) доволі дивна, а твердження Кука загадочне, коли пригадати, що, одержавши ті документи, Бандера прийняв їх як автентичні та заявив, що підпорядковується рішенням з України і вів переговори з Л. Ребетом і З. Матлою для поладнання конфлікту. Якщо ж ідеться про теперішні твердження Кука, то треба брати до уваги, що він, як досі, ніколи не вияснив, що з ним сталося після його арешту органами КГБ, на скільки він був засуджений і що він робив після звільнення з в'язниці. Сама ж преса ОУН(б) десятиліттями обвинувачувала Кука у зраді, хоч документів на це не подавала. Щойно в останніх місяцях діячі ОУН(б) нав'язали співпрацю з Куком, так що він міг публічно виступати на організованих ними громадських і політичних імпрезах. Якщо йдеться про ЗП УГВР, воно ніколи не мало підстав сумніватися в автентичності документів, які воно одержало з України 1953 р. і які передано Бандері“.

„Роз'яснення“ В. Кука середовище ОУН(б) під керівництвом Слави (Анни) Стецько старалось інтерпретувати як величезний політичний успіх для себе і глибокий удар для ОУН за кордоном і ЗП УГВР, щоправда, дещо „притуплений“ тим, що В. Кук не опрокинув фактичного поновлення уповноважень для ЗП УГВР і Генерального Секретаря зовнішніх справ.

Водночас це була „моральна реабілітація“ для В. Кука збоку цього середовища (ОУН-КУН), яке, зокрема після публічного оголошення „Роз'яснення“, цілковито змінило - внутрі і назовні - оцінку особи В. Кука і його дотеперішню репутацію, що нею він в них „втїшався“. Як дехто в Україні твердив, В. Кук „окупив себе“ цілево таким „роз'ясненням“ і одержав від них „морально-політичне прощення“. Попередній, давніший, особистий і політичний, негативний портрет - відразу перемальовано на „матово“ позитивний, якщо не яскраво позитивний. До цього часу В. Кука в ОУН(б) представляли, як того, який ще в 40 рр. викликав підозріння, мав „ліві тенденції“, був головним ініціатором і архітектором відходу ОУН від націоналістичних позицій на III НВЗУН і пізніших конференціях ОУН в Україні, в напрямі до соціалізму і нео-комунізму; був „непевний“ ще перед своїм „ніби-то“ арештом, ба більше, навіть вже раніше мав мати пов'язання з радянською безпекою, на її доручення прислав рішення про осуд Бандери і створення Колегії Уповноважених; „по всій правдоподібності“ Кука „завербували“ ще під час його діяльності на Сході України під час німецької окупації і т. д. і т. п. До речі, подібні слухи помагали поширювати теж деякі кола ОУНМ.

Дехто вважав, що В. Кук, дійсно, був на службі радянської безпеки „може й“ ще перед приходом Радянської армії з поворотом в 1943/44. До таких, між іншим, належала відома правозахисниця Оксана Мешко. Згідно з її твердженнями, В. Кук був пов'язаний з радянськими органами „доволі довго“, він сам зголосився до неї за радянських часів, покликаючись на її сестру і двох племінників Оксани з Дніпропетровська, що їх обох там чекісти арештували і знищили, мовляв на основі „зізнань“ В. Кука. За її ж твердженням, вже в дисидентський період, В. Кук приходив до неї з „порадою“, щоб вона і її оточення заперестали свою антирадянську діяльність. Сам Кук мав знати про те, що О. Мешко обвинувачувала його в агентурному пов'язанні з КГБ. Цього, зрештою, вона перед ним не скривала і мала навіть прямо, ввічі йому говорити: „Василію Степановичу, Ви напишіть спогади, для історії напишіть як вони Вас розкололи, щоб була наука...“

Після опублікування „Роз'яснення“ з травня 1991 р., про всі ці справи і підозріння вже більше в середовищі ОУН-КУН не говориться. Тим не менше, на маргінесі треба, однак, згадати, що незалежно від „громадської реабілітації“, що її

одержав В. Кук від ОУН-КУН, сам В. Кук повинен повністю в'ясувати всі справи, пов'язані з його діяльністю і життєвими перепетіями, підпільного і після-підпільного періодів, аж до наших часів, щоб не давати приток і нагод для всякого рода спекуляцій, припущень, закидів і т. п. Це передовсім є в його особистому інтересі і, без сумніву, важливим і konieczним теж і для історії.

Якщо йдеться про реабілітацію В. Кука середовищем КУН-у, то вона й закінчилася на її особисто-громадській стороні і не вийшла поза неї. Реабілітація не перейшла з "особисто-громадської" в правно-політичну; „морально-громадське прощення“ чи „очищення“ з благословення КУН-у не привело навіть в самому КУН-і до відповідних політичних і організаційно-інституційних висновків і наслідків, які мали б виходити із факту його постів і функцій в минулому, як останнього Голови Президії УГВР, Головкама УПА і Голови Проводу ОУН. І виглядає, що сам Кук з такою постановкою погодився...

Все обмежалося до „допущення“ його до виступів на різних конференціях і з'їздах, його участі у відзначуванні тих чи тих річниць, привітів, крісла в тій чи тій президії, чи побіч пані Стецько чи іншого партійного достойника, (яким, з їхнього боку, теж на тому залежало) і т.п.

На кінець варто згадати, що В. Кук додав ще свій вклад у арсенал тих, які весь конфлікт і його причини хотіли б пояснити не засадничими програмними і концепційно-політичними причинами, а всякого рода вторинними, зовнішніми і „механічними“ факторами, такими як вплив і розгри різних спецслужб і т. п. Подібно, як дехто пробував у свій час суть конфлікту 1939/40 рр. звести до справи Архіву Сеника, що його чеська контррозвідка передала польській, пов'язаною з тим аферою Барановського, „махінацій“ Ріка-Ярого тощо. Для уточнення, очевидно, слід сказати, що, якщо у першому конфлікті /1939/41/, головну роль у його розвитку відіграли, по суті, не програмні справи, а питання стратегії і практичної політики, то в другому - на першому місці треба поставити якраз ідейно-програмні розбіжності. Інша річ, що в обох випадках, попри політичні елементи, до них долучались психологічні, особисті, зовнішні і т. п.

VIII. Два „Прологи“

На самому початку треба зазначити, що мова йде про „Пролог“ не як одну інституцію, але про дві інституції, з тією самою назвою, але засадничо різні, навіть, якщо другий „Пролог“ назвою і „генетично“ пов'язаний з першим.

Перший, властивий „Пролог“, як дослідно-видавниче товариство, був заснований на початку 50 рр. в США і офіційно зареєстрований в Нью-Йорку. Свою працю він проводив не лише у якнайтіснішому пов'язанні з Генеральним Секретарем закордонних справ М. Лебедем, ЗП УГВР і пізніше Середовищем УГВР, але, по суті, був спільним центральним органом тих інституцій. Засноване в тому ж часі Українське Товариство Закордонних Студій (УТЗС) в Мюнхені було формально, всилу правних вимог, відповідником „Прологу“ в Німеччині, а на ділі його філіялом. В такому стані „Пролог“ діяв до 1990 року. Від 1991 р., формально від серпня 1991 р., діяв вже другий „Пролог“. Перший „Пролог“ перестав фактично діяти ще перед серпнем 1991 р., тобто ще заки його „офіційно“ „метаформозовано“ у „Пролог“ н. 2.

Для повного зрозуміння і осмислення центральної вагомості „Прологу“, (властивого) у цілісній структурі ЗП УГВР і опісля Середовища УГВР потрібно дещо докладніше з'ясувати завдання і діяльність цієї інституції. В додаток до того, що вже сказано про „Пролог“ в одному з попередніх розділів, постараємось дещо ширше нарисувати параметри і зміст діяльності „Прологу“ в різних ділянках.

Почнемо з видавничої діяльності, в центрі якої стояло видавництво „Сучасність“ і „Пролог“, тобто одно видавництво, яке випускало свої видання під обома назвами, причому в-во „Пролог“ фірмувало, звичайно, серію „Суспільно-політичної бібліотеки“. Але немало книжок на суспільно-політичну тематику появилось теж під фірмою „Сучасності“ і навпаки. Як всебічною і масштабною була діяльність самого тільки видавництва „Сучасність“ - „Пролог“ можна почитати в енциклопедичній записці „Дещо з історії в-ва 'Сучасність'“ Івана Кошелівця, відомого науковця-літературознавця, публіциста і довголітнього редактора журналу „Сучасність“. Він пише:

“3 січня 1951 у Мюнхені почала виходити двотижнева газета „Сучасна Україна“ з головним наставленням інформувати про події в Україні. Одним з визначних членів редакції був від початку літературознавець і критик Григорій Костюк. Зокрема він редагував літературну сторінку, в якій багато уваги присвятив питанням відродження 20-их років, опублікувавши низку портретів діячів того часу.

Під кінець того ж року Костюк виїхав до США і його обов'язки в „Сучасній Україні“ перебрав Іван Кошелівець. З липня 1955 літературна сторінка відокремилась у формі „Української літературної газети“, яку редагували І. Кошелівець і Юрій Лавріненко.

З січня 1961 на базі цих двох газет почав виходити місячник „Сучасність“, як і попередні видання, з наставленням загальноукраїнським, без пов'язання з якоюсь партією. Журнал був і лишився з настановою на наświetлення загальнокультурних проблем, але містив також багато загально-публіцистичних матеріалів.

В „У. Л. Г.“ й „Сучасності“ брали участь найвизначніші співробітники діаспори, почавши з представників ще дореволюційної еміграції в особах Володимира Дорошенка й Андрія Жука. З першої пореволюційної еміграції, як називати тільки визначніших, співробітничали в наших виданнях: поет Євген Маланюк, історики Олександр Шульгин, Ілько Борщак, Борис Крупницький, славіст зі світовим ім'ям Дмитро Чижевський, шевченкознавець Павло Зайцев та інші. Але головний кадр співробітників становили представники еміграції 40-их років; серед них славіст і літературний критик Юрій Шевельов, літературознавці Ю. Лавріненко, Г. Костюк, Петро Одарченко, Володимир Державин; поети і прозаїки: Василь Барка, Олекса Ізарський, Ігор Качуровський, Михайло Орест (Зеров), Яр Славутич, Олег Зуєвський, Ігор Костецький. Велике число вихідців з західних українських земель: письменники - Святослав Гординський, Марта Калитовська, Богдан Кравців, Юрій Стефаник (син Василя), мистці Юрій Соловій і Яків Гніздовський, кілька істориків, серед них Іван Лисяк-Рудницький; громадсько-політичний діяч і вчений, головний редактор „Енциклопедії Українознавства“ Володимир Кубійович. З визначніших публіцистів

Мирослав Прокоп, Іван Майстренко, Анатоль Камінський (автор низки книжок публіцистики).

З часом на сторінках „УЛГ“ й „Сучасності“ почало виступати покоління співробітників, які виросли вже на еміграції. Серед них окреме місце посідає т. зв. Нью-Йоркська група поетів, яка оформилася при наших виданнях: Емма Андієвська, Богдан Бойчук, Віра Вовк, Патриція Килина (родом американка), Женья Васильківська, Богдан Рубчак, Юрій Тарнавський, Марко Царинник та інші. Серед цих нових визначилася ціла плеяда вчених професорів, які активно співробітничать у журналі „Сучасність“: Іван Фізер, Тарас Гунчак, Роман Сольчаник, Григорій Грабович, Роман Шпорлюк та інші; усі вони професори американських університетів. Нове від початку 1989. Поява на стор. „Сучасності“ авторів з України: Микола Рябчук, Леонід Новиченко, Віталій Дончик, Г. Кочур та ін. Слід сподіватися, що число їх збільшиться.

Довголітнім редактором „Сучасності“ з перервами був І. Кошелівець; у перервах короткочасно були редакторами: Вольфрам Бургарт (син Юрія Клена), Юрій Шевольов, Марта Скорупська. З червня 1984 редакцію перебрав від І. Кошелівця Тарас Гунчак.

Паралельно з періодичними виданнями діє книжкове видавництво під тією ж назвою „Сучасність“. Тут годі було б подати бодай приблизний перелік наших видань. З поетів варто назвати видання окремими книжками: Є. Маланюка, В. Барки, С. Гординського, Е. Андієвської, Богдана Бойчука, Б. Рубчака, П. Килини. З прози серед іншого: „Жовтий князь“ В. Барки, роман Е. Андієвської „Герострати“, „Роман про добру людину“, „Роман про людське призначення“, серія повістей автобіографічного характеру О. Ізарського, роман Івана Смолія „Неспокійна осінь“, повість Василя Сокола „Така довга ніч“, повне видання прози В. Домонтовича в трьох томах (це далеко не все). Головніше з літературознавства: „Сучасна література в УРСР“ І. Кошелівця, в його ж упорядкуванні „Панорама найновішої літератури в УРСР“, (два видання, Антологія „Координати“ I-II, сучасна українська поезія на Заході - упорядники Б. Бойчук і Б. Рубчак, два томи „Панорама найновішої літератури в УРСР“ (два видання), два томи статей Ю. Шевельова „Не для дітей“ і „Друга

черга“, збірка статей Г. Костюка „У світі ідей і образів“, його ж „З літопису літературного життя в діаспорі“, „На шляхах синтезу клярнетизму“ Ю. Лавриненка та інше. З дещо іншого слід назвати дві монографії І. Кошелівця: „Микола Скрипник“ і „Олександр Довженко“, дослідження Ю. Шевельова „Українська мова в першій половині двадцятого століття“, збірка документів „Українська громадсько-політична думка в 20 столітті“, І-ІІІ, в упорядкуванні Т. Гунчака й Р. Сольчаника. Видавництво „Сучасність“ видало багато самвидавньої літератури, у томі числі найповніше досі видання поезій В. Стуса „Палімпсести і „Інтернаціоналізм чи русифікація?“ І. Дзюби“.

Видавництво „Сучасність“ видало цей твір І. Дзюби теж поросійськи в 1978 р., а заходами „Прологу“ праця Дзюби появилася англійською мовою в британському видавництві „Вайденфельд енд Нікольсон“, в Лондоні. На цьому місці слід висловити признання і вдячність пок. проф. Вікторові Свободі з Лондону, Англія, який доклав величезних зусиль і труду для підготовки англійського тексту і для знайдення престижного видавця. До речі, І. Кошелівець не згадує у своїй записці про такі видання „Сучасності“ як „Українська інтелігенція під судом КГБ. Матеріали з процесів В. Чорновола, М. Масютка, М. Озерного і ін“. /1970 р./, Валентина Мороза „Есії, листи, й документи“ /1975 р./ та ряд інших праць самвидавних авторів, або про самвидав і правозахисний рух. Якраз видавництво „Сучасність - Пролог“ найбільше видало самвидавних матеріалів з-поміж усіх видавництв в діаспорі. Зупинившись лише на І. Дзюбі, І. Кошелівець переходить до мемуаристики:

„Важливіше з мемуарної літератури: „Спомини“ Йосипа Гірняка; важливі для розуміння атмосфери на Україні в 20-30-их роках відомого тоді в Харкові педагога Юрія Самброса „Шляхи“, „Розмови в дорозі до себе“ І. Кошелівця, „Музичними шляхами“ Василя Витвицького. Тільки дещо з перекладів: Самюель Бекет, „Чекаючи на Годо“ (переклад Б. Бойчука і Ю. Тарнавського), Василь Биков, „Мертвим не болять“ (переклад І. Кошелівця), Франсуа Війон, „Життя і твори“ (переклад С. Гординського), Дені Дідро, „Жак фаталіст і його пан“ (переклад І. Кошелівця), Фрідріх Дюрренматт, „Гостина старої дами“

(переклад В. Вовк), Франц Кафка, „Оповідання“, (переклад І. Кошелівця) і багато іншого“.

Крім названої видавничої діяльності „Пролог“ займався дослідно-науковою працею про становище і дійсність в підрадянській Україні і випустив низку аналітичних опрацювань та елаборатів з цієї ділянки, частина яких друкувалась теж в журналі „Сучасність“ та інших виданнях. „Пролог“ був весь час головним джерелом інформації про становище в Україні в різних ділянках народного життя - для діаспори і для чужинського світу. В період правозахисного руху „Пролог“ постачав безперервно матеріали про нього у формі пресових комунікатів чи то „Прологу“ чи „Сучасності“, чи Пресової служби ЗП УГВР.

„Пролог“ видавав періодичне англomовне видання „Вибірка з радянської української преси“ (Дайджест оф дзе Сов'єт Юкрєнієн прєсс), яке мало великий попит в колах американських і інших радянологів. „Вибірка з радянської української преси“ появлялася якийсь час теж на французькій мові, у Франції і Бельгії. З неперіодичних видань слід згадати часопис „Пролог“ на англійській мові, деякі числа якого друкувались теж на французькій і португальській (для Південної Америки).

Водночас „Пролог“ займався зовнішньо-політичною діяльністю і в тому відношенні був організаційно-оперативним, діловим штабом чи апаратом Секретаря зовнішніх справ УГВР і цілого ЗП, тобто фактичним „міністерством“ чи „секретаріатом зовнішніх справ“.

Далі, у віданні „Прологу“ находилися зв'язки з Україною і всебічна моральна і політична допомога українському народові на Землях у його боротьбі за державну незалежність. Був це один із найбільш важливих і водночас найбільш сензитивних відтінків діяльності.

Слід теж згадати про окрему пропагандивну акцію, в контексті якої відбувалося виготовлення спеціальних „ліліпутних“ (малорозмірних) книжок і інших матеріалів на дуже тонкому папері, перекидка їх в Україну всіма можливими способами (у свій час теж воздушними баллонами); контакти з українською людиною теж поза Україною - туристами, відвідувачами, професіоналами, дипломатами; проведення різних заходів на міжнародних конференціях, з'їздах, олім-

п'ядах, конгресах, виставках і інших імпрезах, що в них брали участь представники УРСР і т. п. Основним прицілом, однак, залишився завжди народ на Рідних Землях, українська людина на місці, в Україні.

І накінець: „Пролог“ був головним джерелом фінансів, без яких була б неможлива так широко закросна і розбудована, всестороння праця.

Якщо ж йдеться про формальне, організаційно-інституційне пов'язання „Прологу“ з Секретарем зовнішніх справ УГВР і ЗП УГВР та його „нішу“ в існуючій цілісній системі, то воно було до початків 80 рр. чисто функціонально-персональним і здійснювалося шляхом низки своєрідних „персональних юній“, які взаємно схрещувалися. Так, наприклад, М. Лебедь, Генеральний Секретар зовнішніх справ УГВР був водночас президентом „Прологу“; о. Іван Гриньох, Голова Президії ЗП УГВР був Головою Українського товариства закордонних студій і членом Управи „Прологу“; Мирослав Прокоп був Головою Президії ЗП УГВР і Президентом „Прологу“; Дарія Ребет була членом Президії ЗП і рівночасно заступником Голови Українського товариства закордонних студій, А. Камінський був заступником Голови ОУНЗ і віцепрезидентом „Прологу“ і т. д.

Ця ситуація змінилася з приходом до керівництва „Прологу“ нових, молодших людей на чолі з Романом Купчинським у 80-их роках. Комісія, яку очолював Роман Гльницький, що в її склад входили ще Роман Борковський, Микола Галів, Микола Лебедь, Роман Купчинський і Мирослав Прокоп, остаточно прийняла 7 грудня 1982 р. ряд рішень, які визначали „статутowo“ взаємини між Середовищем УГВР і „Прологом“. Серед них м. ін. були наступні:

- „1. Зверхнім органом видавничо-дослідного товариства „Пролог“ є Закордонне Представництво УГВР.
2. На чолі „Прологу“ стоїть Управа. Вона складається з голови і двох членів. В потрєбі її склад можна поширити до 5 осіб.
3. Голову „Прологу“ вибирає Президія ЗП УГВР після вислухання опінії урядуючої Управи „Прологу“.
4. Президія ЗП УГВР вибирає також членів Управи „Прологу“, враховуючи при тому опінію і рекомендації новообраного голови „Прологу“.

Такі самі принципи взаємин між Середовищем УГВР і „Прологом“ потвердила Президія Середовища УГВР своєю ухвалою з 14 серпня 1989 р., в якій читаємо:

„Президія Середовища УГВР вибирає голову „Прологу“ на час двох років і, на його пропозицію, інших членів Управи „Прологу. Управа „Прологу“ діє як колективний орган. Голова „Прологу“ періодично звітує про пляни і діяльність „Прологу“ перед Президією Середовища УГВР, а організаційні проблеми діяльності „Прологу“ його голова устійнює з головою і заступником голови Президії Середовища УГВР. В порозумінні з головою „Прологу“ Президія Середовища УГВР може покликати до звітування також інших членів Управи „Прологу“.“

Ці рішення і ухвали не запобігли, однак, кризі, яка заіснувала у відносинах між Середовищем УГВР і „Прологом“ на переломі 1990/91 років і яка своїм корінням сягала якраз „переломових“ років 1980/81, коли прийшла нова Управа на чолі з Романом Купчинським.

Весною 1991 р. тодішній президент „Прологу“ Р. Купчинський повідомив Президію Середовища УГВР про те, що „Пролог“ не розпоряджатиме більше дотеперішніми сталими доходами і свою дальшу діяльність, зокрема видавничу, мусить відповідно обмежити до рамок капіталу, який є до його розпорядимості, (у висоті „згрубша понад 1 мільйон амер. доларів“). При тому він, однак, відмовився подати точніші інформації про заіснувані труднощі, як і про плани щодо майбутньої діяльності.

В березні 1991 р. кінчалася чергова дворічна каденція Р. Купчинського на пості президента „Прологу“, рівночасно він вже готувався на працю в Радіо „Свобода“ і треба було обрати нового керівника на його місце. Президія Середовища УГВР плянувала висунути кандидатуру Петра Содоля, який до того часу заступав Р. Купчинського. Водночас Президія Середовища вимагала від Р. Купчинського звіту про фінансовий стан „Прологу“. Не отримавши таких інформацій, Президія Середовища вибрала двох членів Президії Середовища - Миколу Галіва і Євгена Стахова, - як уповноважених одержати стосовні дані від бухгалтера „Прологу“ (він же касир) -

Стефана Вельгаша та запропонувала Управі „Прологу“ включити обох в склад формальних уділовців „Прологу“. Слід зазначити, що весь час уділовці були тільки формальними, а не фактичними власниками уділів. Обидва рішення були прийняті в присутності і за згодою Р. Купчинського і П. Содоля, які були членами Президії Середовища УГВР.

На двох перших зустрічах з С. Вельгашем, він частинно вияснив фінансовий стан „Прологу“, який був таким, що вповні забезпечував і надалі порівняльно великі можливості продовжувати працю „Прологу“ в найближчих роках. На наступній зустрічі ситуація, а точніше постава Управи „Прологу“, змінилася. Показалося, що керівники „Прологу“ не є готові говорити далі про його фінанси і трактують це питання виключно як справу самої тільки Управи та у цілому щодо взаємин між Середовищем і Управою „Прологу“ займають відмінне становище від дотеперішнього.

16 серпня 1991 р. „Управа Прологу“ анулювала самочинно попереднє рішення про введення М. Галіва і Є. Стахова в склад формальних уділовців „Прологу“, а у заяві з цього ж місяця заперечила і відкинула обов'язуючу постанову про те, що Управу „Прологу“ вибирає Президія Середовища УГВР. Ба більше, нав'язуючи до реєстрації „Прологу“ як корпорації в минулому, в якій уділовці були тільки формальними власниками уділів, члени Управи „Прологу“ зареєстрували „Пролог“ і перетворили себе на корпорацію не лише формальних, а й фактичних власників.

„Новий статус“ і стан „Прологу“ члени Управи визначили у своїй заяві з серпня 1991, в якій сказано:

„Від 1968 р. „Пролог“ офіційно зареєстрована комерційна корпорація, легальними власниками якої є її уділовці. Теперішні уділовці корпорації прийняли постанову про те, що уділи корпорації не є і не будуть їх приватною власністю і що їх уділи не можуть бути передані в спадку їхнім родичам чи бути продані іншим особам. У випадку резигнації, смерті чи фізичної неспроможности, уділи переходять у власність корпорації (за згодою активних уділовців можуть бути передані новому (-им) уділовцеві (цям)).

Керівним органом „Прологу“ є її Рада Директорів. Її членів вибирають уділовці. Рада Директорів керує тим, що а. устійнює основні напрямні діяльності корпорації і їх

перевірює та б. вибирає її президента, який керує діяльністю корпорації та несе відповідальність за неї перед усіми податковими і урядовими чинниками“.

У згаданому рішенні Управи з 16 серпня 1991 сказано також, що уділовцями „Прологу“ є Р. Купчинський, П. Содоль, С. Вельгаш, Ю. Маївський.

У відповідь на це, у своїй заяві з 6 вересня 1991 р. Президія Середовища УГВР, посилаючись на підпорядкованість „Прологу“ Президії Середовища УГВР, згідно з документами ще з 1982 року і пізніших років та існуючий дотепер узус, осудила і відкинула такий поступок Управи „Прологу“, назвавши його самовільним порушенням та вимагала негайного уневажнення стосовного потягнення. Цю вимогу Управа „Прологу“ повністю зігнорувала і не дала жодної відповіді. Такою ж була відповідь „Управи“ на численні спроби Голови Президії Середовища УГВР М. Прокопа та інших членів Президії одержати вияснення щодо фінансового стану „Прологу“ і його дальшу діяльність та привернути взаємини між „Прологом“ і Середовищем УГВР у нормальний стан. Лише в листопаді 1992 р. П. Содоль, як Голова Управи „Прологу“, телефонічно повідомив М. Прокопа, що „Пролог“ зазнав в останньому часі поважні матеріальні втрати, але не пояснив ближче з якої причини, чи причин, і як це сталося. Вміжчасі були „чутки“, що „Пролог“ прогорів на закуші якихось фільмових та відеоапаратів і „бізнесі“, пов'язаному з ними. З боку „Управи“ ніхто цього не підтвердив.

Тим не менше, М. Прокоп продовжував далі заходи, щоб змінити становище Управи нового „Прологу“ і унормувати відносини між „новим“ „Прологом“ і Середовищем, помимо наявної обструкції, ігнорування, відмовчування і затягування та відволікування справ збоку Управи „нового“ „Прологу“. Такі старання і намагання збоку Президії Середовища, і зокрема самого М. Прокопа, тривали „добрих“ чотири роки.. Остаточо, наприкінці 1994 року стало ясным, що дальші розмови і спроби нічого не дадуть, а зрештою, П. Содоль і так не збирався їх продовжувати. Це означало, що „Пролог“ перестав бути властивим „Прологом“ ще в серпні 1991 р. з моментом, коли П. Содоль і його співробітники, з допомогою Р. Купчинського, перевели себе в позицію не тільки правно формальних, а й фактичних власників уділів попередньої

інституції „Пролог“, тобто стали власниками „Прологу“. Але це вже не був попередній „Пролог“, властивий „Пролог“ чи перший, а „Пролог“ н. 2. Коротко: „Пролог“ зліквідували ті керівники, які прийшли у 80-их роках. Зламавши принципи, засади і постанови, які визначали взаємини між „Прологом“ і Середовищем УГВР впродовж довгих років та перекресливши одностороннім нелегальним самовільним кроком ухвали, що їх вони самі схвалювали, П. Содоль і його колеги привласнили собі і фірму „Прологу“, і все його майно. Їхні твердження, що, мовляв, вони не трактують „Пролог“ як їхню приватну власність, були незграбним „фіговим листком“ для прикриття нелегальної акції, внаслідок якої вони перетворили себе на посідачів і володільців уділів, тобто створили приватну „лавочку“, над якою немає жодної, ні політичної, ні громадської контролю. Це зафіксувала відповідно Конференція Середовища УГВР, яка відбулася в березні 1993 р. в Нью-Йорку:

„Розглянувши питання взаємин між видавництвом „Пролог“ і Середовищем УГВР, Конференція Середовища УГВР стверджує, що видавництво „Пролог“ тепер діє як незалежна видавнича корпорація поза політичною структурою Середовища УГВР“.

Помимо цієї резолюції, Президія Середовища, а конкретно її Голова М. Прокоп, як вже вище згадано, робив дальші спроби розв'язати позитивно заіснувавший конфлікт. Тим більше, що „новий Пролог“, чи „Пролог“ н. 2, перебравши для себе майно попереднього „Прологу“, задержав в своїх приміщеннях Архів ЗП УГВР і Середовища УГВР, який роками переховувався в „Пролозі“. Ця справа набрала окремої гостроти зокрема після того, як з Архівом почали діятись доволі дивні „містерії“, в роді того, що раптово матеріяли ЗП УГВР і Середовища УГВР, які були позначені печаткою ЗП УГВР, почали назовні появлятися з печаткою „З Архіву Генерального Секретаря УГВР для зовнішніх справ М. Лебеда“...

До речі, не можна поминути тут ролі М. Лебеда, яку він відіграв у трансформації „Прологу“ у приватну корпорацію. Від початку він підтримував акцію пп. Р. Купчинського і П. Содоля - всамперед „діловою“ мовчанкою, а потім вже

одверто голосно. Не треба доказувати, що така підтримка М. Лебеда була дуже на руку новій Управі „Прологу“ і вони її вповні використали. Це, бодай якоюсь мірою, „заступило“ їм хвилево політичну базу, що її попередньо „Пролог“ мав у Середовищі УГВР. Дехто вважає, що ледви чи без допомоги М. Лебеда, Управа „Прологу“ була б пішла на стосовну акцію. М. Лебедь був для них також громадською псевдо-резервою і „моральним захисником“ назовні, на випадок, якщо б ця справа вийшла скандалом на громадський форум. Чим руководився у тому М. Лебедь - важко сказати. Перевсім треба нагадати, що якраз на цей час припадає початок серйозної хвороби М. Лебеда, яка доволі скоро і швидко прогресувала.

Треба тут теж враховувати „політичний менталітет“ М. Лебеда, який належав до того рода політичних діячів, які мали виразний нахил і звичку проводити свою діяльність при допомозі власних „лавочок“, складених з особисто відданих їм людей, і без контролю та втручання „ззовні“, чи пак „збоку“. У такій постановці вони бачать запоруку дієвої оперативності. Треба припускати, що хвороба Лебеда цю тенденцію в нього тільки скріпляла і таку „власну лавочку“ він хотів, мабуть, бачити в „новому“ „Пролозі“. Тобто він себе бачив у ньому фактичним керівником, навіть, якщо назовні залишався в позиції „сірої еміненції“. На жаль, у своїх планах і замірах він перерахувався. Знову ж, мабуть, у тому в основному заважи-ла його недуга.

Можна пояснювати таке поступовання М. Лебеда теж тим, що він вважав, що „Пролог“ „пропаде“ так, чи інакше, і, що тільки він особисто зможе ще його врятувати, чи радше зберегти що ще можна буде спасти...

Не зміг на нього теж вплинути його товариш по боротьбі і праці ще в Краю - М. Прокоп, помимо всіх його старань.

Власне, не можна не згадати того, що якраз М. Прокоп виказав взагалі просто понадлюдську дозу терпеливості, толеранції, доброї волі, спокою та максимум зусиль і труду, щоб позитивно поладнати справу „Прологу“. І він вірив до останнього часу, що це йому вдасться. Коли ще в 1990 і 1991 рр. бралось до уваги різні „гіпотетичні припущення“, М. Прокоп їх відкидав, по-перше з чисто етичних моментів - він вірив в це що він називав людською чесністю і громадською моральністю (він часто, наприклад, покликався на пластовий

стаж П. Содоля), а по-друге, він вказував на те, що без Середовища УГВР „Пролог“ позбавить себе всякої політичної дієздатності і не зможе проводити будь-якої політичної діяльності. І по-третє: пов'язання „Прологу„ з Середовищем тільки скріплювало його в усіх ділянках праці.

Іншими словами, в його розумінні, члени Управи „Прологу“ мусять здавати собі справу з цього, що Середовище є для них потрібним і щоб діяти політично, і користати з його людського потенціалу, задержуючи рівночасно власну повну автономію.

Немає сумніву, що цей аргумент був логічним і переконливим, але вся біда в тому, що Управа „Прологу“, як показалось, зовсім не збиралася продовжувати політичну діяльність... А в найкращому разі, якщо і збиралась, то вважала, мабуть, що посідаючи фінанси і архів, вони зможуть її вести без Середовища УГВР, маючи ще й за плечима особу Генерального Секретаря УГВР для закордонних справ.

Дехто вважав, що „переговорна“ постава М. Прокопа була за м'яка і треба було від самого початку „ставити справу руба“, не боячись того, що у випадку негативного становища Управи, прийдеться цю справу видвинути на публічний форум і „поставити всі крапки над і“.

Невдача із поладнанням „прологівського конфлікту“ була важким ударом не тільки для самого „Прологу“ і Середовища УГВР, а й особисто болючим розчаруванням для Голови Президії й інших членів Президії.

Тим більше, що в крутежі тих „прологівських пертурбацій“, вже в січні 1992 р. журнал „Сучасність“ що його вміжчасі перенесено в Україну, де він став спільним виданням Республіканської Асоціації Українців (РАУ) і видавництва „Сучасність“, наділі втрачав свої дотеперішні інституційні пов'язання і з „Прологом“, і з Середовищем.

Щодо Архіву ЗП УГВР і Середовища - то до часу, коли пишуться ці рядки ця справа неполаднана. Незалежно від того, що Конференція Середовища УГВР, яка відбулася 8 і 9 квітня 1995 р. в Нью-Йорку, винесла була окрему постанову в цій справі. В ній, між іншим, сказано, що

„Конференція Середовища УГВР ствердила, що ті документи організованої визвольної боротьби у 1940-их і 1950-

их роках, які були вислані УГВР, ОУН, УПА в Україні до ЗП УГВР і які зберігаються у видавництві „Пролог“, належать Середовищу УГВР, яке є правним наслідником ЗП УГВР“.

ІХ. Стратегія мирної революції

Із закінченням збройної підпільної боротьби в першій половині 50 рр. постало запитання - що далі ? Тобто, якою має бути дальша боротьба народу за його національне і соціальне визволення і якою має бути стратегія цієї боротьби. Конкретно - чи помимо свіжої програної і величезних втрат, що їх поніс під час і після війни народ і сам визвольно-революційний рух та після певної передишки, ця боротьба має продовжатися в нових умовах революційним шляхом, тобто шляхом класичної, насильної революції, а чи потрібно шукати якихось нових заходів, засобів і методів боротьби. Іншими словами, якою має бути боротьба і її стратегія в сучасних обставинах і на майбутнє.

Прихильники „перманентної революції“ вважали, що вона й надалі має бути єдиним шляхом, на якому можливим буде успішне завершення визвольного процесу. Тобто тільки відновлення підпільної боротьби і її поширення пізніше з політичної теж у збройну площину, є одинокою реальною стратегією визвольної політики.

На еміграції речником такої політики і стратегії були ЗЧ ОУН (ОУНб), які весь час намагалися відродити, заложити і розбудувати підпільну мережу в Україні, незважаючи на те, що в нових умовах радянської дійсності, в обставинах масової пенетрації і контролі суспільства органами безпеки, перспективи і шанси такої революційної діяльності були мінімальні, а то і ніякі. Дехто із експертів в ділянці безпеки вказував на те, що в загальному майже кожний шостий дорослий громадянин в Радянському Союзі мав таке чи інше відношення до агентурного нагляду збоку органів. Якби воно не було, реальним фактом залишався стан суспільства, при якому воно було під повсюдним „пилним оком“ безпеки. Нічого дивного, що в таких обставинах треба було завжди рахуватися з тим, що всякі спроби розбудувати ширші антирежимні підпільні мережі, скоріше чи пізніше, спенетрує і брутально знищить режим.

Це з одного боку, а з іншого: безпосередньо після знищення підпільного збройного руху в 50 рр. і загального змучення населення терором органів безпеки, психологічно не було практично ґрунту для розбудови підпільної револю-

ційної мережі, а у всякому разі не було перспектив для того рода боротьби.

Ба більше: відновлення підпільної революційної боротьби в таких обставинах грозило не скріпленням, а навпаки дальшим послабленням національного потенціалу, посиленням процесів психологічного виснаження народу і використання тих факторів для дальшої інтенсифікації своєї політики утиску, закабалення і русифікації збоку Москви.

Коротко: в цих умовах стратегія „перманентної революції“, тобто насильної революції, була недоцільною і треба було шукати нових методів боротьби. Підтвердженням того були спроби ЗЧ ОУН (ОУНб) розбудовувати свої підпільні структури в Україні, які, як правило, падали жертвою пенетрації і контролі та ліквідації органами совєтської безпеки. Серед них на окрему увагу заслуговує афера лікаря Святослава Панчишина у Львові, найбільша своїм масштабом.

14 вересня 1988 р. в Києві на пресовій конференції МЗС УРСР і Спілки письменників України (СПУ) КГБ розкрив свою контррозвідочну операцію „Бумеранг“, що її на спілку з польською безпекою (УБ), він проводив проти ЗЧ ОУН 20 років. Весь цей час КГБ і польський уряд безпеки (УБ - Ужонд безпеченства) організовували і керували „націоналістичним підпіллям“ ЗЧ ОУН, яке діяло в Україні і частинно в Польщі, що його очолював лікар С. Панчишин, співробітник КГБ. Він і вдержував „постійні зв'язки“ з Проводом ЗЧ ОУН через Польщу і безпосередньо. „Підпілля“ так успішно працювало, що за „пророблену величезну революційну діяльність“ С. Панчишина назначено членом Проводу ЗЧ ОУН, Головою Організаційного Суду і керівником СБ (Служби безпеки) в Україні та нагороджено „за заслуги“ Золотим хрестом ОУН і медаллю ім. Степана Бандери.

Подібно, підібраний КГБ „журналіст“ Юрій Іванченко, який очолював Київську мережу, був удостоєний теж Золотого хреста ОУН. Таксамо, за видатні заслуги Т. Білінського, який між іншим, стрічався з Іванченком в Польщі, рівнож нагороджено Золотим хрестом і срібною медаллю ім. С. Бандери.

Як писала газета „Известия“ з 15 вересня 1988 р.,

„два десятиліття 'буремна діяльність' ЗЧ ОУН в Україні була не просто фікцією - вона контролювалась тими, хто

відповідав за державну безпеку.. Були виявлені і нейтралізовані понад 20 емісарів, які прибули до нас з паспортними громадян США, Англії, ФРН і Франції. В надійні руки попала 'література' і 'техніка', грубі суми радянських грошей і валюти..."

Ціла операція почалася ще за керівництва ЗЧ ОУН Ярославом Стецьком і продовжувалася за Василя Олеськова, його наступника. Центральну роль у зааранжуванні цілої операції з боку ОУНб мав відіграти Ілля Дмитрів, член Проводу ЗЧ ОУН, проживаючий в Англії.

Револьюційна діяльність і її успішне завершення визначається в основному трьома факторами, які, при відповідній комбінації, гарантують перемогу над ворогом. Це є сила власного револьюційного потенціалу, слабкість ворожого потенціалу і міжнародна кон'юнктура.

В умовах, які заіснували після знищення українського визвольно-підпільного руху в 50 рр., цей „стратегічний трикутник“ вимагав нового осмислення і узмістовлення поодиноких факторів у ньому. В новій обстановці не було передумов для організування нормального підпільного руху і цей головний вимір револьюційного потенціалу треба було виповняти новим змістом, відповідно до існуючих вимог і можливостей. Тим більше, що і в самій боротьбі, складеній з наступальної і оборонної стратегії, із знищенням підпілля, точка ваги недвозначно пересунулася в оборонну площину і то скеровану не лише на оборону самого руху, а й українського потенціалу взагалі.

Терор і русифікація набрали таких розмірів і інтенсивности, що треба було повсюдно боронити українську субстанцію на всіх відтинках та позиціях, в усіх ділянках народного життя - в освіті, культурі, науці, промисловості, індустрії, сільському господарстві, в адміністрації, партії і т. д. Йшлося про те, щоб зберегти українську людину і зберегти та скріпити її позиції на всіх щаблях і у всіх площинах суспільного життя, не допустити до тотальної її асиміляції, зрусифікування і зтероризування.

І водночас скерувати в таких обставинах загального утиску - викликане ним невдоволення, роздраження, ворожість, пасивний опір, внутрішнє протистояння - в русло певної сус-

пільної антирежимної динаміки, яка б зуміла не лише допомогти у збереженні і скріпленні нашого становища, а й перейшла у силовий фактор політичної дієздатності і значимости, по своїй потенційній потужності співмірний з революційним. Причому, враховуючи за всяких умов, оперативну силову спроможність органів безпеки ворога, застосовувати такі легальні, півлегальні і нелегальні організаційні заходи і засоби, які робили б цю суспільну динаміку якнайбільш імунною на ворожі удари. Іншими словами, йшлося тут про витворення і консолідування певної „неорганізованої організованості“, чи „безструктурної організованості“, яка щойно при повному ослабленні ворожого потенціалу, могла б перейти у виразно організовані форми. Коротко: через застосування відповідних гнучких прийомів і механізмів „безструктурної організованості“, виповнити ними власний силовий потенціал в стратегічному трикутнику, що про нього вище була мова.

(Докладніше про це дивись книжку автора „Між двома революціями“, В-во „Сучасність“, 1974 р., стор. 142-187).

В центрі цієї стратегії була ставка на українську людину усюди, де можна було на неї ставити. У висліді - з одного боку ставка і розрахунок на легальні, „півлегальні“ і нелегальні правозахисні рухи, антирежимні культурологічні формування і тренди, протести, страйки і громадянський спротив в економіці і т.п., а з іншого - на еволюційні антирежимні прояви і тенденції в партії і адміністрації.

У підсумку: перестановка із стратегії класичної, насильної революції на стратегію еволюційної, „мирної революції“. Замість широкомасштабної підпільної мережі насильної революції - широкомасштабна антирежимна суспільна динаміка з її зрізничкованими механізмами неорганізованої чи безструктурної організованості. На маргінесі згадаємо, що в той же час дехто в діаспорі ще далі обстоював актуальність і виключність насильної революції і відкидав еволюційні прийоми і методи боротьби. Наприклад в „Бюлетені Проводу ОУН“ (ЗЧ ОУН) ч. 32, 1989 р. сказано, між іншим, що

„З ініціативи та під контролею окупаційних органів постали ново-твори: Народний Рух України за перебудову, Товариство „Пам'ять“, Товариство рідної мови ім. Т. Шевченка. Керівниками перебудовних формацій є дові-

рені вислужники окупантів, які перед українським суспільством представляють себе добрими і щирими українцями...”

А тому їх треба осуджувати і відкидати.

Не завадить тут зауважити, що ще в постановах VI-ї Делегатської Конференції ОУНЗ, яка відбулася 20-21 жовтня 1979 р. у Брадфордї, Великобританія, мовилось, серед іншого, про те, що

„2. Маючи на увазі трагічну ситуацію нашого народу в Україні, посилену русифікацію, перемішування людності, нищення української культури і традицій та організований наступ на самооборонні сили нашої нації - Конференція вважає, що тепер зусилля всього українства в його боротьбі за державну незалежність України мусять бути скеровані на:

- формування і скріплення національної свідомості;
- формування і плекання політичної культури народу як протиставлення до розкладу і дегенерації, народжених системою сучасного режимного тоталітаризму та як забезпечення проти наростання доморослих форм тоталітаризму — лівих і правих;
- сприяння творенню і визріванню неофіційної культури і незалежної суспільної, політичної, релігійної і філософської думки;
- творення неформальних „неорганізованих“ громадських структур як суспільних баз збереження української субстанції;
- сприяння вирощуванню культурних і політичних еліт, які в оперті на „неорганізовані“ суспільні структури і на свідомість народних мас, могли б зберегти себе і розвинулися;
- підтримування та ініціювання громадських, культурних і політичних починів, які сприяли б поширенню еволюційних і революційних потенцій народу та скріпленню можливостей впливу і натиску на режим“.

І далі мовилось про виразну підтримку Українській Гельсінській Групі і її Закордонному Представництву, в той час, коли, наприклад, її діячі - ген. Петро Григоренко і Леонід

Плющ находились під атаками ОУНб та деяких інших кол. Зокрема було стверджено, що

„3. Конференція вітає постанови Закордонного представництва Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінкських угод в УРСР, яке згідно з дорученням з України від жовтня 1978 року очолюють Петро Григоренко і Леонід Плющ. Конференція висловлює прагнення, щоб усі учасники руху опору в Україні, які опинилися на Заході, включилися в дії цього представництва.

4. ОУНз підтримуватиме ЗП Гельсінкської Групи і всіляко допомагатиме у виконуванні його завдань. ОУНз закликає одночасно інші політичні угруповання діяти також у цьому напрямі.

5. Визнаємо визначені в „Дорученні“ з України від жовтня 1978 року завдання ЗП Гельсінкської Групи, які відповідають завданням ОУНз... “30)

Знову ж, в постановах VIII-ої Делегатської Конференції ОУНз, яка відбулася 7-8 червня 1991 р. в Ноттінгамі, Великобританія, мовилось виразно у 6-ому пункті про те, що

„Нашим першочерговим завданням є докласти всіх зусиль для скріплення демократичних сил в Україні, об'єднаних в Русі, Демократичній партії України, Українській республіканській партії, Партії демократичного відродження України та інших співзвучних їм патріотичних організаціях, об'єднаннях, товариствах. Тільки політика і стратегія „мирної революції“, тобто еволюційні заходи і засоби боротьби, якщо потрібно включно з загальною громадською непокорою і генеральними штрайками, що їх визнає і проводить центр, є єдино правильні і найбільш ефективні в сучасній дійсності в Україні. Тому зміцнення і поширення демократичного центру - це головна передумова нашої перемоги у боротьбі за нашу державність.

В цьому ж контексті ми повинні впливати та нейтралізувати шкідливі заходи збоку деяких еміграційних середовищ, які з метою створення своїх власних партійних причілків в Україні, розбивають єдність українського національного фронту, створюють нові „Збручі“, послаблюють національний політикум та навіть стають розсад-

никами віджилих тоталітарних ідеологічних програм і структур з минулого на Землях. І тим самим дають також аргументи для провокацій КГБ“.

І як сказано далі:

„...Йдеться про те, щоб переконати стосовні угруповання на еміграції, щоб вони заперестали свою дотеперішню „діяльність“ і „допомогу“ Краєві, скеровану на послаблення демократичних сил і цілого національного потенціалу в Україні і відповідно змінили курс своєї політики відносно політичних сил на землях,

... йдеться про те, щоб впливати на існуючі вже за ініціативою і підтримкою еміграційних чинників, різновидні скрайні формації в Україні, щоб вони замість поборювати демократичні сили, включилися у спільний антирежимний фронт, пішли разом з демократами і тим самим зміцнили потенціал нашої „мирної революції“.

Це не означає, що ми виключаємо в майбутньому можливість заіснування такої ситуації, в якій прийдеться нам для досягнення нашої остаточної мети стосувати теж оборонні засоби і збройні заходи, але якраз тому, ми мусимо сьогодні йти шляхом мирної революції, щоб не допустити до передвчасного зужиття наших сил, до їх передвчасного скривавлення, а навпаки - тепер в період еволюційної боротьби доложити всіх зусиль для скріплення наших сил теж і для такої есентуальності, а не для спровокованого передвчасного послаблення і розпорошення. Не забуваймо, що ворог ще доволі сильний, щоб провокувати нас на всякого роду авантюри. Коротко: сьогодні не час на налоскотування емоцій гучними, але пустими фразами про „краву революцію“, про необхідність „залити кров'ю Україну“ і т. п. безвідповідальщину, яка тільки утруднює хід визвольної боротьби, дає зайву зброю ворогові в руки проти нас, і відкриває йому двері до загрозливих для нас провокацій та ударів.

8. Якщо йдеться про саме концептування стратегії і методів боротьби на Землях, то замість імпортування старої і віджилої фразеології і бомбастики з-закордону, еміграція повинна дати свій інтелектуальний і політичний вклад

у розпрацювання українського варіанту „мирної революції...“ 31)

До речі, не треба мішати мирної революції із революцією „згори“, яку, наприклад, пропонували у минулому столітті Александрові II-ому Чернишевський, Бакунін і Герцен, а в наші часи Сахаров - Хрущову і Горбачову.

Мирна революція є соціологічно ширшим і дієво складнішим процесом, який постає, росте і закріплюється на базі виразно антирежимної, а не лише реформістичної, суспільної динаміки - долини вгору, в той час, коли „революція згори“ має протилежне векторне скерування - згори в долину. Очевидно, що революція згори, чи її поодинокі елементи і фази, можуть сприяти мирній революції, але остання є можливою тільки за умов наявності антирежимної суспільної динаміки і її механізмів на всіх рівнях суспільства. Так, наприклад, немає сумніву, що певні спроби Горбачова „оновлювати Радянський Союз“ згори, сприяли розвитку мирної революції, але самі його „реформаторські заходи“, які вирвалися з-під його контролю, ще не творили мирної революції. Якраз мирна революція і вирвала з його рук та розбила реформаторські проєкції його „революції згори“.

Не можна теж поминути того факту, що горбачовській „революції згори“ бракувало одного із основних та вирішальних її елементів - належної розв'язки національного питання. На тому вона й заштыкуляла в першу чергу. Горбачов недооцінював потенціал національних стремлень неросійських народів до власної державности, він не вповні розумів і не сприймав реалістично наростаючу силу національного самовизначення і самоутвердження, що їхнім результатом і символом й стала Біловезька зустріч Єльцина, Кравчука і Шушкевича.

Добрим прикладом успішної „революції згори“ можуть служити докорінні реформи Кемалю Ататюрка на початку 20 рр. нашого століття, внаслідок яких він переставив і переформував Оттоманську імперію з її імперськими консервативними, політичними, релігійними і соціальними структурами у модерну секулярну республіку.

У квітні 1923 р. Кемаль проголосив Маніфест Республіканської народної партії, в якому виклав свої плани щодо політичних реформ, а саме: усунення султанату, запрова-

дження репрезентативного уряду, який мав виводити свою легітимність з суверенітету народу, докорінні адміністративні, фінансово-податкові та інші реформи. Влітку 1923 р. Кемаль приступив до реалізації своїх планів - встановлення Турецької республіки. Штучно створивши урядову кризу, він і його прихильники змусили заскочену зненацька Велику Народну Асамблею прийняти їхній проєкт. У січні 1924 р., вирішивши ліквідувати каліфат, Кемаль знову підготував для цього ґрунт: запросив на військові маневри впливових політиків, журналістів, редакторів і за два дні переконав їх у необхідності ліквідувати каліфат. А вже 1 березня Кемаль представив свої пропозиції Великій Народній Асамблеї, яка, не зчувшись, схвалила їх 3 березня.

Клясичним прикладом мирної революції є розвал Радянського Союзу. Головною прикметою мирної революції є те, що коли клясична, насильна революція змінює докорінно старі владні структури і на їх місце ставить нові, свої власні, то при мирній революції, паралельно з новими структурами, залишаються ще й старі структури. Залежно від того яке є силове відношення між першими і другими, і наскільки ці другі - програмно і дієво - еволюціонують в напрямі перших чи знаходять певну здорову синтезу обох - залежить розвиток і успіх мирної революції. За певних умов, цей процес може піти в напрямі „замороження“ старих структур, що готово дуже негативно відбитися на цілому розвитку мирної революції і привести навіть до витворення мирної анти-революції, як її заперечення.

Розвиток подій в цілому СРСР і зокрема в нас, в Україні в рр. 1980-1990, потвердив доцільність і правильність ставки на мирну революцію, яка своїм корінням сягає чеських і словацьких подій 1968 р.

В трикутнику - сила власного потенціалу, слабкість ворожого потенціалу і міжнародна кон'юнктура - суспільна динаміка у формі „безструктурної зрізничкованої організованості“ вповні сповнила роль її першого рамени. Водночас вона, великою мірою, посприяла послабленню другого рамени - потенціалу ворога. У певних комбінаціях не бракувало теж важливих елементів третього рамени - міжнародної кон'юнктури: включення прав людини, як інтегральної частини у зовнішню політику США і Заходу взагалі, в контексті намагань здійснити Гельсінкські домовлення (помилково дехто старався

вилучити з концепту прав людини національні права), поодинокі фази „холодної війни“, включно з мілітарно-економічним тиском США при допомозі „Стратегічної оборонної ініціативи“ (COI) - сприяли як посиленню антирежимної суспільної динаміки всередині Радянського Союзу, так і послабленню його силового потенціалу. Іншими словами, їхньої ролі у цілісному розвитку мирної революції не можна не враховувати. Отже „холодна війна“ заступила тут „гарячу війну“, як фактор міжнародної кон'юнктури, подібно як силовий потенціал „мирної“ суспільної динаміки заступив силу організованого революційного широкомасштабного руху. При загрозі еventуальної ядерної війни і величезних жертвах в умовах насильної революції (для якої, зрештою, і так не було передумов), це був реалістично найкращий варіант стратегічної розв'язки із усіх можливих.

Х. Діаспоральні організаційні структури і Край

З встановленням Української держави, тобто після проголошення Акту про суверенність 16 липня 1991 року і Незалежності 24 серпня того ж року, накреслились основні напрямні політики поодиноких політичних формацій за кордоном щодо Батьківщини, які й визначали теж дальшу роль і діяльність їхніх організаційних структур на самій українській території. В тому часі ОУН(б) і ОУН(м) почали переносити свої організаційні структури в Україну і тут їх розбудовувати та закріплювати. Інше становище в цьому питанні зайняли ОУНз і Середовище УГВР, які прийняли рішення, що вони будуть далі всебічно допомагати у розбудові і закріпленні Української держави та національно-демократичних сил, без того однак, щоб переносити свої організаційні структури в Україну. Ще раніше, після аналізу становища в Україні і в діаспорі, вони дійшли висновку, що перекидання організаційних структур еміграційних політичних формацій на Батьківщину є недоцільним і навіть шкідливим, з двох причин. По-перше, вони вважали, що у багатоманітному і зрізничкованому політичному житті в незалежній Україні, яке охоплювало весь спектр партійного політикуму - лівого, центрального і правого профілю - кожна закордонна політична формація може знайти свого ідейно-програмного відповідника в Україні, без того, щоб його „дублювати“ і збільшувати механічно вже існуючий доволі чисельний реєстр політичних партій і середовищ ще еміграційними „двійняками“.

По-друге, перекидання партійних організаційних структур з-за кордону означало одночасно перенесення всього конфліктового, негативістичного політичного багажу з еміграції в Україну, тобто перенесення суперечних ситуацій, протистоянь і пересправ, які існували між еміграційними середовищами. А це означало не лише продовження старих конфліктів, а й витворення нових „перегонів“ і протистоянь з існуючими вже в Україні політичними формаціями, „пересмикування“ членства і внесення зайвого замішання з еміграції, загострення міжпартійної суматохи і боротьби та у висліді роздрібнення і послаблення національних сил. Гірке відлуння пересправ між ОУНм і ОУНб-КУН-ом та ОУН в Україні (ОУНвУ), уцімлення національно-демократичних

сил під час виборів до Верховної Ради України, перетягування членства з існуючих вже формацій із застосуванням корупції - це тільки деякі із тих негативних „організаційно-політичних“ наслідків „діяльності“ перенесених з еміграції структур.

Програмний „імпорт“ з еміграції теж не був завжди на рівні потреб, а навпаки він не раз був навіть шкідливим. Так, наприклад, імпортування старої і віджилої фразеології і бомбастики тоталітарного націоналізму чи псевдо-історичних, підстрижених під партійні інтереси, публіцистичних і „наукових“ розвідок та матеріалів - аж ніяк не сприяло розвиткові української політичної думки і практики сьогодення. Методи політичної діяльності, перенесені з діаспори, вилялися дуже скоро передовсім в очорнювання і обвинувачення своїх політичних противників у всіх земських і небесних гріхах, відповідному перекручуванні, замовчуванні і підтасуванні історичних фактів і т. п. На щастя, це взаємопоборювання не набрало було таких гострих форм, як в 1940/41 рр. між ОУНб і ОУНм, а подекуди нові обставини самі заставили „партійних патріотів“ оглядатись на задні колеса і навіть шукати на певних відтинках примирення і співжиття. Хоч знову і тепер не бракувало ще таких „революційних подвигів“, як, наприклад, насильна спроба зірвати Першу конференцію красвої ОУН, відомої пізніше, як ОУН в Україні та Всеукраїнського об'єднання „Державна самостійність України“ (ДСУ) 30-31 січня 1993 р. у Львові, збоку ОУНб С. Стецько.

В протипагу таким „практикам“ ОУНз і Середовище УГВР заступали твердо від самого початку погляд, що еміграція не повинна робити нічого, що розгрівало б внутрішні конфлікти, а навпаки, робити все, що сприяло б і допомагало б консолідаційним і об'єднувальним процесам у нашому політикумі на Батьківщині. І самозрозуміло, тим більше, осуджували стосування будь-яких насильних засобів у змаганнях з політичними противниками.

Доречно вказати, що серед іншого, згадана ОУН в Україні та ДСУ вимагають ще окремого обговорення як показний приклад стосунків і відношень між ОУН в Україні - з одного боку і ОУНб та ОУНм - з другого. Маємо тут паглядний „примір“ організаційно-політичних взаємин між красвим націоналістичним політикумом, репрезентованим в даному випадку ОУНвУ і еміграційним, представленим ОУНб і ОУНм.

Йдеться про те, що ОУНвУ від самого початку була об'єктом „партнерських“ залицянь і „об'єднувальних“ заходів та спроб з боку ОУНб-КУН-у і ОУНм, які, в розумінні керівників ОУНвУ (І. Кандиби і його колег), зводилися наділі до того, щоб ОУН в Україні абсорбувати і в той спосіб зліквідувати, а принаймні повністю собі підпорядкувати. На нашу думку, ці розгри і спроби з сторони ОУН-КУН-у і ОУНм були не лише причиною протистояння і полемічних пересправ цих формацій з ОУНвУ, а й посередньо і безпосередньо спричинилися до того, що ОУНвУ стала об'єктом „ланцюгових“ внутрішніх конфліктів і розколів, які тривають по сьогодні.

Ще 8 квітня 1990 р. Іван Кандиба, відомий дисидент, „напарник“ Левка Лук'яненка, заснував Всеукраїнське об'єднання „Державна Самостійність України“ (ДСУ), яка „ґрунтувалася на базі ОУН бандерівського відгалуження“.³²)

З'їзд ДСУ, в якому взяло участь 147 осіб, в тому числі 67 делегатів, тривав у Львові два дні - 7 і 8 квітня. Обрано Тимчасову Раду в складі 14 осіб, на чолі з І. Кандибою. В Тимчасовій Раді був теж Зенон Красівський, відомий правозахисник і політв'язень, який опісля очолив ОУНб в Україні, точніше в Західній Україні, з доручення Проводу ОУНб в Мюнхені.

Крім нього в Раді були Дарія Гусяк і Ірина Сеник, колишні діячі ОУН, а також Анатолій Лупиніс правозахисник, політв'язень, пізніший діяч УНА-УНСО. Почесним членом Тимчасової Ради став Петро Дужий, один з лідерів націоналістичного підпілля 40 і 50 років, редактор органу ОУН „Ідея і чин“.

Від самого початку ДСУ втішалася політичною і матеріальною підтримкою ОУНб і була властиво її „фронтом“ чи організаційним, легальним відповідником, в Україні. Перші конфлікти між ДСУ і ОУНб заіснували з моментом, коли ОУНб, головно з часу очолення її С. Стецько, намагалася повністю підпорядкувати собі ДСУ і включити її в КУН. „Розв'язка“, пропонована С. Стецько, була в розумінні І. Кандиби і його колег, повним підпорядкуванням красвиків-націоналістів еміграційним націоналістам, які стояли на принципі власного пріоритету, тобто верховенства еміграційної ОУНб. І. Кандиба пропонував створити „спільний провід“ на чолі з красвиком (напр. Петром Дужим, який, до речі

пішов опісля з С. Стецько). Але С. Стецько і її провід на це не погодився.

12-13 грудня 1992 р. на 3-ому З'їзді СДУ в Києві, 102 делегати від осередку ДСУ з 16 областей України, зайняли однозначно негативне, конфронтаційне становище до ОУН-КУН С. Стецько, закидаючи їй, серед іншого, відхід від націоналістичних позицій (мовляв, членом КУН-у може стати представник будь-якої національності), зламання статуту ОУН і т. п.

На цьому ж З'їзді обрано І. Кандибу, який формально став членом ОУН 4 листопада 1992 р., почесним головою ДСУ, а дійсним головою Володимира Шемка. Заступником Шемка став Роман Коваль, редактор „Нескореної нації“. Пізніше Роман Коваль відійшов з „своєю“ ДСУ від І Кандиби, який лишився редактором „Нескореної нації“, а Р. Коваль почав видавати „Незбориму націю“.

Вміжчасі І. Кандиба і його прихильники оформили ОУН в Україні і 30-31 січня 1993 р. у Львові відбулася Перша Всеукраїнська Конференція ОУН в Україні з питань легалізації ОУН, що про неї ми вже вище згадали і яку „босвики“ ОУНб намагалися фізично сторпедувати.

Докладніше про це писав Богдан Чуйко, діяч ОУН-івського підпілля 40 і 50-их років та довголітній політичний в'язень, в окремій записці, яка відповідно віддає „дух“ тодішньої обстановки і атмосфери.

Подаємо її із збереженням оригінальної мови і стилю:

„ХТО І ПО ЧИЙ КОМАНДІ НАМАГАВСЯ РОЗІГНАТИ ВСЕУКРАЇНСЬКУ КОНФЕРЕНЦІЮ З ПИТАНЬ КОНСОЛІДАЦІЇ І ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ, ЯКА ВІДБУЛАСЯ 30-31 СІЧНЯ У М. ЛЬВОВІ ?

Як розповідає голова Стрийського Проводу КУНу, колишній комсорг і агент капітана Стрийського КГБ Ст. Малюги п. Магас, що наказ для розігнання згаданої конференції дала йому голова КУНу (п. Стецько).

Для виконання цього завдання п. Магас залучив референтів КУН-у з оргпитань Зіновія Багрія і Володимира Футерка. Нелегально, без запрошень, з прихованим мегафоном вони пробралися в зал Політехніки, де відбувалася конференція, самовільно захопили трибуну, але звідти їх з ганьбою зігнали делегати.

Звідти ж таку команду отримав і Голова Всеукраїнського Братства УПА, він же самозванець „Хорунжий“, колишній агент Івано-Франківського полковника КГБ Костенка, активіст Мордовського концтабору н. 11 (носив червону пов'язку і співав у концтабірному хорі) Михайло Зеленчук. За вірну службу катам він був дотерміново звільнений з концтабору на 10 років і без перешкод прописаний у Івано-Франківську. Тепер пан Зеленчук пише пасквіль „Останні Сальви“, в яких обчорнює розстріляних кгебістами командирів ОУН-УПА і навіть ще живого Провідника „Куряву“ - Василя Федюка та інших. Доляри діаспори роблять Каїнову справу. Пан Зеленчук ще до початку конференції заготовив і розповсюдив летючку - т. зв. „Заяву“ Всеукраїнського Братства вояків УПА, цитуємо:

„Легалізація ОУН не є санкціонована Проводом ОУН і є не лише не законною, а носить усі прикмети прямої диверсії... Вимагаємо припинення... проведення незаконних, шкідливих і авантюристичних дій, спрямованих на розкол ОУН“.

Але фальшиві летючки п. Зеленчука спростувала газета „Молода Галичина“, - цитую:

„Один з організаторів цієї акції вестеран ОУН-УПА, довголітній політичний в'язень пан Б. Чуйко закликав покінчити з протистоянням різних фондаций націоналістичного руху, забути про поділ на бандерівців, мельниківців, двійкарів тощо: один Бог, один народ, одна Україна і одна ОУН“.

Але консолідація всіх націоналістичних сил і легалізація в Українській Державі колишнім кгебістам, партократам та взагалі окупантам не до смаку: їм вигідніше жити по-старому колоніальному принципу: „Поділяй і владаюй“.

Таку ж команду отримав голова Львівського Братства УПА Сергій Пущик. На виборах він чесно признався, що працював директором і був членом „рідної компартії“ та в УПА ніколи не був. Проте номенклатурник Пущик заліз в упівську форму та ще й причепив до неї медаль учасника „Рейду УПА 1947-1972 рр., в честь 25-ти річчя, яку по п'янці поцупив в учасника Рейду.

Цей компартієць самовільно заліз в Президію і дезорганізував роботу конференції. Його „славне вояцтво“ в особі колишнього вояка УПА, підвипившого Володимира Максимовича організували на конференції бійку.

Таку ж команду дезорганізувати і зірвати роботу конференції одержав і головний редактор КУНівської газети „Шлях Перемоги“ Ярослав Сватко, колишній комуніст із відомим спецдопуском н. 1 на право входити на роботу наукового інституту військового профілю.

Нині він „історик“, автор праці „Доба і Доля“, за яку і отримав посаду головного редактора.

Цей КУНівець обманув присутніх заявою, що в червні 1993 року в Києві відбудеться Великий Збір ОУН, а насправді збір КУНу, якого в народі вже називають „Комуністи Української Нації“. Тому їх номер підшити КУН до ОУН не пройде так само як і Постанова Великого 8-го Збору про співпрацю з комуністами.

При всіх комсомольсько-номенклатурних т е р а к т а х, провокаціях, конференція ветеранів ОУН і вояків УПА з питань консолідації і легалізації в суспільстві залишила помітний слід. Як писав кореспондент „Високого Замку“ пан Козловський: „...в озері завелась щука, яка карасям спати не дасть“.

Настійна вимога часу до будь-якої політичної сили, яка хоче зробити реальний внесок в розбудову української державности, вимагає активної дії. Який Провід вправі забороняти ветеранам ОУН, Юнацтва та воякам УПА, які десяток років воювали в підпіллі, 20-30 і більше років томилися на каторгах, а тепер по силі своїх можливостей хочуть будувати свою державність? Який Провід має право цим нехтувати чи відмовляти і противитися консолідації, єднанню всіх націоналістичних Організацій??

Це можуть робити лише агенти наших ворогів, котрі якимось чином очолили наші організації, спілки, братства, редакції, а навіть якось були обрані народними депутатами.

Ми ветерани ОУН в нашій рідній країні, з якої ніколи не дезертирували, не покидали його добровільно в часи неволі, не залишали свій народ на милість окупантів, не співпрацювали з окупантами і сьогодні ми не підвладні ніяким комуно-московським, на скору руку зліпленим

структурам, які по волі панів з діаспори почали називати себе „націоналістичними“.

Ми питаємо Вас з якого то часу комуно-комсомольська братія стала націоналістами ще й ОУН-івцями ???“

Конференція обрала Головою ОУН в Україні Миколу Сливку. Від 17 листопада 1993 року ОУНвУ діяла як зареєстрована легальна політична формація, паралельно і вже раніше зареєстрованою як громадська організація ОУНм.

У свій час М. Сливка дуже тісно співпрацював з ОУНм і дехто „підозрівав“ навіть, що він є „ставлеником“ ПУН-у. У всякому разі, ще 1 липня 1993 р. Провід ОУНвУ видав звернення до членів і симпатиків ОУН, учасників Великого Збору КУН - від 2-4 липня 1993 р. і до голови Проводу КУН-ОУН п. С. Стецько, в якому дуже похвально мовилось про М. Плав'юка і його ПУН. Тут, серед іншого, сказано, що

„відкрито і нелукаво прибув в Україну Провід закордонної ОУН, очолюваної п. М. Плав'юком, який відразу ж заявив про переїзд закордонного Проводу в Україну. Розшукав і організував членів та прихильників, створив організаційну мережу... У переговорах з членами ОУН в Україні ПУН п. М. Плав'юка визнав необхідність співпраці, пошуку шляхів об'єднання в єдину організацію“.

В цій же відозві Провід ОУН в Україні гостро критикував Провід ОУНб в Мюнхені, зокрема саму С. Стецько. Їй закинено, що

„згідно п. 7 чинного устрою ОУН, п. С. Стецько, як Голова Проводу, зобов'язана була скликати Надзвичайний Великий Збір ОУН, якщо умандатовані члени ОУН в Україні матимуть можливість взяти в ньому участь. Така можливість існує з 1991 р. Однак п. С. Стецько та її Провід навмисне не визнає ОУН в Краї, ігнорує діючий Устрій ОУН, відмовляється від скликання Великого Збору в Україні. Справжній мотив цих поступків один - 'нас не виберуть'...“

Далі Провід ОУНвУ звертається до членів ОУН-КУН і самої С. Стецько з наступним апелем:

- „1. Перестаньте сіяти розбрат, припиніть переслідування членів ОУН в Україні. Спрямуйте свою діяльність проти ворогів Української Держави, а не проти її захисників;
2. Визнайте реально існуючу силу - легально діючу ОУН в Краї, об'єднайтеся з нею для спільної діяльності;
3. Проведіть переговори з іншими закордонними організаціями українських націоналістів, що прибули в Україну, та іншими політичними організаціями та партіями, які поділяють ідеологію українського націоналізму;
4. Припиніть намагання поховати ОУН в туманах „елітарності“ та „підпілля“ нових формувань на кшталт КУНу чи інших;
5. Прямуйте до створення єдиної, могутньої ОУН в Україні, яка захистить її, збудує УССД, відродить націю;
6. Організуйте Великий Збір для створення єдиної ОУН в Україні, формування провідних органів та визначення напрямків діяльності;
7. Припиніть витрати коштів ОУН на проведення неефективних заходів і для утримання новостворених об'єднань“.

На маргінесі нагадаємо, що С. Стецько відбула свій Надзвичайний Збір, але вже пізніше, після відповідної підготовки „власного“ членства без „умандатованих членів ОУН в Україні“, на якому вже не було загрози і побоювань, що „нас не виберуть“...

На час каденції М. Сливки припадає інтенсивна кампанія для поєднання націоналістів усіх напрямків - ОУНм, ОУН в Україні, ОУНз і ОУН-КУН.

За цією кампанією стояла ОУНм, а в ОУНвУ, крім М. Сливки, її головними промоторами був теж І. Кандиба та його колеги з Проводу.

Притому бралось до уваги теж таку можливість, що, якщо ОУН-КУН С. Стецько відмовиться від об'єднання, то наразі слід буде поєднатися трьома іншими організаціями, а саме ОУНвУ, ОУНм і ОУНз. А це, можливо, вплине позитивно і на ОУН-КУН та сприятиме її приступленню, в майбутньому. Однак, ще заки закінчилися розмови і переговори в цій справі, „Нескорена нація“ за червень 1994 р. (ч.10) несподівано опублікувала сенсаційне повідомлення про об'єднання ОУН в Україні, ОУНз і ОУНм, як вже dokonаний факт, що було, на

жаль, тільки відлунням „побожних бажань“ горячих речників націоналістичного об'єднання, а не дійсністю. Очевидно, що такий поступок „Нескореної нації“ був не лише, м'яко кажучи, дивним, а й політично шкідливим, поскільки вводив у блуд громадськість; незалежно від добротворних мотивів, якими керувалися автори повідомлення.

До речі, дуже скоро речники ОУНв Україні заговорили про те, що у дальших розмовах з ОУНм, вони переконались, що ПУН-ові М. Плав'юка йшлося не про дійсне партнерське об'єднання, а про „присднання“, чи точніше про включення ОУНвУ, в „матірну“ („материнську“) ОУНм... Притому вони нарікали на нелояльність збоку ОУНм, яка виявилась у тому, що вміжчасі, наприклад, представники ОУНм використали зустрічі з членами ОУН в Україні для того, щоб їх залучити у свої кадри.

Причому тут йшлося не про подвійне членство, що його, наприклад, ОУНм стосувала (і далі практикує) по відношенні до УРП, а про пересформовування членів ОУНвУ на членів ОУНм. Як відомо. ОУНм, називаючи себе „рухом“, або „громадською організацією“, твердить, що вона не є політичною партією і тому члени ОУНм можуть бути членами УРП і навпаки члени УРП можуть бути членами ОУНм. У свій час Михайло Горинь, як Голова УРП, опрокинув був цю практику подвійного членства, але з приходом на його місце Богдана Ярошинського, ставленика Левка Лук'яненка, в жовтні 1995 року, цей давній „принцип“ привернено знову. У висліді маємо сьогодні таку ситуацію, де члени Проводу УРП є водночас членами Проводу ОУНм. До речі, деякі неутральні обсерватори вважають, що по суті Б. Ярошинський є не лише „ставлеником“ Лук'яненка, а й М. Плав'юка і що впливання та встрявання ОУНм у внутрішні справи УРП, не завжди виходять останній на користь. Тут не місце займатися „політичною семантикою“ термінів „рух“ і „громадська організація“, що ними користується ОУНм в Україні і базує на ній, наприклад, свої відносини з УРП. Не збираємось теж оцінювати самого сприймання і застосування такої „політичної семантики“ щодо себе збоку УРП. Надіємось лише, що того рода „семантично-симбіозні“ взаємини не вилізуть, як кажуть, нікому боком у майбутньому.

Після М. Сливки, від травня 1994 р., ОУН в Україні очолювало Бюро Проводу, в складі: Іван Кандиба, Богдан Чуйко і Богдан Крук (псевдо „Мельодія“).

На Першому Великому Надзвичайному Зборі ОУН в У 25 лютого 1995 р. у Львові обрано на Голову ОУН в У Степана Балинського. Однак вже перед тим, на початку лютого того ж року, наступив в ОУНвУ розкол. Б. Чуйко провів в тому часі (на початку лютого) „позачергову Всеукраїнську Конференцію ОУН в Україні“ в Стрию, виключив з ОУНвУ І. Кандибу і його прихильників, „одержав повноваження Голови Проводу“ і почав видавати часопис „Сурма“.

У висліді почали діяти дві ОУН в Україні, а пізніше Р. Грицай створив в Стрию ще Бюро Проводу ОУН в Україні..

Слід теж згадати, що ОУНвУ Б. Чуйка зорганізувала „Об'єднання Ветеранів УПА“, яке відбуло свій установчий з'їзд 25 березня 1995 р. Очолив його О. Матківський. Воно згуртувало тих ветеранів УПА, які не пішли до „Всеукраїнського Братства вояків УПА“, що його очолює Михайло Зеленчук.

В грудні 1995 р. настало нове потрясення всередині ОУНвУ, що її очолював С. Балинський. На третій Конференції ОУНвУ 27 січня 1996 р. в Києві затверджено усунення його з посту Голови, яке відбулося ще 9 грудня 1995 р., а на його місце обрано І. Кандибу. Заступником Кандиби обрано Петра Рубана. С. Балинському закинено, між іншим, що він, мовляв, „взяв був курс на одноосібне керівництво“, не виявив „провідницьких прикмет“, притягнув до своїх дорадників колишніх комуністів, назначив головою Львівської обласної організації свого некомпетентного земляка...

Ми цілево зупинилися дещо довше на цих справах, щоб кинути більше світла на стосовний вирізок у цілісному колі наслідків і імплікацій, пов'язаних з перенесенням організаційних структур ОУНб і ОУНм в Україну. Це - з одного боку, а з іншого вказати бодай на деякі труднощі і перешкоди, які виявилися на шляху об'єднання націоналістичних організацій взагалі. Показалося, що як довго стосовні формації, точніше деякі лідери, не позбудуться всякого рода макіявелізму і не будуть придержуватися правил чесної гри, отої англійської „fair play“, не визбудуться решток тоталітарного націоналізму і не будуть ставити особистих амбіцій на рівні партійних і національних інтересів, - так довго не буде передумов для нормальної співпраці і тим більше - об'єднання. Це - в мето-

дологічному відношенні. А в програмному треба б починати від практичного „відособлювання“ (застерігаємось, що не маємо на думці історичного, символічного і т. п. , а тільки раціонально-прагматичне „відособлювання“) націоналістичних організацій по лінії актуальної політики, в тому сенсі, щоб не узалежнювати свого відношення до інших партнерів і не зв'язувати своєї діяльності дійово з тими чи тими „забронзованими“ прізвищами, але віддавши їх історії та признавши всім їм їхні заслуги, не робити їх об'єктом, ні тим більше інструментом сучасних політичних дій. При такій постановці „бандерівці“, наприклад, зможуть далі визнавати і вшановувати Бандеру, без того, щоб заперечувати і відкидати Мельника, а „мельниківці“ будуть визнавати і вшановувати Мельника, без того, щоб заперечувати і відкидати Бандеру. У висліді, замість розтрясання наново старих конфліктових справ, ідентифікованих з одним чи другим прізвиськом, можна буде шукати і знаходити спільні розв'язки для актуальних питань, проблем і складнощів національної політики. „Відособлювання“ стосується, самозрозуміло, теж й діючих партійних лідерів, які не можуть ототожнювати свою політичну організацію виключно із власною особою.

І врешті: консолідаційні і об'єднувальні процеси не можуть визначатися вузько доктринерськими і штучно заідеологізованими положеннями і бар'єрами, закоріненими, звичайно, по інерції, в минулих програмних видкоколах і вивітрилих вміжчасі догматичних самонавіюваннях. Вони мають визначатися актуальними ідейно-програмними і практично-політичними вимогами і потребами. Не відновлювання чи творення нових ідеологічних бар'єрів та практикування виключності у формі того, чи іншого „блискучого відокремлення“, що його у свій час здійснювали еміграційні речники „інтегрального націоналізму“, а навпаки - розмонтування тих бар'єрів, вихід поза них і переосмислення давно віджилої напередвстановленості і включення у національний партійний політикум на базі демократичних засад і взаємодоповненості - є вимогою сьогодення і майбуття. Адже, як показав якраз досвід із ОУН в усіх її видах, як політичною категорією нинішнього часу, повернення до давньої ідеологізації і вивершення та відживлювання догматичного „ізму“, яке веде, як правило, до своєрідного звуженого політичного ретропсевдоромантизму

- можуть лише ділити і відокремлювати, ізолювати і протиставляти, а не консолідувати і об'єднувати.

Рішення ОУНз і Середовища УГВР не переносити своїх організаційних структур з еміграції в Україну, не означало, очевидно, пасивного відношення цих формацій до дійсності на Батьківщині. Навпаки. Як вже згадано на початку цього розділу, з встановленням української незалежної держави, постановлено далі всебічно допомагати у розбудові та закріпленні держави і національно-демократичних сил, посилити допомогу вже існуючим в Україні співзвучним політичним формаціям, затіснити з ними співпрацю і шляхом асоціативного пов'язання інтегрувати діаспоральний політичний потенціал у національний політикум на Рідних Землях. Таке включення діаспорального політикуму у краєвий мало не лише скріпити національні сили в Україні, а й сприяти процесам їхньої консолідації в загальному. Притому, вже від самого початку ОУНз і Середовище УГВР нав'язували не лише до учасників визвольної боротьби ОУН-УПА-УГВР, які збереглися, а й бачили своїх відповідників в Україні - в програмному і практично-політичному відношенні - передовсім в ДемПУ і УРП.

Нагадаємо, що на початку УРП охоплювала не лише дисидентський елемент, а й велику кількість учасників підпільної боротьби ОУН-УПА-УГВР, немала частина яких опинилася пізніше в ОУНм і ОУН-КУН.

Ще літом 1992 р. автор цих рядків, як Голова ОУНз, відбув в Києві низку розмов з Юрієм Бадзьом, тодішнім Головою ДемПУ, в справі затіснення співпраці і майбутнього асоціативного пов'язання та інтеграції. В тому часі було актуальним поєднання між ДемПУ і УРП і дехто думав, що це тільки питання відносно короткого часу. Ми вважали, що це був перший крок до пов'язання не лише з ДемПУ а й УРП. На жаль, об'єднання між ДемПУ і УРП не наступило і результатом дальших домовлень стала „Декларація співпраці“ між ОУНз і ДемПУ з 6 травня 1993 р., що її підписали тодішній Голова ДемПУ Володимир Яворівський і Голова ОУНз А. Камінський та приступлення Середовища УГВР, як асоційованого члена, до Конгресу національно-демократичних сил“ (КНДС), у вересні 1993 р., яке затіснило співпрацю з УРП. В рамках цієї співпраці відбулися, між іншим, врочисті відзначення 50-ліття створення УГВР літом 1994 р. в Києві,

зорганізовані УРП в порозумінні і участю Середовища УГВР. УРП видала теж окремою брошурою „Матеріали Наукової Конференції“, присвячені цій річниці, яка відбулася в контексті загальних відзначень в Києві, Львові та інших місцевостях.

В 1995 р., перед приходом Б. Ярошинського на пост Голови УРП в жовтні того ж року, зарисовувались знову можливості поєднання між УРП і ДемПУ, але, на жаль, і тим разом до цього не дійшло. Знову ж курс, що його взяв Провід УРП, очолений Б. Ярошинським, пішов радше в протилежному напрямку.

Вміжчасі прийшло до дальшого затіснення співпраці між ДемПУ і ОУНз і в травні 1996 р. члени ОУНз і Середовище УГВР стали водночас асоційованими членами ДемПУ. Цей факт зафіксовано в документах, друківаних нижче, а саме в „Комюніке“ і „Декларації“ з 27 травня 1996 р., що їх підписали в Києві від ДемПУ - В. Яворівський, від ОУНз - А. Камінський і від Середовища УГВР - Є. Стахів. У формі окремої заяви до них долучилася ще УРДП, за підписом свого представника А. Лисого.

Подаємо повні тексти „Комюніке“ і „Декларації“:

Комюніке Середовища УГВР, ДемПУ і ОУНз

Згідно з прийнятою декларацією Середовища Української Головної Визвольної Ради (УГВР), Демократичної Партії України (ДемПУ) і Організації Українських Націоналістів за кордоном (ОУНз), всилу близькості ідейно-програмних і практично-політичних положень, члени Середовища УГВР і ОУНз стають асоційованими членами ДемПУ. Цей наш крок є поглибленням та посиленням консолідаційного процесу в українському політикумі в Україні та в діаспорі. Ми надіємось, що він послужить прикладом для наслідування іншим політичним формуванням.

Із встановленням української держави, що було метою наших програм і дій, Середовище УГВР і ОУНз прийняли рішення, що будуть далі всебічно допомагати у розбудові і закріпленні української держави та національно-демократичних сил, без перенесення своїх організаційних структур в Україну. Ми вважали, що в багатоманітному і

розрізненому політичному житті в незалежній Україні кожна закордонна політична формація може знайти свого ідейно-програмного відповідника на батьківщині, без того, щоб його „дублювати“. Тому ми вирішили посилити співпрацю з уже існуючими політичними формаціями на батьківщині і асоціативним шляхом влити наш політичний потенціал у національний політикум в Україні. Ми виступаємо за порозуміння і співпрацю з усіма політичними силами, які протидіють імперським неокомуністичним тенденціям і тоталітаризмові взагалі.

Наша спільна батьківщина — Україна. Чим швидше у ній переможе демократія, економічна свобода і патріотизм, тим швидше ми виконаємо основоположну частину наших програм. Середовища УГВР та ОУНз входять, як асоційовані члени та прихильники Демократичної Партії України, щоб разом працювати на благо нашої спільної матері — України.

Голова Демократичної
Партії України (ДемПУ)
— **В. Яворівський**

Голова Організації
Українських Націоналістів
за кордоном (ОУНз)
— **А. Камінський**

Голова Середовища
Української Головної
Визвольної Ради (УГВР)
— **Є. Стахів**

ДЕКЛАРАЦІЯ

Демократичної Партії України (ДемПУ), Організації Українських Націоналістів за кордоном (ОУНз), Середовища Української Головної Визвольної Ради (УГВР)

Враховуючи зміни в статусі та суспільно-політичному устрою в Україні, а також нові геополітичні реалії, виходячи з близькості ідейно-програмних положень та практично-політичних цілей наших організацій, викладених у спільному комюніке, і маючи на меті тіснішу співпрацю задля зміцнення патріотичних сил в розбудові самостійної демократичної України, ми погодилися:

1. Утворити політичне об'єднання на правах асоційованого членства з Демократичною Партією України, без перенесення закордонних організаційних структур в Україну.
2. Визначити, що форми та методи нашої співпраці будуть мати зарахтер, що не суперечить законодавству жодної з наших держав.

Ми наголошуємо, що основним нашим завданням буде консолідація українського суспільства в ім'я утвердження державної самостійності України, якнайскорішого подолання економічної кризи й стабільного зростання добробуту народу. Ми також прагнемо порозуміння й співпраці з усіма політичними силами, які виступають за незалежну демократичну Україну.

Голова Демократичної Партії України (ДемПУ)
— В. Яворівський

Голова Організації Українських Націоналістів
за кордоном (ОУНз)
— А. Камінський

Голова Середовища Української Головної
Визвольної Ради (УГВР)
— Є. Стахів

Ще раніше, з ініціативи ДемПУ повстав в Україні центристський блок партій „Міст“, до якого ввійшли крім ДемПУ, Соціал-демократична Партія України - об'єднана (СДПУо) В. Онопенка і Партія Праці (ПП) В. Ландика. А 25 червня 1996 р. в цей блок вступило Об'єднання „Вибір“, що його очолює І. Салій. Відрадно, що консолідаційний маховик набирає нових силових оборотів і дальшого розгону. Надіймося, що ці консолідаційні процеси охоплять теж й інші сектори партійного політикуму. Йдеться головню теж й про те, щоб усвідомлення і осмислення того факту, що передумовою демократії є наявність сильних демократичних партій і організацій, чи їхніх блоків, - наступило не лише в самих партійних середовищах, а й у суспільстві в загальному.

ПРИМІТКИ

1. П. Полтава, „Збірник підпільних писань“, В-во „Український Самостійник“, Мюнхен, 1959, стор. 199
2. Там же, стор. 193
3. Василь Кук, Сповідь останнього Головка УПА, „Ми здобули моральну перемогу“, „Молодь України“ в. 73, 4-го серпня 1992 р.
4. Осип Дяків - Горновий, „Ідея і Чин“, Повна збірка творів, Товариство колишніх вояків УПА, Нью-Йорк-Торонто-Мюнхен, 1968, стор. 157
5. П. Полтава, цит. твір, стор. 196
6. „Бюлетень“ Президії ЗП УГВР, Нью Йорк, червень 1984
7. О. Іван Гриньох, „Причинки до портрета“, В-ня Середовища УГВР, Київ—Нью-Йорк, 1994, стор. 11.
8. С. Бандера, Лист до членів ОУН, лютий 1953, стор. 16-17
9. Charmly J. "Churchill, The End of Glory: A Political Biography, New York, San Diego, London, Harcourt Brace & Company, 1993 p. 551
10. П. Полтава, цит. твір, стор. 221
11. П. Полтава, цит. твір, стор. 222-223
12. Осип Дяків-Горновий, Ідея і Чин, Повна збірка творів, Товариство Колишніх Вояків УПА, Нью-Йорк—Торонто—Мюнхен 1968, стор. 145
13. Там же, стор. 146/147
14. О. Дяків-Горновий, цит. твір, стор. 131
15. Степан Мудрик-Мечник, Закордонні Частини Організації Українських Націоналістів, (Причинки до історії), „Галицька Видавнича Спілка“, 1995, стор. 48
16. Василь Кук (Ю. Леміш), Роз'яснення до документів, що їх у 1951-1953 роках отримало ЗП УГВР за кордоном від ОУН - УГВР в Україні. (До історії конфлікту між ЗЧ ОУН - ЗП УГВР), Київ, травень 1991 рік., стор. 4.
17. Там же, стор. 5
18. Там же, стор. 8.
19. Pavel & Anatoli Sudoplatov, "Special Tasks", Little, Brown and Company, Boston - New York - Toronto - London, 1994, стор. 257-259
20. Edward Radzinsky, "Stalin" - The First In-Depth Biography Based on Explosive New Documents from Russia's Secret

Archives, by Author of "The Last Tsar", Doubleday, New York, London, Toronto, Sidney, Auckland, 1996, стор. 7.

21. Ю. І. Шаповал, „Україна 20-50-х років: Сторінки ненаписаної історії“, Київ, Наукова думка 1993, Академія Наук України, Інститут Національних Відносин і Політології, стор. 293, 294, 295

22. Там же, стор. 347

23. Василь Кук, „Леміш“, Роз'яснення до документів...“, стор. 5, 6, 8 .

24. Євген Місило, „Зенон“. Календарій зради., „Наше слово“, н. 41 13 жовтня 1991 р. стор. 3

25. Motyka Grzegorz, "Agenci z balonu", Gazeta wyborcza, 19 kwietnia 1996, стор. 17.

26. Петро Бaley, Фронда Стапана Бандери в ОУН 1940 року, Причини і наслідки, Київ 1996, стор. 13, 14, 15.

27. П. Полтава, цит. твір, стор. 116

28. С. Бандера, Лист до членів ОУН, М. П., в лютому 1953 р. стор. 26,27

29. Василь Кук, Роз'яснення..., стор. 3, 4

30. VI Делегатська Конференція Організації Українських Націоналістів за кордоном (ОУНз), Політична Рада ОУНз, Мюнхен, 1980, стор. 70-71

31. VIII Делегатська Конференція Організації Українських Націоналістів за кордоном (ОУНз), Політична Рада ОУНз, Нью-Йорк, Мюнхен, Ноттінгам 1991 р., стор. 52-53

32. „Третя Конференція ОУН в Україні“ „Нескорена нація“, н. 5, травень 1996, стор. 1.

ТОГО Ж АВТОРА:

На новому етапі, в-во „Пролог“, 1965 р.

За сучасну концепцію української революції, в-во „Сучасність“, 1970 р.

Динаміка визвольної боротьби, в-во „Сучасність“, 1973 р.

Між двома революціями, в-во „Сучасність“, 1974 р.

До перспектив нашої політики, в-во „Сучасність“ 1977 р.

Яка орієнтація ?, в-во „Сучасність“ 1981 р.

Край, еміграція і міжнародні закуліси, видання Політичної Ради ОУН за кордоном, 1982 р.

На перехідному етапі-„гласність“, „перебудова“ і „демократизація“ в Україні, видання Українського Вільного Університету, 1990 р.

Вступ до міжнародних відносин, част. I., видання Львівського Державного Університету ім. І. Франка, 1993 р.

Вступ до міжнародних відносин, Курс лекцій, в-во „Світ“ 1995 р.
(поширене і доповнене видання ЛДУ)